T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİN FELSEFESİ BİLİM DALI

TANRI'NIN ÖNBİLGİSİ VE ÖZGÜR İRADE; WİLLİAM LANE CRAİG BAĞLAMINDA ÇAĞDAŞ MOLİNİST GÖRÜŞ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hüseyin YEZEN

BURSA – 2025

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİN FELSEFESİ BİLİM DALI

TANRI'NIN ÖNBİLGİSİ VE ÖZGÜR İRADE; WİLLİAM LANE CRAİG BAĞLAMINDA ÇAĞDAŞ MOLİNİST GÖRÜŞ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hüseyin YEZEN

Danışman

Doç. Dr. Zikri YAVUZ

BURSA - 2025

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim, Din Felsefesi Bilim Dalı'nda 702121037 Numaralı Hüseyin YEZEN'in Hazırladığı "Tanrı'nın Önbilgisi ve Özgür İrade; William Lane Craig Bağlamında Çağdaş Molinist Görüş" konulu Doktora ile ilgili tez savunma sınavı, .../.../… günü …… - ……..saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin ……..….. (başarılı/başarısız) olduğuna …… (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Doç. Dr. Zikri YAVUZ

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

Üye

Üye

Üye

Üye

...../...../ 20.....

DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: …/…/2025

1- Tez Başlığı / Konusu: Tanrı'nın Önbilgisi ve Özgür İrade; William Lane Craig Bağlamında Çağdaş Molinist Görüş

2- Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 180 sayfalık kısmına ilişkin, 26/07/2024tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %....'dur.

3- Uygulanan filtrelemeler:

4- Kaynakça hariç

5- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

6- Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

7- Gereğini saygılarımla arz ederim.

…/…/2025

Adı Soyadı:	Hüseyin YEZEN
Öğrenci No:	702121037
Anabilim Dalı:	Felsefe ve Din Bilimleri
Programı:	Din Felsefesi
Statüsü:	Y. Lisans

Danışman

Doç. Dr. Zikri YAVUZ

…/…/2025

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Tanrı’nın Önbilgisi ve Özgür İrade; William Lane Craig Bağlamında Çağdaş Molinist Görüş” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı : Hüseyin YEZEN

Öğrenci No : 702121037

Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

Programı : Din Felsefesi

Tezin Türü : Y. Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Hüseyin YEZEN

Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

Tezin Niteliği : Din Felsefesi

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Zikri YAVUZ

TANRI'NIN ÖNBİLGİSİ VE ÖZGÜR İRADE; WİLLİAM LANE CRAİG BAĞLAMINDAÇAĞDAŞ MOLİNİST GÖRÜŞ

Gerek özgür irade problemi gerekse Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisi, felsefi ve teolojik tartışmaların başında gelmektedir. Bu iki konunun beraber zikredilmesi oldukça önem arz etmektedir. Nitekim özgür iradenin var olduğu kabul edildiğinde Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisi reddedilmiş gibi görünürken Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisi kabul edildiğinde de özgür irade reddedilmiş düşüncesini uyandırmaktadır. Bu sebeple kimi filozof ve teologlar Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisini kabul edip özgür iradeyi reddederken kimi filozof ve teologlar ise özgür iradeyi kabul edip Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisini reddetmişlerdir. Bu tezin amacı, Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisinin ve özgür iradenin uzlaşı içerisinde olduklarını ortaya koymaktır. Bu bağlamda tezin birinci bölümünde özgür iradenin ve Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisinin var olduğunu kabul edenler ve reddedenlerin görüşlerine yer verilecektir. Tezin ikinci bölümünde ise Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisinin ve özgür iradenin uzlaşı içerisinde olduğunu savunan Molinizmin orta bilgi teorisine William Lane Craig çerçevesinde bahsedilip bu teoriyi temellendirmek için gerekli delillendirmeler ortaya konulacaktır. Tezin üçüncü bölümünde ise orta bilgi teorisine yöneltilen açık teistlerin, basit önbilgi savunucularının ve augustinusçu-kalvinistlerin itirazları ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: İlahi Önbilgi, Orta Bilgi, Özgür İrade, Molinizm, Zamansızlık, Ezeliyet, Özgürlük

ABSTRACT

Name and Surname : Hüseyin YEZEN

University : Bursa Uludag University

Institution : Social Science Institution

Field : Philosophy and Religious Studies

Branch : Philosophy of Religion

Supervisor : Doç. Dr. Zikri YAVUZ

DIVINE FOREKNOWLEDGE AND FREE WILL; WILLIAM LANE CRAIG AND THE CONTEMPORARY MOLINIST PERSPECTIVE

Both the problem of free will and God's knowledge of the future are at the forefront of philosophical and theological debates. It is very important to mention these two issues together. Indeed, when the existence of free will is accepted, God's knowledge of the future seems to be denied, while when God's knowledge of the future is accepted, free will seems to be denied. For this reason, some philosophers and theologians have accepted God's knowledge of the future and rejected free will, while some philosophers and theologians have accepted free will and rejected God's knowledge of the future. The aim of this thesis is to show that God's knowledge of the future and free will are in agreement. In this context, the first part of the thesis will include the views of those who accept and reject the existence of free will and God's knowledge of the future. In the second part of the thesis, the middle knowledge theory of Molinism, which argues that God's knowledge of the future and free will are in reconciliation, will be mentioned within the framework of William Lane Craig and the necessary evidences to justify this theory will be put forward. In the third part of the thesis, the objections of open theists, simple foreknowledge defenders, and augustinian-calvinists to the theory of middle knowledge will be discussed.

Keywords: Divine Foreknowledge, Middle Knowledge, Free Will, Molinizm, Timeless, Eternity, Freedom

ÖNSÖZ

Bu çalışma, özgür irade ile Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisinin birbiriyle uyumlu olup olmadığı hususunu analiz etmek amacıyla teşekkül ettirilmiştir. Nitekim literatüre bakıldığında gerek uyumlu olduğu gerekse uyumsuz olduğuna dair birçok teori ve argüman bulabilmemiz mümkündür. Özgür irade ile Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisinin uyumlu olmadığını savunanların kimisi özgür iradeyi reddedip Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisini kabul ederken kimisi de Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisini reddedip özgür iradeyi kabul etmiştir. Bu çalışmada ise bu yaklaşıma alternatif olarak özgür iradenin Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisiyle uyumlu olduğunu savunan Molinizmin orta bilgi teorisi, William Lane Craig bağlamında ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, özgür irade ve Tanrı'nın gelecek hakkında bilgisi hakkındaki görüşlere yer verilmiştir. İkinci bölümde ise Molinizmin "orta bilgi" teorisi Craig bağlamında değerlendirme konusu yapılmış ve buna yönelik temellendirme için Craig tarafından geliştirilmiş olan üç delil ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise Craig'in ortaya koyduğu görüşlere karşılık açık teistlerin, basit önbilgi savunucularının ve augustinusçu-kalvinistlerin itirazlarına yer verilmiştir.

Gerek bu çalışma boyunca gerekse ders döneminde destek, ilgi ve takibini üzerimden hiçbir zaman eksik etmeyen danışmanım **Doç. Dr. Zikri YAVUZ** hocam başta olmak üzere bu tezi baştan sonra okuyup hatalarımı düzeltmemi sağlayan **Prof. Dr. İsmail ÇETİN** ve **Doç. Dr. Ergin ÖGCEM** hocalarıma ve ders döneminde üzerimde büyük emekleri olan **Prof. Dr. Aytekin ÖZEL** ve **Doç. Dr. Turgay GÜNDÜZ** hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca bu süreçte desteklerini hiçbir zaman eksiltmeyen tüm çalışma arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ..... **iii**
DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU ..... **iv**
YEMİN METNİ ..... **v**
ÖZET ..... **vi**
ABSTRACT ..... **vii**
ÖNSÖZ ..... **viii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
KISALTMALAR ..... **xi**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖZGÜR İRADE KAVRAMI VE TANRI'NIN ÖNBİLGİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. Özgür İradenin Tanımı 4
2. Özgür İrade Kavramının Mahiyeti 8
   2.1. Determinizm 9
   2.2. Bağdaşırcılık 9
   2.3. Bağdaşmazcılık 10
      2.3.1. Katı Determinizm 11
      2.3.2. Liberteryanizm 11
3. Tanrı'nın Önbilgisi 12

İKİNCİ BÖLÜM

CRAİG BAĞLAMINDA ORTA BİLGİ DOKTRİNİ VE ORTA BİLGİNİN ARGÜMANLARI

1. Molinizm ve Orta Bilgi Doktrini 15
2. William Lane Craig ve Orta Bilgi Teorisi 17
   2.1. Orta Bilgi Doktrini 17
      2.1.1. Orta Bilgi Argümanları 28
         2.1.1.1. İncil'e Dayalı Çıkarımlar 28
         2.1.1.2. Teolojik Çıkarımlar 33
         2.1.1.3. Felsefi Argümanlar 49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CRAİG'E YAPILAN İTİRAZLARIN TAHLİLİ

1. Craig’e Yapılan İtirazlar 58
1.1. Açık Teizm İtirazı 58
1.2. Basit Önbilgi İtirazı 65
1.3. Augustinusçu-Kalvinist İtiraz 73

SONUÇ 79

KAYNAKÇA 82

KISALTMALAR

Bibliyografik Bilgiler	**Uluslararası**	**Türkçe**
Bakınız	V.	Bkz.:
Karşılaştırınız	Cf.	Karş.
Karşıt Görüş	vs.	k.g.
Aynı eser/yer	Ibid.	a.e.
Adı geçen eser	op.cit	a.g.e.
Yazara ait son zikredilen yer	loc.cit	a.y.
Eserin bütününe atıf	passim	b.a.
Basım yeri yok	w.place	y.y.
Basım tarihi yok	w.date	t.y.
Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler	et. al.	v.d.
Sayfa/sayfalar	p. / pp.	s.
Editör/yayına hazırlayan	ed. by	ed.veya haz.
Çeviren	trans. by	çev.

GİRİŞ

İnsan, doğası itibariyle meraklı bir varlıktır. Zihninin kabul etmediği meseleleri ısrarla sorgulayan ve merakını tatmin eden bir cevap bulana kadar araştırmaktan usanmayan bir özelliğe sahiptir. Hiç kuşkusuz merak sahibi her insanın kendisine dönüp şu soruyu sorması kaçınılmazdır: "Ben özgür müyüm?". İnsanın kendisinde özgür bir irade olup olmadığını sorgulamaya başlamasıyla, insanın varlık sahnesine çıkışı hemen hemen eş zamanlıdır denilse yanlış olmaz. Acaba insan gerçekleştirmiş olduğu eylemlerde özgür müdür yoksa diğer varlıklar gibi doğada mevcut determinist yasalara mı bağlıdır? Belki de çoğu teolog ve filozofun bin yıllardır cevabını aradığı gizemli soru buydu. Bununla birlikte insan yine de özgür bir varlık olarak tanımlanır. Buna sebep olarak da iki faktör neden olarak gösterilir:

1. *Alternatif Olasılıklar: Yapabilme ihtimalimiz olan birden fazla şeyin bulunması*
2. *Öz Denetim: Eylemlerimizi kontrol edebiliyor olmamız.*[1]

Günlük hayattan basit bazı örnekler verecek olursak örneğin, sabah kahvaltıda çay mı kahve mi içeceği, dışarı çıktığında mavi gömlek mi siyah gömlek mi giyeceği veya sinemaya gittiğinde onlarca film arasından hangi filmi seçeceği tamamen insanın kendi tercihleriyle karar verip gerçekleştirdiğini düşündüğü eylemlerdir. Bu açıdan değerlendirildiğinde insan, karşısına çıkan bu tür seçim gerektiren eylemlerde kendisinin hiç kimsenin baskısı ve etkisi altında kalmadan kendi özgür iradesiyle bu tercihi yaptığını ve dolayısıyla da kendisinin özgür bir birey olduğunu kabul edebilir. Nitekim bu tercihler, onca seçenek arasından bizzat insanın kendisinin hiçbir zorlama ve baskı altında kalmadan verdiği kararlardı. Bu basit açıklamadan sonra "insan özgür irade sahibidir" diyebileceğimiz gibi insanın özgür irade sahibi bir varlık olduğunu ortaya koymak oldukça kolaymış da diyebiliriz.

Peki bu kadar kolay gibi görünen ve sıradan insanların olağan bir şekilde kabul ettiği bir mesele için neden filozoflar ve teologlar binlerce yıldır bu konuyu tartışmaktadır? Bizim iki dakikada basit örneklerle ortaya koyduğumuz gerçeği onlar niçin binlerce

[1] Michael Huemer, *Bilgi, Gerçeklik ve Değer Çoğunlukla Sağduyulu Bir Felsefe Kılavuzu*, çev. Cihan Çapan (Liberus, 2023), 281.

yıldır ortaya koyamadı? Aslında cevabı çok basit: "Göründüğü gibi kolay olmadığı için." Aslında özgür irade meselesinin çözümüne kolay diyebildiği ölçüde o meseleden uzaktır. Yani insan, özgür irade meselesine ne kadar kolay diyebiliyorsa bu meseleden o nispette uzaktır ve bilgi noktasında noksandır. Hayatında denizi sadece bir defa yüzeysel bir şekilde görmüş birisine "deniz nedir?" diye sorulduğunda: "sadece sudan ibarettir" diyen bir insanın cevabı ile denizin içindeki rengarenk irili ufaklı balıklardan en nazenin inci tanelerine kadar her ayrıntısını bilen ve ömrü devamlı denizlerde dalgıçlık yaparak geçmiş bir insanın vereceği cevap birbirine kıyas edilebilir. Bu sebepledir ki özgür irade konusu bin yıllardır çözüme kavuşturulamamış bir mesele olarak ortada durmaktadır.

Peki, özgür irade meselesini bu kadar zor ve derin kılan şey nedir? Yukarıda verdiğimiz örnekten gidecek olursak örneğin, ben dışarı çıkacağım zaman hangi renk gömlek giyeceğim? Mavi gömlek mi yoksa siyah gömlek mi? Bu iki gömlek arasından seçim yapmak acaba kimin elinde? Burada seçim yaparken gerçekten özgür müyüm? Buradaki derinlik, Tanrı'nın bu konu hakkındaki bilgisinde yatmaktadır. Acaba Tanrı benim hangi gömleği giymeyi tercih edeceğimi biliyor mu? Elbette Tanrı, doğası gereği mükemmel ve her şeyi bilen bir varlık olduğundan dolayı benim hangi gömleği giyeceğimi önceden bilir. Örneğin Tanrı, benim yarın evden çıkarken mavi gömlek giyeceğimi önceden biliyor. O an geldiğinde ise Tanrı mükemmel ve her şeyi bilen bir varlık olmasından dolayı bilgisinde bir değişiklik olmayacağına veya Tanrı bu bilgide yanılmayacağına göre benim mavi gömlek giymem zorunlu hale gelmiş oluyor. O halde mavi gömleği zorunlu olarak giyiyor olmam özgürlüğümü ve tercih hakkımı ortadan kaldırıyor. Nitekim Tanrı'nın bana dair olan önbilgisi mavi gömlek giymem yönündeydi. Mavi gömlek giymemem durumunda hem Tanrı yanılmış olacak hem de bilgisi değişeceğinden ötürü noksan ve bilmeyen bir Tanrı olmuş olacak. Oysa bu durum her şeyi bilen ve mükemmel bir Tanrı anlayışıyla denk düşmez. O halde Tanrı'nın benim mavi gömlek giyeceğimi önceden bildiğini kabul edersek Tanrı'nın bilgisinin yanılmaması için benim zorunlu olarak mavi gömlek giymem gerekiyor. Bu kez de zorunluluk olduğu için mavi gömleği kendi özgür irademle giymiş olmayacağım.

Tam da burada sormamız gereken soru: "Acaba gerçekten özgür müyüz?" Metnin başında özgür olduğumuza kanaat getirmiştik ancak şu an özgür olup olmadığımız

konusunda bir soru işareti oluşmuş gibi görünmektedir. Ancak Tanrı'nın bilgisi yanlışlanamayacağından dolayı bizler zorunlu olarak Tanrı'nın bizim hakkımızda önceden bildiği şeyi gerçekleştirmiş oluyoruz. Mavi gömlek giymek gibi. Bu da özgür irademizle hareket etmediğimiz hissini bize veriyor. Peki, özgür olduğumuzu kabul edersek bu kez de Tanrı'nın geleceği bilmediğini mi ima etmiş olacağız? Yani Tanrı, evden çıktığımda hangi renk gömlek tercih edeceğimi bilmez mi? İşte bir merak konusu daha. Bir tarafta insanın özgür olup olmadığı tartışması diğer tarafta ise Tanrı'nın geleceği bilip bilmediği tartışması… Felsefe tarihinin en önemli tartışma konularından iki tanesi. Bir kısım teologlar insanın özgürlüğünü kurtarmak için Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisini feda ederken diğer bir kısım teologlar ise Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisini kurtarmak için insanın özgürlüğünü feda etmiştir. Oysa biz ne insan özgürlüğünden vazgeçebiliriz ne de Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisinden. O halde ihtiyacımız olan şey, bu iki meselenin arasını orta noktada buluşturmaktır. Bunu neyle mümkün kılabiliriz?

Bu tezimizin konusu tam olarak yukarıda bahsedilen meseleler etrafında dönmektedir. Tezimizin amacı ise Tanrı'nın geleceği bilmesi ile insan özgürlüğü arasındaki ikilemi Molinizmin orta bilgi doktrinini tüm detaylarıyla aktararak uzlaşmayı sağlamaktır. Bu noktada Molinizmi tercih etmemizin sebebi hem Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisinden hem de insanda bulunan özgür iradeden vazgeçmemesidir. Bir kısım teolog ve filozoflar Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisinin kurtarmak için özgür iradeyi tehlikeye atarken diğer bir kısım ise insandaki özgür iradeyi kurtarmak için Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisini tehlikeye atmaktadır. Oysaki Molinizm, hem Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisini reddetmezken aynı zamanda insanın da özgür irade sahibi bir varlık olarak tanımlamaktadır. Bu sebeple tezimiz bu iki önemli konunun uzlaşımını sağlamaya çalışması nedeniyle önem arz etmektedir. Bu noktada çağdaş Molinist görüşün bu zamanda en önde gelen temsilcilerinden biri olan William Lane Craig'den yararlanacağız. Daha sonra kendisine yöneltilen Açık Teizm Yanıtı, Basit Önbilgi Yanıtı ve Augustinusçu-Kalvinist Yanıt itirazlarını ele alacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖZGÜR İRADE KAVRAMI VE TANRI'NIN ÖNBİLGİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. Özgür İradenin Tanımı

Özgür irade konusu geçmişi çok eskiye giden bir tartışma konusudur. İnsanın gerçekleştirmiş olduğu eylemlerinde özgür olup olmadığı konusu oldukça derin bir meseledir. Metafiziğin en tartışmalı meselelerinden biri olan özgür irade konusunun Antik Yunan'a kadar uzandığını ve o dönemde de bu meselenin tartışma konusu olduğunu söylemek mümkündür.[2] Bunun yanında günümüzde hala felsefi ve metafizik tartışmaların merkezinde yer alması açısından önemini korumaktadır. Çünkü insanların yapmış oldukları eylemlerinde özgür olup olmadıkları düşüncesi oldukça merak konusudur. Bu konu inanan veya inanmayan herkesi yakından ilgilendirmektedir. Acaba yaptığımız eylemlerde özgür müyüz veya belli bir dayatma sonucu zorunlu olarak mı eylemde bulunuyoruz? Elbette bu sorular herkesin cevabını merak edeceği sorulardır.

Öncelikle her şeyin kontrolümüz altında olmadığını ve bizim irademiz dışında gerçekleşen birtakım durumların ve olayların var olduğunu kabul etmemiz gerekmektedir. Örneğin ne zaman ve nerede doğacağımız, saç ve göz renklerimizin ne olacağı, dünyaya gelirken ki cinsiyetimizin ne olacağı, hangi etnik kökene ait olarak dünyaya geleceğimiz bizimle yakından alakası olan fakat hiçbir şekilde irade ve müdahalemizin olmadığı durumlardır. Hatta bunların yanında çoğu arzu ve duygularımız da çoğu zaman irademiz dışında gerçekleşir.[3] Bir yönüyle insan istemsizce gelişmesi sebebiyle bir nevi duygularının esiridir. Bahsetmiş olduğumuz durumlarda irademiz söz konusu olmadığı için bu konu özgür irademizin dışındadır.

Ancak bununla birlikte kontrol edebildiğimiz ve göstermiş olduğumuz irade sonucu ortaya çıkan birtakım şeyler de vardır. Örneğin mutfağa girdiğimizde hangi yemeği yapmayı tercih edeceğimiz, bir kitaplığın önüne geldiğimizde raftan hangi kitabı seçip

[2] Enis Doko, *Metafiziğin Temelleri Analitik Metafiziğe Giriş* (Mona Kitap, 2020), 187.
[3] Thomas Pink, *Özgür İrade Kısa Bir Giriş*, çev. Kurtul Gülenç (Say Yayınları, 2023), 9.

okuyacağımız, oy kullanırken hangi partiyi ya da lideri tercih edeceğimiz, alışveriş yaparken hangi renk ve hangi giysiyi satın alacağımız gibi eylemlerin tamamı üzerinde düşünüp karar verdiğimiz bilinçli eylemlerdir. Zira tüm bunlar kendi özgür irademiz sonucu ve hiçbir baskıya maruz kalmadan seçtiğimiz ve tercih ettiğimiz durumlardır. Çünkü önümüzde ucu açık alternatifler varken biz bu alternatifler arasından bir tanesini kendi özgür irademizle tercih ediyoruz. Bu yönüyle bakıldığı zaman kendimizi ve bizimle alakadar olan dünyamızı şekillendirip etkileme gücüne sahip olduğumuz için kendimizi özgür varlıklar olarak görürüz. Önümüzde alternatif seçenekler varmış gibi görünür. Biz de alternatifler arasından mantık yürütür, müzakere eder ve herhangi birini tercih ederiz. Böylelikle belli bir eylemde bulunmuş oluruz ve bunu kendi seçimimizle yapmışızdır. Aynı zamanda özgür irademizle yaptığımız eylemlerimiz kendi kontrolümüz altında olduğu gibi daha farklı eylemlerde de bulunabilmemiz kendi özgürlüğümüz dahilindedir. Bu yönüyle de kendimizi bu işin faili olarak görüp özgür bireyler olarak tanımlarız.

Yunan filozof Aristotales, *Etik*'te yapmış olduğumuz eylemler üzerindeki kendi etkimizi ifade etmek için "*bize bağlı*" (up to us) tabirini kullanmıştır.[4] "Bize bağlı" olma durumu eylemlerimizin kaynağı ve çıkış noktalarının bizim uhdemizde olduğunu ve dışarıdan kontrolümüzde olmayan bir müdahale olmadığını ifade eder. Aristotales, *"eylemi yapmak bize bağlı olduğu gibi eylemi yapmamak da bize bağlıdır"* sözüyle bu durumu çok güzel bir şekilde özetlemektedir.[5] Dolayısıyla bu durum bizim başka alternatiflerle de karşı karşıya olduğumuz ve farklı eylemleri de yapabileceğimiz anlamı taşır. Aristotales'in bu ifadelerinden insanın yapmış olduğu eylemlerinde özgür olduğunu ve dolaylı olarak özgür olarak yapacağı eylemlerinden sorumlu olacağı görüşüne sahip olduğunu anlayabiliriz.

Diğer bir taraftan Plantinga da özgür iradenin var oluşunda önemli olan noktanın gerçekleştirdiğimiz bir eylemle alakalı olarak özgür olduğumuz fikri olduğunu vurgulamaktadır. Eğer bizim herhangi bir fiil konusunda özgür olduğumuzdan söz ediliyorsa, o fiili gerçekleştirme veya gerçekleştirmeme konusunda özgür olduğumuz

[4] Pink, *Özgür İrade Kısa Bir Giriş*, 11.
[5] Robert Kane (ed.), *The Oxford Handbook of Free Will* (Oxford ; New York: Oxford University Press, 2011), 5.

kastedilmektedir. Yani o eylemi gerçekleştireceğimize veya gerçekleştirmeyeceğimize dair önceden belirlenmiş herhangi bir koşul veya nedensel bir ilke yoktur.[6] Tanrı özgür iradeye sahip insanlar yaratabilir ancak o insanların örneğin sadece doğruyu yapmalarını herhangi bir koşulla veya nedensel olarak belirleyemez.[7] Çünkü Plantinga'ya göre, Tanrı'nın insanların eylemlerini herhangi bir koşulla veya nedensel olarak belirlemesi insanın doğru olan şeyi özgür bir şekilde gerçekleştirmediğini gösterir. Bu sebeple vakti ve saati geldiğinde o fiili gerçekleştirmek veya gerçekleştirmemek bizim gücümüz dahilinde olmak durumundadır.

Bu anlatılanlar ışığında insanın açık ve net bir biçimde özgür bir iradeye sahip olduğunu düşünebiliriz. Ancak özgür irade sorunu bu kadar kolay karara kavuşacak bir mesele değildir. Nitekim bu tartışma konusunun metafiziğin en köklü ve en tartışmalı meselelerinden biri olduğunu ve çok eski tarihlere dayandığını söylemiştik. İnsanın özgür bir iradeye sahip olduğunu ileri sürenler kadar bunun bir yanılsama olduğunu ve esasında insanın özgür olamayacağını da ileri sürenler olmuştur. Çünkü gerek psikolojik gerekse de biyolojik olarak insana baktığımızda bir şeylerden etkilendiğini görebiliriz. Örneğin psikoloji bize, çocukluk tecrübelerimizin şimdiki bizi oluşturduğunu biyoloji ise bize; davranışlarımızı genetiğimizin etkilediğini haber vermektedir. Diğer bir taraftan her şeyin belirli doğa yasalarına bağlı olarak belli bir sebep sonucu gerçekleşen fizik dünyası da göz önünde bulundurulduğunda insanın tüm bu sebep ve sonuç ilişkilerinden etkilenmeden özgür eylemlerde bulunması mümkün müdür? Özgür iradeyi bir problem haline getiren konu budur. Nitekim evrende doğa yasalarının var olması aynı zamanda her şeyin bir sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde gerçekleşiyor olmasıyla beraber insanın sınırlı bir zaman ve mekân içerisinde kayıtlı kalması, insanın gerçekleştirmiş olduğu eylemlerde özgür bir iradeye sahip olduğu düşüncesini büyük bir probleme dönüştürmektedir.[8] Bu sebeple David Hume, bu konuyu metafiziğin en tartışmalı konusu olarak değerlendirmektedir.[9]

---

[6] Alvin Plantinga, *Tanrı, Özgürlük ve Kötülük*, çev. Musa Yanık (Fol Kitap, 2022), 48.
[7] Alvin Plantinga, *Tanrı ve Diğer Zihinler İnsanlığın Ezeli Sorusuna Yanıt*, çev. Musa Yanık (Fol Kitap, 2024), 161.
[8] Emine n Bayam, *Açık Teizm Bağlamında Tanrı'nın Önbilgisi ve İnsan Hürriyeti* (Araştırma Yayınları, 2024), 12.
[9] "An Enquiry Concerning Human Understanding Section VIII: Part 1 Summary & Analysis", *SparkNotes* (Erişim 24 Ocak 2025), 158.

Özgür irade konusunu bir derece daha zorlu hale getiren bir diğer şey ise teizmde olduğu gibi Tanrı'nın her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten bir varlık olarak kabul edilmesidir. Konuyu burada zorlu hale getiren şey, özgür irade sahibi bir varlığın eylemlerinin Tanrı tarafından o eylemler gerçekleşmeden önce nasıl bilinebildiğidir. Bu durum hem teologlar ve hem de filozoflar arasında fikir ayrılığına neden olmaktadır. Bir kısım teolog ve filozoflar, Tanrı'nın gelecek hakkındaki önermeleri bilebileceğini ve bu sebeple insanın özgür irade sahibi olamayacağını savunurken diğer bir kısım ise insanın özgür irade sahibi olduğunu ve bu sebeple de Tanrı'nın gelecek zamanlı önermeleri bilemeyeceğini savunmaktadır. Ancak özellikle de teist geleneklere bakıldığında hem Tanrı'nın gelecek zamanlı önermeleri bildiği hem de insanın özgür irade sahibi olduğu ve bu sebeple de eylemlerinden sorumlu olduğu kabul edilir:

1. *"Tanrı, yanılmaz bir şekilde her şeyi bilendir.*
2. *Tanrı, insanların yapacakları da dahil gelecek bütün eylemleri önceden bilendir.*
3. *İnsanlar özgürce eylemlerde bulunur."*[10]

Bu noktada görüldüğü gibi konumuz için sorun teşkil eden şey, özgürce eylemlerde bulunan insanın eylemlerine dair olan Tanrı'nın önbilgisidir. Nitekim metafiziksel açıdan da bakıldığında özgür irade konusunu tartışmaların odağına çeken nokta, Tanrı'nın önbilgisinin insanın gerçekleştirmiş olduğu eylemleri ve fiilleri etkileyip etkilemediği meselesidir.[11] Zagzebski de kendi makalesinde bu meselenin önemine değinerek Tanrı'nın önbilgisinin yani Tanrı'nın gelecek zamanla alakalı her şeyi yanılmaz bir şekilde biliyor olmasının hiçbir şeyin olduğundan farklı bir şekilde gerçekleşmeyeceği şeklinde göründüğünü ifade etmektedir. Böyle bir durumda ise insan özgürlüğünün tehlikede olduğunu belirtmektedir.[12] Çünkü her şeyin Tanrı'nın kontrolünde ve onun belirlediği şekilde gerçekleşiyor olması, insanların farklı bir şekilde davranma güçlerinin olmadığını ve bu sebeple insanın özgür olmadığı düşüncesini vermektedir.

Özgür irade ile alakalı çalışmalar o kadar kapsamlıdır ki bu konu hakkında deneyler dahi yapılmıştır. Bu deneylerin en meşhurlarından olan Libet deneyinden söz

[10] Bayam, *Açık Teizm Bağlamında Tanrı'nın Önbilgisi ve İnsan Hürriyeti*, 12.
[11] Gürbüz Deniz, *İnsan Hürriyetinin Metafizik Temelleri* (Litera Yayıncılık, 2017), 56.
[12] Kane, *The Oxford Handbook of Free Will*, 45.

edebiliriz. Bu deney esasında insanın özgür irade sahibi olmadığını ortaya koymaktadır. Deneyin sonucuna göre, insanın kendi özgür iradesiyle yapmış olduğu eylemlerden önce insan beyninde belirli bir elektriksel değişim meydana gelmektedir. Bu elektriksel değişim yapılan eylemden 550 msn. önce başlamaktadır. Bu ise istemli sürecin bilinçsiz olarak başladığını ortaya koymaktadır. Bu yönüyle bakıldığında insan özgür irade sahibi değilmiş gibi görünmektedir. Ancak süreç bilinçsiz başlamış olsa dahi eylemin sonucu bilinçli olarak kontrol altına alınabilmektedir. Bu sebeple özgür irade bütünüyle dışlanmış değildir. Özgür iradeye dair bu bulgular, özgür iradenin nasıl işlediğine dair görüşlere kısıtlama getirmiştir. Buna göre özgür irade iradi bir eylemi başlatmaz sadece eylemin işleyişine ve sonucuna etki edebilir sonucunu ortaya koymuştur.[13] Görüldüğü gibi özgür irade problemi kolaylıkla çözüme kavuşacak bir mesele değildir.

2. Özgür İrade Kavramının Mahiyeti

Özgür irade tüm bu belirsizliklere rağmen genel itibariyle bakıldığında hemen hemen bütün insanların sahip olduklarına inandığı bir özelliktir. Çünkü özgür iradeyi birbirinden farklı alternatif olasılıklar arasından birini özgür bir şekilde seçebilme yeteneği olarak tanımladığımızda bu seçme eylemini kendimizin yaptığına inanırız. Nitekim özgür iradenin varlığından söz edebilmemiz için iki şart vardı:

1. *Alternatif Olasılıklar: Yapabilme ihtimalimiz olan birden fazla şeyin bulunması*
2. *Öz Denetim: Eylemlerimizi kontrol edebiliyor olmamız.*[14]

Bu iki şart özgür iradenin varlığı için kabul görmüş yaygın şartlardandır. Ancak bu iki şart genel anlamda kabul görmekle beraber işleyişlerine dair farklı fikirlerin varlığından söz etmemiz mümkündür. Bu sebepledir ki özgür irade hakkında farklı anlayış ve görüşler ortaya çıkmıştır. Nitekim bazı teolog ve filozoflar özgür iradenin varlığını kabul ederken bazıları ise bunu reddetmişlerdir. Bu bölümde özgür iradenin niçin bazıları tarafından reddedildiğini ve bazıları tarafından da kabul edildiğini inceleyeceğiz.

[13] Kane, *The Oxford Handbook of Free Will*, 551.
[14] Huemer, *Bilgi, Gerçeklik ve Değer Çoğunlukla Sağduyulu Bir Felsefe Kılavuzu*, 281.

2.1. Determinizm

"Determinizm" (belirlenimcilik), geleceğin ve insan eylemlerinin hem geçmişteki eylemler hem de doğa yasaları tarafından belirlendiğini iddia eden görüştür.[15] Determinizm, bütün olayların yeter sebebe dayandığını iddia eden görüş olarak da bilinir.[16] Bir başka tanıma göre determinizm, sebebin gerçekleştiği bir durumda sonucun gerçekleşmesinin zorunlu olduğu düşüncesidir. Hasker da determinizmin doğru olması durumunda bir olayın gerçekleşmesinde yeter sebeplerin var olması halinde o olayın gerçekleşmemesinin imkânsız olacağını belirtmektedir.[17] Determinizmi tanımlayan bu durumların gerçek olması, özgür irade için açık bir tehdit oluşturduğu hissi uyandırmaktadır. Çünkü determinizmin doğru olması durumunda alternatif olasılıklara sahip olmadığımız gerçeği ortaya çıkar ki bu da zihnimizde özgür olmadığımız düşüncesini ortaya çıkarır. Bu sebeple determinizm, özgür irade tartışmalarında çok önemli bir yere sahiptir. Özgür irade hakkındaki tartışmalarda en önemli sorulardan biri "Determinizmin doğru olması durumunda özgür irade ortadan kalkar mı?" sorusudur. Şimdi bu soruya verilebilecek farklı cevapları inceleyeceğiz.

2.2. Bağdaşırcılık

Özgür iradenin determinizm ile uyumlu olduğu düşüncesine "*bağdaşırcılık*" (compatibilism) denir.[18] Net bir ifadeyle bağdaşırcılık hem Tanrı'nın önbilgisini kabul ederken hem de insanın özgür iradeye sahip olduğunu kabul eder. Bu görüşe göre, determinizmin doğru olduğu kabul edilse bile özgür iradenin varlığından söz edebiliriz. Yani insanların gerçekleştireceği bütün eylemler, o eylemler gerçekleştirilmeden önce bazı sebepler tarafından belirlenmiş olsa dahi insanın bu eylemleri özgürce gerçekleştirdiğinden söz edebiliriz.[19] İnsanın gerçekleştireceği eylemler, geçmişte gerçekleştirmiş olduğu eylemler ve doğa yasaları tarafından zorunlu kılınmış olsa bile insanın özgür olduğundan ve gerçekleştirmiş olduğu eylemlerin kendi kontrolünde gerçekleştirdiğinden emin olabiliriz. Bağdaşırcılığa göre, insan özgürlüğü için iki şey gereklidir:

---

[15] Doko, *Metafiziğin Temelleri Analitik Metafiziğe Giriş*, 188.
[16] Huemer, *Bilgi, Gerçeklik ve Değer Çoğunlukla Sağduyulu Bir Felsefe Kılavuzu*, 283.
[17] William Hasker, *Metaphysics* (InterVarsity Press, 1983), 32.
[18] Doko, *Metafiziğin Temelleri Analitik Metafiziğe Giriş*, 190.
[19] Huemer, *Bilgi, Gerçeklik ve Değer Çoğunlukla Sağduyulu Bir Felsefe Kılavuzu*, 288.

- *"İnsanı yapmak istediği eylemi yapmaktan alıkoyacak bir engel ve baskının olmaması*
- *İnsanın yapabilme, karar verme ve isteme gücüne sahip olması"*[20]

Kısacası insan yapmak, gerçekleştirmek ve karar vermek istediği bir konuda engellenip alıkonulmuyorsa bağdaşırcılığa göre özgür bir fail olarak kabul edilir.

2.3. Bağdaşmazcılık

Özgür iradenin determinizm ile uyumlu olmadığı düşüncesine *"bağdaşmazcılık"* (incompatibilism) denir.[21] Bu görüşe göre, eğer determinizmin doğru olduğunu kabul edersek insanın özgür bir fail olduğundan söz edemeyiz. Çünkü determinizmin doğru olması durumunda insanın gerçekleştirmiş olduğu eylemlerin, geçmişte gerçekleştirdiği eylemler ve doğa yasaları tarafından belirlenmiş olduğu husus da kabul edilmiş olacaktır.[22] Bağdaşmacılık için bilinen en iyi argüman olan *"Sonuç Argümanını"* (Consequence Argument) inceleyelim.

"P" evrenin geçmiş zamandaki bir halini tam bir şekilde temsil ediyor olsun. "L" bütün doğa yasalarını kusursuz bir şekilde temsil ediyor olsun. "A" ise şimdi gerçekleştirdiğim bir eylemi doğru bir şekilde simgeliyor olsun. O halde:

1. *"Ne yaparsam yapayım, P.*
2. *Ne yaparsam yapayım, L.*
3. *Dolayısıyla ne yaparsam yapayım, (P&L).*
4. *Eğer determinizm doğruysa, (P&L) A'yı gerektirir.*
5. *O halde determinizm doğruysa ne yaparsam yapayım, A."*[23]

Ben ne yaparsam yapayım ne geçmişi (P) değiştirebilirim ne de doğa yasalarını (L) değiştirebilirim. Dolayısıyla geçmiş ve doğa yasaları hep aynı kalacaktır. Determinizmin doğru olduğunu kabul edersek ben yaptığımdan daha farklı bir şey yapma gücüne sahip değilim. Aynı zamanda geçmişteki eylemler ve doğa yasaları benim kendi eylemlerimi belirleyeceğinden dolayı ne yaparsam yapayım (A) hep aynı kalacaktır. Bu

[20] Bayam, *Açık Teizm Bağlamında Tanrı'nın Önbilgisi ve İnsan Hürriyeti*, 28.
[21] Doko, *Metafiziğin Temelleri Analitik Metafiziğe Giriş*, 190.
[22] Peter van Inwagen, *An Essay on Free Will* (Oxford, New York: Oxford University Press, 1986), 56.
[23] Huemer, *Bilgi, Gerçeklik ve Değer Çoğunlukla Sağduyulu Bir Felsefe Kılavuzu*, 293.

da determinizmin doğru olması durumunda hiçbir alternatife sahip olamadığımı ve dolayısıyla da özgür olmadığımı gösterir. Bağdaşmazcılık iki tip olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3.1. Katı Determinizm

"Katı determinizm" (hard determinism), hem determinizmin hem de bağdaşmazcılığın doğru olduğunu savunan görüştür. Determinizmin doğru olduğu kabul edildiği için özgür iradenin olmadığı savunulmaktadır.[24] Katı determinizm için üç öncülden söz edebiliriz:

> 1. *"Özgür irade determinizm ile uyumlu değildir.*
> 2. *Bu sebeple özgür irade yoktur.*
> 3. *Çünkü tüm olaylar doğal nedenlerle belirlenmiştir. (Determinizm doğrudur.)"*[25]

Görüldüğü üzere bu görüş, bütün olayların ve insan eylemlerinin doğal nedenler tarafından belirlendiğini kabul ettiğinden dolayı insanın özgür olduğunu reddetmektedir. Özgür iradeyi mutlak surette reddetmelerinden dolayı "katı" determinizm olarak adlandırılmışlardır.

2.3.2. Liberteryanizm

Bu görüş hem bağdaşmazcılığın doğru olduğunu hem de insanların özgür iradeye sahip olduğunu savunmaktadır.[26] Özgür iradeyi kabul etmesi ve özgür iradenin de determinizmle uyumlu olmaması sebebiyle determinizmi reddetmektedir. Açık teistler liberteryan görüşü savunmaktadırlar. Açık teistlere göre insan, kusursuz ve tam bir seçme, isteme ve tercih etme özgürlüğüne sahip olduğu için özgür iradeyi liberteryan anlamda tanımlamak gerekmektedir.[27] Hasker da liberteryan anlamda yapılmış bir eylemi, kişinin o eylemi gerçekleştirirken geçmişten gelen bir yeter sebep veya herhangi bir şart olmaksızın seçmesi gerektiği şeklinde yorumlamaktadır.[28] Yani eylemi gerçekleştirme

[24] Doko, *Metafiziğin Temelleri Analitik Metafiziğe Giriş*, 190.
[25] Kane, *The Oxford Handbook of Free Will*, 28.
[26] Doko, *Metafiziğin Temelleri Analitik Metafiziğe Giriş*, 190.
[27] Bayam, *Açık Teizm Bağlamında Tanrı'nın Önbilgisi ve İnsan Hürriyeti*, 21.
[28] Hasker, *Metaphysics*, 32.

gücünün faile ait olması demektir. Bu da eylemi yapıp yapmama konusunda failin özgür olması anlamına gelmektedir. O halde eylemin failin gücü dahilinde olması ve failinde hiçbir şart ve yeter sebepten etkilenmeden o eylemi gerçekleştirmesi veya gerçekleştirmemesi failin liberteryan anlamda özgür bir fail olduğunu gösterir. Ancak açık teistler bu noktada Tanrı'nın gelecek zaman hakkında bilgisinin olmadığını kabul ederler. Yani liberteryan anlamda özgür iradeyi savunurken Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisinin olmaması gerektiğine inanırlar. Biz ise bu çalışmamızda liberteryan anlamda özgür irade ile Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisinin bir arada olabileceği deterministik bir anlayış olmayan bir görüşü savunmaya çalışacağız.

3. Tanrı'nın Önbilgisi

Tanrı mahiyeti itibariyle bilinmediğinden Tanrı hakkında gerçek bilgiye ulaşmak mümkün değildir. Bu sebeple herkes kendi bilgi ve idrakine göre Tanrı hakkında farklı fikirlere sahip olup farklı görüşler ortaya koyabilmektedir. Mesela ele alacağımız Tanrı'nın bilgisi meselesi hakkında farklı görüşmelere muhatap olmak mümkündür. "Tanrı geleceği önceden bilebilir mi?" veya "Tanrı olaylar gerçekleştiğinde mi bilir?" "Tanrı benim eylemlerimi ben yapmadan önce bilir mi, bilirse eylemlerim önceden belirlenmiş olur mu?" gibi sorular, birbirinden farklı cevaplara muhatap olmuştur. Hiç şüphesiz bütün teistik geleneklerde Tanrı, her şeyin bilgisine sahip ve her şeyi bilen bir varlıktır. Bu tanım çerçevesinde bakıldığında Tanrı'nın bilgisi kavramı da Tanrı'nın her şeyi yanılmaz ve mutlak bir şekilde bildiği bir gelecek bilgisine sahip olduğunu ifade etmektedir. Yani Tanrı, sadece geçmiş ya da ve şimdinin değil aynı zamanda gelecek zamanda özgür irade sahibi faillerin ne yapacaklarının bilgisine de sahiptir.[29] Teistik dinler açısından bakıldığında mükemmel olarak kabul edilen Tanrı'nın gelecekteki olayları bilmemesi mümkün değildir. Aksi takdirde geleceği bilmeyen bir Tanrı'nın mükemmelliğinden söz edemezdik; zira mükemmellikle mutlak bilgi arasında gereklilik ilişkisi mevcuttur.

Çoğu teolog ve filozof, Tanrı'nın her şeyi bildiğini söylemekten kastedilen şeyin, O'nun doğruluğu olan bütün önermeleri bildiği olduğu konusunda aynı fikre sahiptirler. Fakat bu noktada nelerin bilinebileceği konusunda anlaşmazlık olduğunu

[29] Bayam, *Açık Teizm Bağlamında Tanrı'nın Önbilgisi ve İnsan Hürriyeti*, 72.

söylemek de mümkündür. Bir kısım filozoflar Tanrı'nın gerçek olan ya da olmuş olan şeyleri bildiğini ileri sürmüşlerdir. Örneğin Tanrı, Orta Doğu'da yaşanan gelişmeler hakkında herhangi bir devlet başkanının ne düşündüğünü bilebilir. Aynı zamanda Tanrı doğa kanunlarının yaratıcısı olduğu için doğaya ve doğanın işleyişine (yani hangi doğa şartlarında nelerin meydana gelebileceğine) dair her şeyi bilebilir. Diğer taraftan O'nun, özgür bir insanın gelecekte karşısına çıkabilecek herhangi bir olayda ne karar vereceğini bilemeyeceği de söylenmiştir. Buna ek olarak Tanrı'nın gelecekte meydana gelebilecek olayları ancak "*tahmin*" (prophecy) ile bilebileceği ileri sürülmüştür.[30] Ancak buradaki tahmin gücü insanların tahmin yeteneğinden daha üstün ve doğruluk ihtimali çok yüksek olan bir tahmin gücüdür. Örneğin Tanrı, 2028 Cumhurbaşkanlığı seçiminin sonucunu şimdiki bilgisiyle bilemese bile kimin kazanacağını yüksek oranda doğru olma ihtimali olan bir tahmin ile doğru bir şekilde bilebilir. Çünkü seçimde bireylerin özgür tercihleri söz konusu olduğundan ve bu tercih şu an gerçekleşmemiş olduğundan dolayı Tanrı henüz gerçekleşmemiş olan seçim sonucunu kesin olarak bilemez.

Basit önbilgi görüşünün savunucuları ise yukarıda zikrettiğimiz bu görüşe katılmamaktadırlar. Onların savunduğu görüşe göre, sadece gerçekte ne olacağını ifade eden değil aynı zamanda herhangi bir insanın özgür seçimiyle meydana getireceği ifadeler de doğrudur.[31] Yukarıda Tanrı'nın her şeyi bilmesinden kastedilen şeyin, doğru olan bütün önermeleri bildiği olduğunu zikretmiştik. Dolayısıyla basit önbilgi savunucuları, bir insanın gelecekteki herhangi bir özgür tercihinin de doğru bir önerme olduğunu ortaya koymaktadırlar. Örneğin X şahsının 2028 seçimlerinde seçimi kazanacağı ya doğru ya da yanlış bir önermedir. Zira X şahsı seçimlerde aday olması durumunda ya seçimi kazanacak ya da kaybedecektir. Yine zikrettiğimiz gibi Tanrı bütün doğru önermeleri bildiği için X şahsının 2028 seçimlerinde kazanıp kazanmayacağını şimdiki bilgisiyle bilebilir.

Açık teistler ise bu görüşleri kabul etmemektedirler. Çünkü açık teistlere göre, Tanrı'nın geleceğe dair böyle bir bilgisinin olması insandaki özgür irade ile tutarsız bir

[30] David Basinger, "Middle Knowledge and Divine Control: Some Clarifications", *International Journal for Philosophy of Religion* 30/3 (01 Aralık 1991), 129.
[31] Basinger, "Middle Knowledge and Divine Control", 129.

durumdur. Bu sebeple Tanrı'nın geleceğe dair bilgisinin olmadığı görüşünü savunmaktadırlar.[32] Dolayısıyla açık teistler, Tanrı'nın geleceğe dair bilgisi ile özgür iradenin bağdaşamayacağı görüşüne sahiptirler. Açık teistlere göre Tanrı'nın gelecek zamanda gerçekleşecek olayların bilgisine sahip olmasını kabul etmek, gelecek hakkında tek bir hikâyenin var olduğu kanaatine sahip olmakla aynı anlama gelmektedir. Böyle bir şeyin olması durumunda Tanrı için de gelecek zaman tek bir seçenekten ibaret olmuş olacaktır. Oysaki Tanrı, sonsuz bir zihne sahiptir ve tek bir gelecek zaman seçeneği ile sınırlandırılamaz. Bu sebeple açık teistler Tanrı'nın her şeyi bilmesini farklı yorumlamaktadırlar. Örneğin Sanders, Tanrı'nın her şeyi bilmesini bilinmesi mümkün olay şeyleri bilmesi olarak tanımlamaktadır.[33] Hasker de bunu, Tanrı'nın mantıksal anlamda bilinmesi mümkün olan tüm önermeleri bilmesi şeklinde ifade etmektedir.[34] Swinburne ise Tanrı'nın mantıksal anlamda bilinmesi mümkün olan doğru önermeleri bilmesinin her şeyi bilen bir Tanrı olarak kabul edilmesi için yeterli olduğunu düşünmektedir.[35] Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere, açık teistlere göre Tanrı'nın bazı şeyleri bilmesi mümkün değildir. Bu şekilde Tanrı, sınırlı anlamda her şeyi bilendir ve Tanrı'nın geleceğe dair önbilgisi yoktur.

Bu kısımda Tanrı'nın gelecek zamanla alakalı bilgisine dair farklı düşüncelere değindik. Görüldüğü üzere Tanrı'nın gelecek zamanla alakalı bilgisi hakkında oldukça farklı görüşler vardır. Bu farklılıkların temel nedeninin özgür irade konusundaki farklı yaklaşımlar olduğuna daha önce değinmiştik. Zira bu görüşler, Tanrı'nın önbilgisinin özgür irade ile uzlaşıp uzlaşmamasına göre farklılık göstermektedir. Çalışmamızın bundan sonraki aşamasında Tanrı'nın önbilgisinin özgür irade ile uzlaşabileceğini savunan Molinizmin orta bilgi doktrinini ele alacağız.

[32] Bayam, *Açık Teizm Bağlamında Tanrı'nın Önbilgisi ve İnsan Hürriyeti*, 103.
[33] John Sanders, *The God Who Risks: A Theology of Divine Providence* (InterVarsity Press, 2009), 206.
[34] William Hasker, "The Foreknowledge Conundrum", *Issues in Contemporary Philosophy of Religion*, ed. Eugene Thomas Long (Dordrecht: Springer Netherlands, 2001), 111.
[35] Richard Swinburne, *The Coherence of Theism* (Oxford: Clarendon Press, 1995), 172.

İKİNCİ BÖLÜM

CRAİG BAĞLAMINDA ORTA BİLGİ DOKTRİNİ VE ORTA BİLGİNİN ARGÜMANLARI

1. Molinizm ve Orta Bilgi Doktrini

Orta bilgi doktrini ilk olarak 16. yüzyılda yaşamış Luis de Molina tarafından ileri sürülmüştür.[36] Orta bilgi doktrini Molina tarafından ortaya atıldığı için Molinizm olarak da anılmaktadır. Molina, Tanrı'nın geleceği bilmesi ile insanlardaki özgür irade arasında görünmekte olan zahiri çelişkiyi orta bilgi adını verdiği doktrinle izale etmeye çalışmıştır.[37] Bu doktrinin gayesi, Tanrı'nın bilgisi ve takdirini insanın özgür iradesiyle uzlaştırmaktır. Nitekim bilgisi tam olmayan bir Tanrı eksik ve noksan bir Tanrı ve özgür iradesi olmayan bir insan ise, ahlaki sorumluluk yönünden sorumlu olmayacağı için her iki tarafın da birbiriyle uzlaşmaları önem arz etmektedir. Aksi takdirde zikrettiğimiz sorunlarla karşı karşıya kalmamız kaçınılmazdır. İşte Molina bu sebepten ötürü orta bilgi doktrinini ileri sürmüştür.

Orta bilgi, Tanrısal düşüncenin geleneksel bilgi türleri olan doğal ve özgür bilginin ortasında bulunduğu için bu isimle anılmaktadır. Doğal bilgi, zorunlu bilgi olması sebebiyle Tanrı'nın zorunlu olarak bilmesidir. Doğal bilgi aracılığıyla Tanrı, hem her şeyi hem de bütün olasılıkları bilebilir. Buna ek olarak doğal bilgi ile bilinen önermeler doğaları gereği zorunlu bir şekilde doğru oldukları için Tanrı'nın bu önermelerin doğruluğu üzerinde bir etkisi yoktur ve O'nun iradesinden bağımsız olarak gerçekleşmektedirler.[38] Tabii bu durum Tanrı'nın mutlak otoritesi ve kudretine halel getirmez. Çünkü Tanrı tüm bunları doğası itibariyle bilmektedir. Özgür bilgi ise, doğal bilginin aksine Tanrı'nın iradesine bağlı olarak gerçekleşen ve Tanrı'nın var olması mümkün olan sonsuz sayıdaki mümkün dünyadan sadece birisi olarak yarattığı kontenjan/olumsal alemi yaratmayı irade ettikten sonraki bilgisine denir. Yani bu bilgi gerçekte var olan veya

[36] John D. Laing, *Middle Knowledge: Human Freedom in Divine Sovereignty* (Kregel Academic, 2018). Ayrıca bkz. Luis de Molina, *On Divine Foreknowledge: Part IV of the Concordia* (Cornell University Press, 2004), 23.
[37] Bayam, *Açık Teizm Bağlamında Tanrı'nın Önbilgisi ve İnsan Hürriyeti*, 123.
[38] John D. Laing, *Middle Knowledge: Human Freedom in Divine Sovereignty* (Kregel Academic, 2018).

var olacak olanların bilgisini kuşatan bir bilgi türüdür. Tanrı özgür bilgi ile geleceğe dair kapsamlı bir bilgiye sahip olur. Özgür bilginin temeli Tanrının yaratma eylemine dayandığı için içeriği itibariyle kontenjan/olumsal olduğunu söylemek mümkündür. Kontenjan/Olumsal olması sebebiyle de içerik açısından değişim göstermeye açıktır. Dolayısıyla da doğal bilgi gibi Tanrı'nın doğasından kaynaklanan bir bilgi türü değildir. Molina'ya göre Tanrı'nın bir koşula bağlı olmaksızın var olması muhtemel olan bütün mümkün durumlardan hangisinin gerçekleşip hangisinin gerçekleşmeyeceğini mutlak bir şekilde bilmesi özgür bilgi sayesindedir. Aquinas ise özgür bilgiyi Tanrı'nın ezeliyeti dolayısıyla her şeyi görüp bilmesinden ötürü görü bilgisi olarak isimlendirmiştir.[39]

Tüm bu açıklamalardan sonra başta da söylediğimiz gibi Molina, mevcut olan iki Tanrısal bilgi türüne orta bilgi diye üçüncü bir bilgi türü eklemiştir. Doğal ve özgür bilginin ortasında olması sebebiyle orta bilgide her ikisinin de birtakım özellikleri kendisinde mevcuttur. Tıpkı siyah ve beyaz renklerin ortasında bulunan gri rengin hem siyah hem de beyaz rengin özelliklerini aynı anda kendinde bulundurması gibi. Orta bilgi, Tanrı'nın yaratma iradesinden önce gerçekleşmesi sebebiyle doğal bilgiye; kendisinde bilinen gerçeklerin kontenjan/olumsal olması sebebiyle de özgür bilgiye benzemektedir. Dolayısıyla doğal bilgiye benzemesi yönüyle doğruluğu Tanrı'nın iradesinden bağımsız olarak gerçekleşir. Özgür bilgiye benzemesi yönüyle ise, yaratılmış iradeye bağlıdır.[40]

Orta bilgi doktrinine göre Tanrı, sadece doğal bilgi vasıtasıyla zorunlu gerçekleri ve özgür bilgi vasıtasıyla kontenjan/olumsal gerçekleri değil; aynı zamanda tüm bu özelliklere sahip üçüncü bir önerme sınıfını da bilmektedir.[41] Çalışmamızın bir sonraki bölümde orta bilgi doktrini ile alakalı daha detaylı bilgiler verileceğinden şimdilik bu bölümde bu kadarıyla iktifa ediyoruz.

[39] Laing, *Middle Knowledge*, 2018.
[40] William Lane Craig, *The Only Wise God: The Compatibility of Divine Foreknowledge and Human Freedom* (Baker Book House, 1987), 131.
[41] Laing, *Middle Knowledge*, 2018.

2. William Lane Craig ve Orta Bilgi Teorisi

2.1. Orta Bilgi Doktrini

William Lane Craig, bu zamanda çağdaş Molinist görüşün başta gelen temsilcilerinden biridir. Craig, Tanrı'nın mükemmel olduğunu savunan Hristiyan bir teologdur. Craig Tanrı'nın her şeyi bildiğini ve aynı zamanda karşıt olgusal bilgileri de bildiğini kabul etmektedir.[42] Tanrı gerçekleşmiş bir olayı ve o olayın sonuçlarını bildiği gibi aynı zamanda o olayın farklı bir şekilde gerçekleşmesi halinde ne olacağını ve sonuçlarını bilir.

Karşıt olgusal ifadeler günlük hayatta devamlı dilimizde dolaşan ifadelerdir. Örneğin "trafiğe çıkmasaydım kaza yapmayacaktım" veya "sınavı kazansaydım başarılı olacaktım" gibi ifadeler buna örnektir. Bu tarz karşıt olgusal ifadeleri günlük hayatta devamlı kullanırız. İşte, Tanrı örneklerde zikrettiğimiz öncüller gerçekleştiğinde sonucun ne şekilde gerçekleşeceğini bilir. Örneklerdeki öncüller ve sonuçlar aslında gerçekte meydana gelmiş değildir. Yani gerçekleşmemiş olaylardır. Tanrı'nın karşıt olgusalları bilmesi Tanrı'nın gerçek olmayan şeyleri de bilmesi anlamına gelmektedir.

Teologların büyük bir kısmı Tanrı'nın karşıt olgusalları bildiğini inkâr etmeyip kabul ettiler. Zira ister zamanla koşullu ister zamansız olsun, Tanrı'nın bilmediği ya da bilemeyeceği bir gerçek yoktur Tanrı her şeyi bilen bir varlık olarak var olan bütün hakikatleri bilmelidir ki "her şeyi bilen" sıfatı tutarlı olsun. Aksi halde Tanrı tarafından bir şeylerin bilinmemesi bilinmeyen konu hakkında cehalet gerektirir ki bu da "her şeyi bilen" Tanrı için tutarsız bir durumdur. Ancak burada teologların üzerinde durup tartıştıkları konu Tanrı'nın karşıt olgusal bilgiye "ne zaman" sahip olduğudur.[43] Burada zikrettiğimiz "ne zaman" tabiri, Tanrı'nın karşıt olgusal bilgiyi zamanın hangi diliminde edindiğini kastetmekten ziyade Tanrı'nın yaratıcı hükmüne ilişkin mantıksal düzende hangi noktada edindiğini kastetmektedir. Çünkü Craig'in de ifade ettiği gibi Tanrı'nın bütün hükümleri ister sırayla gerçekleşsin ister de sırasız bir şekilde tek seferde gerçekleşsin bu hükümler arasında mantıksal bir düzen vardır.[44] Fakat bu mantıksal düzenin ne şekilde teşekkül ettiği yani sıralaması tartışma konusu olmuştur.

[42] Gregory A. Boyd vd., *Divine Foreknowledge: Four Views* (Westmont: IVP Academic, 2009), 120.
[43] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 121.
[44] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 121.

Örnek verecek olursak İnfralapsaryenler'e göre Tanrı, Adem'in yasak meyveyi yemesi sebebiyle tüm insanlığın günaha düşüşünü telafi edip insanları bu günahtan kurtarmak için Mesih'in çarmıhta ölümüne hükmetmiştir. Bu düşünceye göre mantıksal düzen açısından bakıldığında ilk olarak insanlığın günaha düşüşü daha sonrasında da Tanrı'nın çarmıh hükmü gelmektedir. Diğer taraftan Supralapsaryenler'e göre mantıksal düzen açısından insanlığın düşmüş olduğu bu günahtan kurtuluşu için Tanrı'nın çarmıh hükmü, günaha düşüş hükmünden önce gelmektedir. Çünkü onlara göre Tanrı'nın öncelikli amacı insanları çarmıh yoluyla kurtuluşa erdirmektir. Çarmıh yoluyla kurtuluşun gerçekleşebilmesi için mantıken insanların düşüşte olması gerekmektedir.[45] Sonuç olarak bakıldığında teologlar Tanrı'nın hükümlerinin hepsinin birden gerçekleştiği konusunda hemfikirdir. Ancak mantıksal düzen açısından bakıldığında bu düzenin ne şekilde olacağını tartışmışlardır. Bu durum Tanrı'nın doğal bilgisinin sonucudur. Çünkü doğal bilgi olabilecek yani olması muhtemel olan şeylerin bilgisini verir. Tanrı belirli bir dünyayı yaratma kararından sonra ona dair olabilecek geçmiş, şimdi ve gelecek dahil olacak şekilde gerçek dünya hakkındaki bütün kontenjan/olumsal gerçekleri bilir.[46] Bu konuda teologlar hemfikirdir. Bu durum ise Tanrı'nın özgür bilgisinin sonucudur. Özgür bilgi ise, olacak şeylerin bilgisini verir.

Tüm bu anlattıklarımız teologlar tarafından ortak bir şekilde kabul edilmektedir. Ancak üzerinden hemfikir olunmayan tartışmaya açık konular da vardır. Örneğin Tanrı'nın gelecek zaman açısından değerlendirildiğinde ne olacağına dair karşıt olgusal bilgisinin konumu nedir? Burada konum olarak kast etiğimiz şey, Tanrı'nın yaratma hükümlerinin mantıksal bir düzende gerçekleştiğini göz önünde bulundurduğumuzda karşıt olgusal bilginin mantıksal olarak bakıldığında Tanrı'nın yaratma hükmünden önce mi yoksa sonra mı geldiğidir. Örneğin, Tanrı'nın karşıt olgusal bilgisi Tanrı'nın belirli bir dünyayı yaratma kararından önce mi yoksa sonra mı gelir? İşte bu soru teologların üzerinde hemfikir olmayıp tartıştıkları bir meseledir.

Bu soruya verilen farklı cevapları ele alacak olursak Craig, Dominiken tarikatına mensup Katolik teologların Tanrı'nın belirli bir dünyayı yaratma kararının Tanrı'nın karşıt

[45] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 121.
[46] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 121. Ayrıca bkz. William Lane Craig, *Divine Foreknowledge and Human Freedom: The Coherence of Theism : Omniscience* (Leiden: Brill Academic Pub, 1990), 268.

olgusal bilgisinden önce geldiğini savunduklarını nakletmektedir.[47] Bu durumda Tanrı'nın karşıt olgusal bilgisinin konumu, Tanrı'nın belirli bir alemi yaratma kararından sonradır. Dominiken tarikatına mensup teologlara göre, Tanrı belirli bir alemi yaratmaya karar verirken aynı zamanda karşıt olgusal bilgiler içerisinde hangisinin doğru olduğuna da karar vermektedir. O halde mantıksal düzen açısından bakıldığında ilahi karardan önce bilinmesi gereken hiçbir gerçek karşıt olgusal bilgi yoktur. Çünkü karşıt olgusal bilgi konum olarak ilahi karardan sonradır. Bu teologlara göre Tanrı o esnada sadece zorunlu doğruları bilmektedir.[48] Yalnız bu zorunlu doğrular tüm farklı olasılıkların da dahil olduğu zorunlu bilgidir. Craig'in bu konu hakkındaki meşhur örneğini verecek olursak;

a) "Petrus'un İsa'yı üç kez inkâr ettiği olası bir dünya.
b) Petrus'un İsa'ya iman ettiği başka bir dünya.
c) İsa'yı üç kez inkâr edenin Matta olduğu başka bir dünya."[49]

Tanrı verdiğimiz bu örnekteki bütün dünyaları bilir. Ancak bu olası dünyalardan sadece birini gerçek olmak üzere seçer ve daha sonra Tanrı'nın vermiş olduğu bu karar doğrultusunda olası bir dünya hükmünde olan

a) Petrus'un İsa'yı üç kez inkâr ettiği olası dünya

olası olmaktan çıkar ve gerçek dünya halini alır. Çünkü Tanrı hangi dünyaya karar vereceğini ezelden bildiği için hangi dünyanın da gerçek olduğunu veya hangisinin gerçek olmayacağını bilir. İşte bunlarla birlikte Tanrı aynı zamanda bütün olası dünyalar arasından gerçek olmasına karar verdiği dünyada karşıt olgusalların hangisinin doğru olduğuna da karar verir. Örnek verecek olursak Tanrı, Matta'nın şu veya bu koşulların gerçekleşmesi durumunda İsa'yı üç kez inkâr edeceğine karar verir. Böyle bir durumda da Matta'nın Tanrı'yı üç kez inkâr ettiği olası dünya, gerçek dünya halini alır. İşte bu şekilde Tanrı, hangi şartlar altında hangi koşulun gerçekleşeceğini bildiği için olası dünyalar içinden hangisinin gerçek dünya olacağını bilir ve ona karar verir. Aynı zamanda Dominiken tarikatına mensup teologlara göre, Tanrı'nın bu şekilde karşıt

[47] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 122.
[48] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 122.
[49] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 122. Ayrıca bkz. Kirk R. MacGregor, *Luis de Molina: The Life and Theology of the Founder of Middle Knowledge* (Grand Rapids: Zondervan, 2015), 108.

olgusallara olan bilgisi, ilahi önbilgi gibi mantıksal düzen açısından bakıldığında Tanrı'nın yaratma hükmünden sonradır.

Dominiken teologların bu konudaki görüşlerinin karşısında konumlandırabileceğimiz diğer bir görüş Cizvit tarikatına mensup teologlara aittir. Cizvit tarikatına mensup teologlar büyük ölçüde Molina'dan etkilenmiş Katolik teologlardır. Cizvit teologlar Dominiken teologların aksine Tanrı'nın karşıt olgusallara olan bilgisinin mantıksal düzen açısından bakıldığında Tanrı'nın yaratma hükmünden önce geldiğini savunmuşlardır.[50] Peki, bu iki tarikat arasındaki görüş farkı nereye dayanıyor? Molinistlerin iddiasına göre, Dominikenlerin Tanrı'nın karşıt olgusallara olan bilgisinin Tanrı'nın yaratma hükmünden sonra geldiğini savunmalarından dolayı insan özgürlüğü ortadan kalkmıştır. Çünkü Tanrı, ortak görüş olan insanların hangi koşullar altında ne yapacağını bilmesiyle birlikte Dominikenler'e göre bunun ne şekilde gerçekleşeceğini yani insanların hangi koşullar altında ne yapacağını belirleyen bizzat Tanrı'nın kendisidir. Böyle bir durumda insan özgürlüğünden bahsetmemiz elbette zordur. Nitekim Tanrı'nın insanların hangi koşullar altında ne yapacağını belirlediği düşüncesi, insanın gerçekleşen olaylar üzerinde bir etkisi ve iradesinin olmadığının açıkça ifadesidir. Gerçekleşen olaylar üzerinde etki ve iradesi olmayan bir insanın özgür olduğunu iddia etmek oldukça zordur. Çünkü bir şeyi irade etmek ve o gerçekleşecek olay üzerinde bir etkiye sahip olmak, özgürlük kavramının kaçınılmaz bir parçasıdır. Dominikenlerin bu görüşe sahip olduğu bir ortamda Molinistler haklı gibi görünmektedirler. Bu sebeple Molinistler, insanın özgür oluşunu korumak için Tanrı'nın karşıt olgusallara olan bilgisinin mantıksal olarak Tanrı'nın yaratıcı hükmünden önce geldiğini ileri sürmüşlerdir. Molinistlerin bu görüşüyle birlikte karşıt olgusal bilgiler bir yönüyle Tanrı'nın yaratıcı hükmünden muaf olmuş olur. Bu durum da insanların özgürlüğüne kapı aralamış olur. Bunun başlıca sebebi insanların hangi koşullarda ne yapacağı anlamına gelen karşıt olgusal doğruların Tanrı'nın yaratma iradesinden önce gerçekleşmiş olmasıdır. Bunu bir örnekle izah edecek olursak, matematiksel bir bilgi olan 1+1=2 zorunlu olarak doğru olan bir bilgidir. Tanrı'nın doğal bilgi yoluyla bildiği zorunlu bilgilerin Tanrı'nın yaratma hükmünden önce ve Tanrı'nın iradesinden bağımsız olduğunu daha önce

[50] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 122.

bahsetmiştik. Aynen bunun gibi karşıt olgusal bilgiye dair olan doğrular da Tanrı'nın yaratma hükmünden önce ve Tanrı'nın iradesinden bağımsızdır.

Craig'e göre Molinistlerin bu görüşü sadece insan özgürlüğünü kurtarmayıp aynı zamanda Tanrı'ya insanların özgürce eylemlerde bulunacağı dünyalardan hangisini yaratacağına dair de seçme imkânı tanır.[51] Çünkü Tanrı, şartlar ve koşullar ne olursa olsun bunu bilir ve bu koşullara uygun dünyayı yaratabilir. Tanrı bu şekilde insanlardaki özgür iradeyi ortadan kaldırmaksızın karşıt olgusalları bilmesiyle bir dünyayı çok detaylı bir şekilde bilip yaratabilir. Mantıksal düzen açısından bakıldığında Tanrı'nın karşıt olgusallara dair bilgisi, Tanrı'nın doğal ve özgür bilgisi arasında yer aldığı için Molinistler tarafından Tanrı'nın orta bilgisi adıyla kullanılmıştır.

Son olarak Molinist ve Dominiken görüşleri karşılaştıracak olursak Dominiken teologlara göre, Tanrı'nın yaratma kararından önce Tanrı'nın yaratması muhtemel olan olası dünyaları bildiği mantıksal tek bir an vardır. Daha sonra Tanrı, bu olası dünyalardan birini seçer, yaratır ve bu olası dünya gerçek dünya halini alır. Ancak Molinistler için bu durum biraz daha farklıdır. Molinistler'e göre Tanrı'nın yaratma kararından önce olası dünyalara ilişkin tek değil iki mantıksal an vardır. Bu anların birincisinde Tanrı, olası dünyalar hakkında doğal bilgiye sahiptir. İkinci anda ise, birinci andaki karşıt olgusallar göz önünde bulundurulduğunda Tanrı'nın yaratması muhtemel olan olası dünyalara ilişkin bilgiye sahiptir. Esasında bu düşünce Tanrı'nın olması muhtemel olan mümkün dünyalara ait bilgisinin yalnızca gerçekleşebilme ihtimali olan olası dünyalar ile sınırlandırılması anlamına gelir. Çünkü Tanrı için o anda hangi karşıt olgusalların doğru olduğu bellidir. Örneğin, Petrus gerçek dünyada Mesih'i üç kez inkâr etmişti. Ancak buna karşılık olarak Petrus'un Mesih'e iman ettiği olası bir dünya da vardı. Bununla birlikte Petrus'un Mesih'i inkâr etmiş olduğu dünyada doğru olan karşıt olgusallar Petrus'un Mesih'i inkâr etmesini gerektiriyorken bu koşullar altında Petrus'un Mesih'e özgür bir şekilde iman ettiği olası bir dünya Tanrı için mümkün değildir. Burada "özgür bir şekilde" tabirine dikkat çekmemiz gerekir. Çünkü Tanrı eğer isteseydi bu şartlar altında da Petrus'un iman etmesini sağlayabilirdi. Ancak bu

[51] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 123.

durumda Petrus'un özgürlüğünden bahsetmemiz mümkün olmayacaktı. Bu durum da insanın özgür olduğunu iddia eden Molinistler'e göre zıt bir durum teşkil eder.

O halde Molinistlerin mantıksal düzen hakkındaki düşüncelerini Craig'in gözünden şematize edecek olursak;

Birinci An: . . . O O O O O O O O O O . . .

(Doğal Bilgi: Tanrı bütün olası dünyaları bilir.)

İkinci An: . . . O O O . . .

(Orta Bilgi: Tanrı gerçekleşmesi muhtemel dünyaları bilir.)

Tanrı'nın Yaratma Kararı

Üçüncü An: O

(Özgür Bilgi: Tanrı gerçek dünyayı bilir.)[52]

Bu şekilde bakıldığında Craig'in şeması, Molinizme göre mantıksal düzeni anlama noktasında oldukça açıklayıcı bir şemadır. Şemada da görüldüğü gibi Molinistler'e göre, Tanrı'nın bilgisi açısından üç mantıksal an vardır. Şemada da görüldüğü üzere bu anların ilk ikisi Tanrı'nın yaratma kararından önce, üçüncüsü ise; Tanrı'nın yaratma kararından sonradır. Burada aklımıza bir soru takılabilir. Acaba Tanrı için öncelik ve sonralıktan bahsedebilir miyiz? Çünkü bahsettiğimiz bu mantıksal anlarda bir ardışıklık söz konusudur. İşte Craig tamda bu konuya açıklık getirmektedir. Tanrı elbette sahip olduğu bütün bilgiye ezeliyeti itibariyle sahiptir. Yani her şeyi ezelden itibaren bilmektedir. O halde burada bir ardışıklığın olmaması gerekmektedir. Ancak Craig buradaki ardışıklığın zamansal ardışıklık değil mantıksal ardışıklık olduğuna dikkat çekmektedir.[53] Yani bu demek oluyor ki Tanrı'nın bir kısım önermelere ait olan bilgisi, diğer bir kısım önermelere ait olan bilgisinden koşullu olarak öncedir veya sonradır.

[52] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 123.
[53] Craig, *Divine Foreknowledge and Human Freedom*, 237.

Tanrı'nın yaratma kararından önceki birinci an, Tanrı'nın doğal bilgisi vasıtasıyla bütün olası dünyaları bildiği andır. Molina'nın buna doğal bilgi demesinin sebebi, bu bilginin içeriğinin bizzat Tanrı'nın özünden kaynaklanması ve Tanrı'nın iradesine bağlı olmamasıdır.[54] Bu ilk anda Tanrı koşulsuz olarak bütün mümkün dünyaları bilmektedir. Hem bununla birlikte Tanrı, herhangi bir insanın kendi özgür iradesiyle ne yapmak isteyeceğine dair bilgiye de sahiptir.

Tanrı'nın yaratma kararından önceki ikinci anda ise, Tanrı'nın orta bilgi vasıtasıyla gerçekleşmesi mümkün olan dünyaları bildiği andır. Orta bilginin içeriğinde tüm karşıt olgusalları bilmek vardır. Yani Tanrı, gerçek olan tüm karşıt olgusalları bilmekle beraber insanların özgür iradelerine ilişkin karşıt olgusalları da bilir. Öncüllerin belirli olduğu ve o öncüllerin gerçekleştiği durumlarda hangi kontenjan/olumsal durumların gerçekleşeceğini bilir.

Burada birinci an ve ikinci an arasındaki farka değinecek olursak; birinci anda Tanrı, doğal bilgisi vasıtasıyla bir insanın özgür iradesiyle mevcut bulunan bir koşullar kümesinde yapabileceği şeyleri bilirken, ikinci anda ise Tanrı; o insanın herhangi bir koşullar kümesinde kendi özgür iradesiyle ne yapacağını bilir. Craig'e göre bunun nedeni bahsettiğimiz koşullar kümesinin insanın seçimini nedensel olarak belirliyor olması değil, insanın kendi özgür iradesiyle ne şekilde tercih yapacak olmasıdır.[55] Craig'in bu ayrıntıyı zikretmesi oldukça önemlidir. Çünkü bu durumda insan, içinde bulunduğu koşullardan etkilenip zorunlu olarak eylemlerde bulunan bir varlık değil; aksine her ne koşulda olursa olsun kendi özgür iradesiyle eylemlerde bulunan özgür bir varlıktır. Bu yönüyle bakıldığı zaman aslında Tanrı'nın bilgisi, özgür bir varlık olan insanın eylemlerine bağlıdır. Tanrı özgür bir varlık olan insanın gelecekteki eylemlerini bildiği gibi aynı zamanda belirli durum ve şartların meydana gelmesi durumunda hangi olası durumların meydana geleceğini de bilir. Bu zikrettiğimiz şey, karşıt olgusalları ifade eder. Molina, karşıt olgusal bilgiye orta bilgi adını vermektedir. Craig'in şemasında da açıkça görüldüğü gibi orta bilgi, Tanrı'nın yaratma kararından önceki birinci an ile Tanrı'nın yaratma kararından sonraki üçüncü an arasında durmaktadır. Bu sebeple orta

[54] Craig, *Divine Foreknowledge and Human Freedom*, 237. Ayrıca bkz. William Lane Craig, "The Problem of Divine Foreknowledge and Future Contingents from Aristotle to Suarez" (Brill, 1988), 178.
[55] Craig, *Divine Foreknowledge and Human Freedom*, 237.

bilgi adını almıştır. Craig'in de ifade ettiği gibi orta bilgi bir yönüyle doğal bilgi gibidir.[56] Orta bilgi, Tanrı'nın iradesinden ve kararından bağımsız gerçekleşmesi yönüyle doğal bilgiye benzemektedir. Bu durumda Tanrı, karşıt olgusal durumların hangisinin doğru veya hangisinin yanlış olduğuna karar verip belirlemez. Çünkü Tanrı'nın karar verme hükmü mantıksal konum açısından bakıldığında karşıt olgusal bilgileri ifade eden orta bilgiden yani ikinci andan sonradır. Esasında hangi karşıt olgusalların doğru hangisinin yanlış olduğuna Tanrı'nın karar vermemesi insan özgürlüğü açısından oldukça önemli bir meseledir. Bu durumda insanın eylemleri Tanrı tarafından belirlenmeyip aksine koşullar ne olursa olsun insanın kendisi özgür bir faildir. Örneğin bir öncül olarak,

"Eğer bir S ajanı C koşullarında bulunursa,

öncülü doğru bir öncül ise;

A eylemini kendi özgür iradesi ile gerçekleştirecektir."[57]

Diğer taraftan orta bilginin doğal bilgiden farklı olduğu yönler de vardır. Çünkü doğal bilginin içeriği Tanrı için zorunluyken orta bilginin içeriği zorunlu değildir. Doğru ve gerçek olan karşıt olgusallar kontenjan/olumsal olarak doğrudur. Örnekte verdiğimiz S, C koşullarında bulunurken A eylemini yapmaktan kaçınabilir. Burada X ajanının A eyleminden kaçınması tamamen kendi özgür iradesiyle yapmış olduğu tercihtir.

"S, C koşullarında A eylemini kendi özgür iradesiyle gerçekleştirmesi.

aynı zamanda

S, C koşullarında A eylemini kendi özgür iradesiyle gerçekleştirmemesi."

Bu iki önermeyi göz önünde bulundurduğumuzda farklı karşıt olgusallar bilgilerin doğru olduğunu görebiliriz. Farklı karşıt olgusalların doğru olması, Tanrı'nın gerçekleşmiş olan doğrudan daha fazla bilgi bilebildiği anlamına gelir. Yani Tanrı, sadece gerçekleşmiş olan olayları değil aynı zamanda gerçekleşebilme ihtimali olan olayları da bilir. Bu durumda Craig'in ifadesine göre, Tanrı'nın orta bilgiye sahip olması

[56] Craig, *Divine Foreknowledge and Human Freedom*, 237.
[57] Craig, *Divine Foreknowledge and Human Freedom*, 237.

zorunlu olsa da aslında bilgi sahibi olduğu belirli olan önermeler hakkında orta bilgiye sahip olmak zorunda değildir.[58]

Molina, Tanrı'nın insanın kendi özgür iradesiyle gerçekleştirmiş olduğu özgür eylemleriyle ilgili bütün gerçek karşıt olgusalları hakkında orta bilgiye sahip olduğunu ancak Tanrı'nın yaratma kararından önceki ikinci anda kendi iradesiyle ilgili kararlarla alakalı karşıt olgusalların bilgisine sahip olmadığını iddia etmiştir. Çünkü Molina'ya göre, Tanrı'nın bu bilgiye sahip olması Tanrı'nın özgürlüğünü elinden almak demektir.[59] Bunun sebebi, karşıt olgusal bilgiler içerisinden hangisinin doğru veya hangisinin yanlış olduğunun Tanrı'nın iradesine bağlı olmayışıdır. Yukarıda orta bilginin doğal bilgiye benzeyen yönü olan Tanrı'nın iradesinden bağımsız gerçekleşmesi durumunu ifade etmiştik. Dolayısıyla Molina'nın görüşleri açısından değerlendirildiği zaman Tanrı'nın bizzat kendi iradesiyle almış olduğu kararların ilahi orta bilgiden ayrı ve muaf tutulması gerekmektedir. Zaten Molina da bu durumu "*üst kavrayış doktrini"* (doctrine of supercomprehension) ile desteklemektedir. Üst kavrayış doktrinine göre, Tanrı sonsuz ilahi akla sahip olmasından dolayı insanların özgür iradeleriyle gerçekleştirdiği özgür eylemleri hakkında orta bilgiye sahiptir.[60] Çünkü Tanrı sonsuz bir ilahi akla sahiptir. Sonsuz olan ilahi akıl, her ne kadar özgür olsalar dahi insanlarda bulunan sonlu iradeyi sonsuz derecede aşar, onun üstündedir. Daha üst bir boyuta sahiptir. Böylelikle Tanrı'nın sonsuz ilahi aklı, koşullar ne olursa olsun sonlu irade sahibi özgür insanların özgür kararlarını birbirlerinden ayırt eder ve bilir. Bununla birlikte ilahi irade de ilahi akıl kadar sonsuzdur. Ancak ilahi akıl, ilahi iradeyi aşmaz, yalnızca kavrar. Böylelikle Molina'ya göre, Tanrı sadece herhangi bir koşulda ne isteyebileceğini bilir.

Molina'nın kendisiyle aynı tarikata mensup Cizvit arkadaşı ve çağdaşı olan Francisco Suarez ise, bu konuda Molina'dan farklı düşünmektedir. Suarez'e göre, Tanrı aynı zamanda bizzat kendi irade ettiği eylemler hakkında da orta bilgiye sahiptir.[61] Bu noktada Suarez, Molina'ya karşı çıkmaktadır. Suarez'e göre, Tanrı'nın iradesine bağlı olan karşıt olgusal bilgilerin doğruluğu Tanrı'nın özgür bir şekilde yapmaya karar vermesi

[58] Craig, *Divine Foreknowledge and Human Freedom*, 237.
[59] Craig, *Divine Foreknowledge and Human Freedom*, 238.
[60] Craig, *Divine Foreknowledge and Human Freedom*, 238.
[61] Craig, *Divine Foreknowledge and Human Freedom*, 238.

açısından doğru olduğu için bu tür karşıt olgusal bilgilerin doğruluğu Tanrı'nın özgürlüğünü ortadan kaldırmamaktadır. Oysa Molina ise, Tanrı'nın bu tür bilgiye sahip olması durumunda Tanrı'nın özgür olamayacağını savunmaktaydı. Suarez sadece bununla kalmayıp aynı zamanda Molina'nın üst kavrayış doktrinine de karşı çıkıp reddetmektedir. Çünkü Suarez, Molina'nın aksine Tanrı sonsuz bir akla sahip olsa dahi bilenebilir olan şeylerden daha fazla şeyi bilemeyeceğini savunmaktadır.[62] Dolayısıyla Suarez'e göre, Tanrı için özgür iradeye sahip bir insanın eylemleri hakkında detaylı ve kapsamlı bir bilgiye sahip olmak Tanrı'nın özgür bir şekilde karar vermesini ortadan kaldırmadığı için üst kavrayış doktrinine ihtiyaç kalmamaktadır. Suarez daha çok *Koşullu Dışlanmış Orta Yasası*'nın doğruluğunu savunur. Bu düşünceye göre, birbiriyle çelişkili ve zıt olan iki karşıt olgusal bilginin bir tanesinin doğru diğerinin ise yanlış olması gerekmektedir. Suarez'e göre, bu durum yaratılmış irade için ne kadar geçerliyse bir o kadar yaratılmamış irade için de geçerlidir.[63] Esasında Tanrı bütün hakikatleri bildiği için doğru olan bütün karşıt olgusal bilgileri dolaysız bir şekilde bilmektedir.

Tanrı'nın yaratma kararından önceki ikinci an ile Tanrı'nın yaratma kararından sonraki üçüncü an arasında Tanrı'nın sahip olduğu orta bilgi temelinde gerçekleştirilebilmesinin mümkün olduğunu bildiği bir dünyayı gerçekleştirmesi için Tanrı'nın özgür kararı vardır. Tanrı birinci anda kendi doğal bilgisi vasıtasıyla mantıksal anlamda mümkün olan dünyaların tamamını bilir. İkinci anda orta bilgisi vasıtasıyla bu mümkün dünyalar içerisinden gerçekleştirilmesi mümkün olan dünyaların uygun alt kümesini bilir. Daha sonra Tanrı, kendi özgür kararıyla orta bilgisi vasıtasıyla bildiği bu alt küme dünyalardan birini gerçekleştirmeye karar verir. Molina'ya göre bu karar, Tanrı'nın sınırsız ve tam bir düşüncesinin sonucudur. Çünkü Tanrı, bütün olası durumları ve bu durumların sonuçlarını en ince ayrıntısına kadar tabiri caizse ölçüp biçip tartıp karar vermektedir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda Tanrı'nın yaratmasında mantıksal sıra açısından bakıldığında önce, hangi dünyanın gerçek dünya olarak yaratılacağına dair ilahi bir müzakere vardır. Bu esnada Tanrı'nın bir dünyayı gerçekleşmesi üzerine yaratması konusundaki kendi özgür kararı ele alındığında mantıksal anlar içerisinde son an olan üçüncü anda Tanrı, fiili dünyada var olan ve gerçekte doğru olan

[62] Craig, *Divine Foreknowledge and Human Freedom*, 239.
[63] Craig, *Divine Foreknowledge and Human Freedom*, 239.

tüm önermeleri bilmektedir.[64] Bu önermelere gelecekte gerçekleşmesi mümkün olan önermeler de dahildir. Tanrı'nın bu bilgisi, Molina'nın da ifade ettiği özgür bilgidir. Özgür bilgi mantıksal düzen açısından bakıldığında Tanrı'nın yaratma kararından sonradır. Bu bilgi içerik açısından bakıldığında Tanrı için bilinmesi zorunlu değildir. Çünkü Tanrı'nın yaratmaya karar verdiği dünya sonrası açığa çıkan özgür bilgiyi nazara alırsak Tanrı, bu dünyadan başka bir dünyayı da yaratmaya karar verebilirdi. Tanrı isteseydi alemi yaratmayabilirdi veya başka bir dünya yaratabilirdi. Tanrı'nın başka bir dünyayı yaratmaya karar vermesi durumunda bu kez özgür bilginin içeriğinin değişmesi gerekecekti. Bu sebeple özgür bilginin içeriği Tanrı için zorunlu değildir. Bu anlamda Craig'e göre, orta bilginin doğal bilgiye indirgenmesi için iki engel vardır;

1- "Orta bilginin içeriği Tanrı için zorunlu değildir.

2- Orta bilgi vasıtasıyla bilinen önermelerin doğruluğu ister insanın ister de Tanrı'nın olsun, özgür iradeye bağlıdır."[65]

Bu sebeplerle orta bilgi, doğal bilgiye indirgenemediği gibi aynı zamanda özgür bilginin de bir türüdür diyemeyiz. Craig'e göre, orta bilginin özgür bilginin bir türü olarak kabul edilememesinin iki sebebi vardır;

1- "Orta bilgi, Tanrı'nın yaratma iradesinden öncedir.

2- Orta bilginin içeriği Tanrı'nın kudretinin kapsamı içinde yer almaz."[66]

Craig'in sebep olarak sunduğu özelliklere baktığımızda orta bilginin özgür bilginin bir türü olamayacağı açıkça görülmektedir. Nitekim orta bilgi Tanrı'nın yaratma iradesinden önceyken özgür bilgi ise Tanrı'nın yaratma iradesinden sonradır.

Tüm bu anlatılanlar ışığında Molinizmi diğer görüşlerden ayıran en belirgin nokta orta bilgi doktrinidir. Çünkü klasik anlamda herkes tarafından bilinen Tanrı için doğal bilgi ve özgür bilgi gibi iki farklı bilgi türü varken Molinizm buna orta bilgiyi de ekleyerek Tanrı için üçüncü bir bilgi türü olduğunu iddia etmiştir. Molinizmin bu iddiasından sonra Molinizme düşen görev, orta bilgi doktrinini delillerle temellendirmektir. Aksi halde orta bilgi düşüncesi temelsiz ve mesnetsiz bir iddiadan öteye gidemeyecektir.

[64] Craig, *Divine Foreknowledge and Human Freedom*, 239.
[65] Craig, *Divine Foreknowledge and Human Freedom*, 239.
[66] Craig, *Divine Foreknowledge and Human Freedom*, 239.

Dolayısıyla hem insanın elinden özgür iradeyi almayıp hem de Tanrı'nın gelecek zamanlı önermeleri bilebileceğini iddia etmek noktasında olan Molinistlerin, orta bilgi doktrinini delillendirmesi son derece önemlidir. Gelecek kısımda Molinistlerin orta bilgiyi delillendirmek için ortaya koydukları argümanları inceleyeceğiz.

2.1.1. Orta Bilgi Argümanları

Molinizmi diğer görüşlerden ayıran noktanın orta bilgi argümanı olduğundan söz etmiştik. Peki, orta bilgi argümanının kaynağı nedir ve orta bilgi argümanının doğruluğunu ispat edebilmemiz ne derece mümkündür? Çağdaş Molinist görüşün en önemli temsilcilerinden Craig, Molinizmin öne sürdüğü orta bilgi doktrinine destek olması maksadıyla orta bilgiyi üç farklı argüman ile temellendirmektedir. Şimdi Craig'in sunmuş olduğu argümanları inceleyeceğiz.

2.1.1.1. İncil'e Dayalı Çıkarımlar

Craig'e göre, Kutsal Metinler incelendikten sonra Tanrı'nın orta bilgiye yani karşıt olgusalların bilgisine sahip olduğunu ortaya koymak hiç de zor olmayacaktır. Craig, Tanrı'nın böyle bir bilgiye sahip olduğunun İncil'den destek alarak kolaylıkla ispatlanabileceği düşüncesine sahiptir.[67] Bu noktada Molinistler, orta bilgiyi delillendirmek için Kutsal Metinlerdeki pasajları sıkça kullanmış ve temellendirme yapabilmek için örnek göstermişlerdir.

Cizvit teologların bu anlamda delil olarak en çok kullandıkları ve sevdikleri metinlerden biri *1. Samuel* kitabının *23:6-10* pasajıdır. Bu pasaj, Davut'un efodu (kehanet aleti) kullanarak Saul'un Davut'un bulunduğu Keilah'a saldırıp saldırmayacağını ve Keilahlıların Davut'u Saul'a teslim edip etmeyeceğini Rabb'e sormasını anlatmaktadır. Bu pasajdan anlaşıldığı üzere, Davut için iki farklı seçenek vardır. Davut, bu iki seçeneğin de sonucunun ne olacağının Tanrı tarafından bilindiğini bilerek Tanrı'dan yardım istemektedir. Nitekim burada karşıt olgusal durumlar söz konusudur ki bu pasajdan anladığımız kadarıyla Tanrı, karşıt olgusalların bilgisine sahiptir. İşte böyle bir durumda Davut'un efodu kullanarak Tanrı'dan yardım istemesi üzerine efod, her iki durum için de olumlu yanıt verdi. Efodun her iki durum için de olumlu yanıt vermesi üzerine

[67] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 123.

Davut, kentten ayrıldı. Davut'un kentten ayrılmasıyla birlikte pasajda zikredilen öngörüler yani gerçekleşme ihtimali olan seçenekler aslında gerçekte gerçekleşmemiş oldu. İşte böyle bir durumda Davut'un almış olduğu bilgi kategori olarak basit bir önbilgi değil aksine orta bilgi yani karşıt olgusal bilgiydi. Çünkü Tanrı Davut'a, Keliah'ta kalırsa Saul'un onun peşinden geleceğini ve Saul'un Davut'un peşinden gelmesi durumunda ise Keilahlıların onu Saul'a teslim edeceğini haber veriyordu.[68] Bu durumda Davut'un kentten ayrılmasıyla efodun Davut'a vermiş olduğu yanıtlar gerçekleşmemiş oldu. Bu seçenekler gerçekleşmemiş olsa bile aslında gerçek ve doğru yanıtlardı. Çünkü bu yanıtlar hangi belirli koşullar altında neyin gerçekleşip neyin gerçekleşmeyeceğini haber veriyordu. Bu da karşıt olgusal bilgiyi ifade eder. Bu durumu biraz daha açık bir şekilde ifade edecek olursak:

"Davut Keilah'ta kalırsa Saul onun peşinden gelecek."

Bu durumunun gerçekleşmesi durumunda ise;

"Saul Davut'un peşinden gelirse Keilahlılar Davut'u Saul'a teslim edecek."

Bu iki önerme de gerçekte gerçekleşmemiş olmasına rağmen Tanrı bu durumları Davut'a bildirmiştir. Tanrı'nın bu durumların gerçekleşmemiş olmasına rağmen hangi durumda neyin gerçekleşeceğini bilmesi, Tanrı'nın karşıt olgusalların bilgisine sahip olduğunu ifade etmektedir. Aynı zamanda Tanrı, hangi durumda neyin gerçekleşeceğini de bu vasıtayla Davut'a bildirmiştir. Bu noktada Tanrı'nın özgürlüğün karşıt olgusalları üzerinden orta bilgiye sahip olduğunu temellendirmek amacıyla bu pasaj oldukça önemlidir.

Davut'un Keilah kentinde Tanrı'dan aldığı orta bilgiye dair bilgiler sadece bununla sınırlı değildir. Kutsal Metinlerde koşulluluk ifade eden karşıt olgusallara sıkça rastlamamız mümkündür. Örneğin *Yeremya (Jeremiah)* kitabının *38:17-18* pasajında Tanrı, Kral Sidkiya'ya şu şekilde seslenmektedir:

"Her şeye egemen Rab, İsrail'in Tanrısı şöyle diyor: "Eğer Babil Kralı'nın komutanlarına teslim olursanız, canınız bağışlanacak, bu kent ateşte yakılmayacak, siz

[68] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 123. Ayrıca bkz. Craig, *Divine Foreknowledge and Human Freedom*, 247.

ve eviniz yaşayacaksınız. Ama teslim olmazsanız, bu kent Keldaniler'e teslim edilecek, onlar da kenti ateşle yakacaklar ve siz de onların elinden kurtulamayacaksınız."[69]

Pasajdan da anlaşıldığı gibi Tanrı, Kral Sidkiya'ya hangi koşullarda nelerin olacağını tek tek bildirmektedir. Çünkü Tanrı, Sidkiya hangi koşulda ne yaparsa yapsın karşılaştığı alternatifler arasından hangisini seçerse seçsin sonucunun ne olacağını bilmektedir. Buradaki bilgi Tanrı'nın basit önbilgisi değil orta bilgisidir. Pasajın içerisinde geçen;

> *"...teslim olursanız, canınız bağışlanacak..."*

ve

> *"...teslim olmazsanız, bu kent Keldaniler'e teslim edilecek..."*

Gibi ifadeler karşıt olgusal ifadelere açıkça örnek teşkil etmektedir. Burada kendilerine hitap edilen grup için farklı koşullar ve sonuçlar belirtilmiştir. Tanrı ise hangi koşullar altında neyin gerçekleşeceğini bilmektedir ve bu durumları ayrı ayrı koşullarda onlara bildirmiştir. Burada aklımıza bir soru gelebilir. Mademki Tanrı, hangi koşullar altında neyin gerçekleşeceğini biliyor ve bunu peygamberler vasıtasıyla insanlara bildiriyor, neden bu bildiği ve insanlara önceden bildirdiği şeyler gerçekleşmemiştir? Craig bu soruya, peygamberlerin önceden haber aldıkları bu bilgilerin insanlara bildirilmesiyle birlikte insanlar, bu uyarılara göre doğru bir şekilde karşılık vermiş ve tedbir almışlardır şeklinde cevap vermektedir.[70] Nitekim Tanrı, peygamberler vasıtasıyla insanları önceden uyarır ve bu uyarılar bir tür karşıt olgusal bilgidir. İnsanların da uyarıyı dikkate alarak hareket etmeleri, tövbe etmeleri, dua etmeleri veya haklarında şefaatin gerçekleşmesi durumunda Tanrı haklarında tehdit ettiği şeyi gerçekleştirmeyecektir. Kutsal Metinden bir örnek verecek olursak, *Amos* kitabının *7:1-6* pasajında geçen;

> *Egemen Rab bana şunu gösterdi: Kralın payına düşen otlar biçilmişti. Otlar yeniden yeşermeye başlarken Rab sürüyle çekirge yaratıyordu. Çekirgeler ülkedeki yeşil bitkileri yiyip bitirince*

[69] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 124.
[70] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 124.

“Ey Egemen Rab, lütfen halkını bağışla!” dedim,

“Yakup soyu buna nasıl dayanır? Zaten küçük bir halk!”

Bunun üzerine Rab düşüncesini değiştirdi.

“Gerçekleşmeyecek bu” dedi.

Egemen Rab bana şunu gösterdi: Baktım, Egemen Rab halkını cezalandırmak için ateşi çağırdı. Ateş enginleri yakıp tüketti, karayı yakıp tüketmeye başladı. O zaman,

“Ey Egemen Rab, lütfen dur!” dedim,

“Yakup soyu buna nasıl dayanır?

Zaten küçük bir halk!”

Bunun üzerine Rab düşüncesini değiştirdi.

Egemen Rab, “Bu da gerçekleşmeyecek” dedi.

Pasajda da görüldüğü gibi Tanrı, Yakup soyuna hem çekirge sürüsü hem de ateşle ceza vermek istemektedir. Ancak Yakup’un duaları üzerine Tanrı, bu duaları kabul etmiş ve Yakup soyuna ceza vermekten vazgeçmiştir.

Kutsal Metinlerde orta bilgiye dair deliller sadece bunlarla da kalmaz. *Matta* kitabının *17:27* pasajında İsa’nın bizzat kendi ifadesiyle Petrus’a karşı söylediği şu söz;

"Denize git ve olta at; çıkan ilk balığı yakala, ağzını açtığında bir sikke bulacaksın; onu al, senin ve benim için onlara ver."

Karşıt olgusal bir ifadedir. Aynı zamanda İsa, Petrus’un ona vermiş olduğu talimatları gerçekleştirmesi sonrasında sikke bulacağını bilmektedir. Bir diğer örnek olarak İsa, *Yuhanna* kitabının *21:6* pasajında kendi öğrencilerine;

“Ağı teknenin sağ tarafında atın, balık bulacaksınız.”

Şeklinde hitap etmektedir. Daha sonra öğrencilerinin İsa'nın emrini dinlemeleri üzerine verimli bir şekilde avlanabilmişlerdir. Bu durumda İsa, öğrencilerinin ağı teknenin sağ tarafına atmaları halinde balık yakalayacaklarını bilmektedir.

Kutsal Metinlerdeki örnekler sadece bunlarla da kalmaz. İsa'nın bizzat kendisi için de kullanmış olduğu karşıt olgusal ifadelere rastlamamız da mümkündür. Örneğin İsa'nın kendi ifadeleriyle *Yuhanna* kitabının *15:22* pasajında geçen;

"Eğer ben gelip onlarla konuşmasaydım, günah işlemeyeceklerdi."

Ve Yuhanna kitabının 18:36 pasajında geçen;

"*Eğer krallığım bu dünyadan olsaydı, izleyicilerim beni Yahudilere teslim etmemek için savaşırlardı."*

Ve *Matta* kitabının 26:24 pasajında geçen;

"Ruhların Rabbini inkâr edenlerin yeri nerede olacak? O kişinin hiç doğmamış olması daha iyi olurdu."

Sözleri karşıt olgusal bilgileri ifade eder. Kutsal Metinlerde bunun gibi pek çok örneğe rastlamak mümkündür.

Tüm bu örnekler göz önünde bulundurulduğunda, Kutsal Kitap'ın Tanrı'sının karşıt olgusal bilgiye sahip ve hâkim olduğu rahatlıkla düşünülebilir. Çünkü Craig'e göre, Tanrı yanılması mümkün olmayan bir varlık olduğundan dolayı örneklerde paylaştığımız Kutsal Metinlerdeki pasajlarda geçen sözler için Tanrı'nın yanılmaya elverişli önsezilerinden ya da düşüncelerden ibarettir diyemeyiz.[71] Tüm bunlara Tanrı'nın tahminleri veya önsezileridir demek yeterli bir açıklama olmayacaktır. Örneğin Tanrı, Davut'un kentten ayrılmaması durumunda Saul'un Keilah kentini kuşatacağını haber veriyorsa, bu Tanrı'nın doğru olarak bildiği bir karşıt olgusal ifadedir. Bu karşıt olgusal bilgiye doğru diyoruz çünkü Tanrı'nın bildiği bir şeyin yanlış olması mantıksal açıdan imkansızdır. Eğer Tanrı bunu haber veriyorsa bu doğru bir bilgidir. Dolayısıyla buna tahmin veya önsezi diyemeyiz.

[71] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 124.

Tüm bunların yanı sıra Craig, aslında Kutsal Metinlerdeki bu örneklerin Tanrı'nın orta bilgiye sahip olup olmadığı konusunda bize net bir bilgi vermediğini itiraf etmektedir.[72] Çünkü Kutsal Metinlerden örnek olarak paylaştığımız pasajlar, sadece Tanrı'nın karşıt olgusal bilgiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Zaten daha önce de modern zamanlara kadar tüm teologların Tanrı'nın karşıt olgusal bilgiye sahip olduğu konusunda hemfikir olduğundan söz etmiştik. Hemfikir olamadıkları nokta, karşıt olgusal bilginin mantıksal düzen açısından bakıldığında Tanrı'nın yaratma hükmünden önce mi yoksa sonra mı geldiği konusundaydı. Fakat Kutsal Metinlerden bunca pasaj paylaşmamıza rağmen Craig, bunların hiçbirinin Tanrı'nın orta bilgiye sahip olduğu konusunda yeterli delil oluşturmadığını düşünmektedir. Çünkü Kutsal Metinlerde bununla ilgili bir kaynak yoktur. Kutsal Metinler bu konu üzerinde durmadığı için karşıt olgusal bilgilerin Tanrı'nın yaratma hükmünden önce mi yoksa sonra mı olduğunu Kutsal Metinler üzerinden ispat edilemez. Nitekim Craig, bu konunun Kutsal Metinlerin değil felsefi düşüncenin bir konusu olduğunu düşünmektedir.[73] Dolayısıyla Kutsal Metinler açısından bakıldığında bir insanın Tanrı'nın sahip olduğu basit önbilgiyi ve karşıt olgusal bilgilere sahip olmadığını iddia etmesi Kutsal Kitap'a aykırıyken Tanrı'nın orta bilgiye sahip olmadığını düşünmesi ise Kutsal Kitap'a aykırı değildir. Bu konu hakkında Kutsal Metinlerde açık ve net bir ifade bulunmadığından bu kişi orta bilgiyi inkâr etmekle suçlanamaz.

2.1.1.2. Teolojik Çıkarımlar

Kutsal Metinlerde orta bilgiye dair açık ve net bir kaynak olmamasına rağmen Molina'nın Tanrı'nın orta bilgiye sahip olduğu düşüncesindeki ısrarının sebebi merak edilebilecek bir meseledir. Craig'e göre, Molina'nın orta bilgi düşüncesindeki ısrarının nedeni bu düşüncenin sağlayacağı çok önemli teolojik sermayedir.[74] Yine ona göre, Molinizm açısından bakıldığında orta bilgi için en güçlü argüman teolojiktir.[75] Nitekim Molina'nın iddia ettiği bu düşünce, geleneksel süreç içerisinde tartışılagelmiş ilahi öngörü, ilahi takdir ve kader ile alakalı problemleri çözmeyi amaçlamaktadır. İlk etapta

[72] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 125.
[73] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 125.
[74] Craig, *Divine Foreknowledge and Human Freedom*, 240.
[75] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 125.

orta bilgi, Tanrı'nın insanların özgür iradeleriyle yapacağı gelecekteki olası eylemlerini önceden bilmesinin temelini oluşturur. Çünkü Tanrı, sadece gerçekleşmiş veya gerçekleşebilme olasılığı olan olayları değil aynı zamanda koşulların değişmesi durumunda hangi olası durumların meydana geleceğini bilir. Bunun sebebi ise Tanrı'nın kendi iradesinin hangi durumu gerçekleştirmeye karar vereceğini bilmesidir. Özgür eylemlere karar veren merkez her ne kadar sonsuz olmayan bir özgür irade olsa da Tanrı hangi durumun gerçekleşmesi gerektiğini orta bilgisi vasıtasıyla bilebilir. Tanrı bu tür koşullu karşıt olgusal durumlarının sonuçlarının ne olacağını ve dolaylı olarak gerçek dünya içerisinde henüz gerçekleşmemiş olan kontenjan/olumsal olaylar hakkında önbilgiye sahiptir. Tanrı'nın önbilgisi gelecekte meydana gelecek olaylara ilişkin algısına ya da herhangi bir harici duruma dayanmaz. Molina'nın ifadesiyle bu bilgi tamamen Tanrı'nın aklından türetilmiştir.[76]

Bu gerekçeler göz önünde bulundurulduğunda orta bilgi, ilahi önbilgiye açıklayıcı ve anlaşılır bir anlam kazandırır. Orta bilgi sadece bununla kalmaz aynı zamanda takdir dediğimiz Tanrı'nın doğrudan ya da ikincil failler vasıtasıyla gerçekleşen şeyleri amaçlarına göre düzenlemesinde de etkilidir. Molina, Tanrı'nın insan üzerinde etkili olmak üzere *mutlak niyet* ve *koşullu niyet* adında iki farklı niyet arasında ayrım yapar. Molina'ya göre, Tanrı'nın yaratmış olduğu insanların kendi emirlerinin aksine hareket etmemeleri, günah işlememeleri, herhangi bir kötülüğe uğramamaları ve insanların mutluluğa kavuşup sürekli o şekilde yaşamaları Tanrı'nın mutlak niyetini ifade eder.[77] Ancak Tanrı'nın mutlak niyetinin bu olmasına karşın insanda özgür irade bulunması sebebiyle her zaman Tanrı'nın mutlak niyetine uygun ve denk eylemlerde bulunamayabiliyor. Çünkü özgür olmak kimi zaman doğru olanı tercih ettiriyorsa kimi zaman da yanlış olanı tercih ettirebiliyor. İşte insanın özgür olması sebebiyle hangi koşullarda ne yapacağını kontrol edip buna müdahale etmek Tanrı'nın gücü dahilinde değildir. İnsana bu imtiyaz ve farklılığı tanıyan bizzat Tanrı'nın kendisidir. O halde herhangi bir koşul altında Tanrı'nın rızası ve isteği olmamasına rağmen insanlar kendi özgür iradeleri vasıtasıyla günah işleyebilirler. Tanrı ise özgür bir varlık olan insanın günah işleyeceği koşulları gerçekleştirmeyi seçmesi durumunda o insanın günah işlemesine izin vermiş olur ve buna mâni olmaz. Bu durumda ise Tanrı'nın mutlak niyeti

[76] Craig, *Divine Foreknowledge and Human Freedom*, 240.
[77] Craig, *Divine Foreknowledge and Human Freedom*, 241.

gerçekleşmemiş olur. Çünkü Tanrı'nın mutlak niyeti özgür birer birey olarak yaratmış olduğu insanlar tarafından boşa çıkarılmış olur. Ancak Tanrı'nın koşullu niyeti, mutlak niyeti gibi boşa çıkarılamaz. Çünkü Tanrı'nın koşullu niyeti Tanrı'nın orta bilgisine dayanmaktadır. Dolayısıyla Tanrı insanın özgür iradesiyle ne yapacağını bilir. Tanrı'nın koşullu niyeti, Tanrı'nın rızasının olmadığı birçok insan eylemine izin verir. Ancak Tanrı, sonsuz bilgisiyle insanların özgür iradeleriyle yapmış oldukları bu kötülük ve günahlara rağmen kendi amaçlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlayacak durumların ortaya çıkmasını sağlar. Böylelikle Tanrı, kendisinin rızasına aykırı olan eylemlere yaratmış olduğu insanların özgürlüklerini ellerinden almayıp onlara gerçekleştirmek istedikleri eylemler noktasında izin vererek aslında yine de kendi amacının gerçekleşmesini sağlar. Bu günahkâr insanların eylemlerinin etkileri Tanrı tarafından düzenlenir. Dolayısıyla burada hem insanların özgürlükleri ellerinden alınmamış olur hem de Tanrı'nın razı olmadığı eylemler dahi nihai noktada Tanrı'nın amacına hizmet etmiş olur. Craig'e göre, böylelikle orta bilgi vasıtasıyla Tanrı'nın egemenliği ile insan özgürlüğü arasındaki geleneksel süreç boyunca tartışılan çelişki ortadan kalkmış olur.[78] Hatta bununla da kalmayıp aynı zamanda orta bilgi, kader ile insan özgürlüğü arasındaki çelişkiyi de ortadan kaldırmaya yardımcı olur. Molina'ya göre kader, Tanrı'nın takdirinin sadece ebedi kurtuluşla ilgili olan yönüne bakar ve Tanrı'nın özgür olarak yarattığı insanın ebedi yaşama kavuşmasını sağladığı bir araçtır.[79] Tanrı'nın yaratma kararından önce, Tanrı orta bilgisi vasıtasıyla özgür iradeye sahip herhangi bir insanın herhangi bir durumda ne şekilde eylemde bulunacağını bilir. Tanrı bunlar içerisinden belirli bir olası dünyayı seçip gerçekleştirirken sadece bununla kalmaz. Aynı zamanda Tanrı kendisinde bulunan iyilik sebebiyle gerçekleştirmiş olduğu bu olası dünyada her insana kurtuluşa ermeleri için onlara gerekli ve aynı zamanda yeterli olabilecek düzeyde lütuflarda bulunmayı taahhüt eder.[80] Tanrı'nın insanlara böyle bir lütufta bulunmasının sebebi kendi etkisini yaratması anlamında içsel olarak değil insanların Tanrı'nın amacına uygun olarak eylemlerde bulunmaları anlamında dışsal olarak etkilidir. Nitekim Tanrı'nın insanı yaratmasından sonra insan başıboş bırakılmamıştır. Tanrı'nın özgür bir birey olan insandan beklentileri ve onlara buyrukları vardır.

[78] Craig, *Divine Foreknowledge and Human Freedom*, 242.
[79] Craig, *Divine Foreknowledge and Human Freedom*, 241.
[80] Craig, *Divine Foreknowledge and Human Freedom*, 241. Ayrıca bkz. Craig, "The Problem of Divine Foreknowledge and Future Contingents from Aristotle to Suarez", 204.

Tanrı böylelikle buyruklarının yerine getirilmesi noktasında insanı doğru olana yönlendirmesi için insana bu şekilde lütufta bulunur. Bu Tanrı'nın insana yapmış olduğu bir iyiliktir. Ancak Tanrı insanlara sunmuş olduğu bu lütufla birlikte bir kısım insanların bu lütfu amacına uygun şekilde değerlendirip kurtuluşa ereceğini bir kısım insanların ise kendilerine sunulan yeterli düzeydeki lütfa rağmen bunu reddedeceğini bilmektedir. Tanrı kendisinin insanlara sunmuş olduğu bu lütfun kimler tarafından kabul edilip sebatla bu yolda gidileceğini kesin ve değişmez bir şekilde bilmektedir. Bu kişiler önceden belirlenmiştir. Burada aklımıza takılacak soru hemen hemen bellidir. Bu insanları Tanrı önceden mi belirledi? Eğer bu insanları Tanrı önceden belirlediyse özgür iradenin hükmü nerede kaldı? Elbette bu sorunun cevabı, Tanrı'nın bu konuya müdahil olup bizzat kendisinin bu kişileri seçip belirlemesinden ziyade Tanrı'nın belirli bir dünyayı seçip gerçekleştirmeye dair olan değişmez ve kesin kararıdır. Tanrı orta bilgisi vasıtasıyla olası dünyaya dair her şeyi bilmekteydi. Dolayısıyla bu kişilerin belirli olmalarındaki sebep Tanrı'nın gerçekleştirmiş olduğu dünyada kimlerin bu lütfa uygun bir şekilde karşılık vereceğini önceden bilmesidir. Tanrı'nın bildiği şeylerde yanılması veya bildiği şeylerin değişmesi mümkün olmadığından Tanrı'nın bu lütfa uygun bir şekilde karşılık vereceğini bildiği insanların değişmesi de imkansızdır. Dolayısıyla bu insanların Tanrı'nın lütfunu reddetmeleri ve bunun aksini yapma şansları yoktur. Nitekim eğer böyle olacak olsaydı yani bu insanlar Tanrı'nın lütfunu reddedecek olsaydı Tanrı'nın bu konudaki orta bilgisi önceki anlattığımızdan farklı olmuş olurdu ve bu kişiler önceden belirlenmiş olmazdı. Velev ki bu kişiler özgür iradeye sahip olduklarından Tanrı'nın lütfunu özgürce reddedebilirlerdi. Ancak Tanrı orta bilgisiyle bu kişilerin kendi özgür iradelerini Tanrı'nın lütfunu reddetmekten yana değil kabul etmekten yana kullanacaklarını bildiği için bu kişiler önceden belirlenmiştir. Dolayısıyla bunun sebebi Tanrı olmadığı gibi lütfu kabul etmeyenlerin de Tanrı'yı suçlamak gibi bir hakları yoktur. Craig'in ifadesine göre, "kendimizi önceden belirlenmiş olduğumuz bir dünyada bulup bulmamamız Tanrı'ya bağlıdır ancak kendimizi içinde bulduğumuz dünyada önceden belirlenmiş olup olmadığımız bize bağlıdır."[81] Aslında Craig'in ifade ettiği bu ayrıntı oldukça önemlidir. Çünkü Tanrı herhangi bir olası dünyayı seçerken, seçtiği bu dünyadaki herhangi bir kişinin kendisinin sunduğu

[81] Craig, *Divine Foreknowledge and Human Freedom*, 242. Ayrıca bkz. William Lane Craig, "No Other Name: A Middle Knowledge Perspective on the Exclusivity of Salvation Through Christ", *Faith and Philosophy* 6/2 (1989), 183-187.

lütfu kabul mü edeceğine ya da ret mi edeceğine bakmaksızın seçip gerçekleştirir. Dolayısıyla bu belirlenmişlik karşılıksız olmuş olur. Böyle bir durumda Tanrı'nın müdahalesi yoktur ve kişi kendi özgür iradesiyle lütfu kabul edip veya reddetmeyi tercih etmiş olur. Ancak şu kadarı var ki kişi hangi dünyada olursa olsun, Tanrı o kişinin bulunduğu dünyada onun kurtuluşa ve doğru yola ermesine yardımcı olacak yeterli düzeyde bir lütfu ona verir ve bu sebepledir ki bu kişinin bulunduğu o dünyada önceden belirlenmiş olup olmamak bizzat kişinin kendisine bağlıdır. İşte Craig burada son noktayı koyarak "önceden belirlenmişlik ve insan özgürlüğü tamamen uyumludur" demektedir.[82]

Tanrı'nın ilahi bilgisi akla iki soru getirmektedir. Birincisi, "Tanrı'nın önbilgisi gelecek zamanla uyumlu mudur?" İkincisi, "Tanrı gelecek zamanlı olasılıkları nasıl bilebilir?" Craig bu iki soruya geleneksel önbilgi savunucularının bakış açısıyla değil Molinist perspektifle cevap vermeyi tercih etmektedir.

Craig, "Tanrı'nın önbilgisinin gelecek zamanlı olasılıklarla uyumlu mudur?" sorusuna gayet basit bir şekilde Kutsal Metinlere dayanarak "uyumludur" cevabını vermektedir. Buna insanların özgür bir şekilde gerçekleştirmiş oldukları eylemler de dahildir. Çünkü Kutsal Metinlerde Tanrı'nın önbilgisinin gelecek zamanlı olasılıklarla uyumlu olduğuna dair kaynaklar bulmamız delildir. Craig de inancı gereği Kutsal Metinlerde zikredilen bu gerçeği peşinen kabul etmektedir. Hatta Craig, bu uyumluluğa itiraz eden açık teizmi savunan teologların itirazlarının Kutsal Metinlerle alakalı olmadığını, antik Yunan fatalizmi anlayışından türetilen felsefi bir argümandan kaynaklandığını ifade etmektedir. Daha sonra bu teologlar, bu felsefi argümanın sonucunu (uyumsuzluğu) kabul ettiklerinden bu düşünceyi Kutsal Metinlere de yansıtıp bu konuyla alakalı pasajları tevil yoluna gitmişlerdir. Craig bu durumu ironik bir durum olarak karşılar. Çünkü bu teologlarla Yunan felsefi düşüncesinin Kutsal Metin geleneği üzerindeki etkisini kınayan teologlar aynı teologlardır. Hem Yunan felsefi düşüncesinin Kutsal Metin geleneği üzerindeki etkisini kınayıp hem de Kutsal Metinlerdeki açık gerçekleri bir tarafa bırakıp Yunan felsefi düşüncesini haklı çıkarmak için pasajları eğip bükmek gerçekten de ironik bir durumdur.[83]

[82] Craig, *Divine Foreknowledge and Human Freedom*, 242.
[83] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 126. Ayrıca bkz. Craig, *The Only Wise God*, Part 1.

Peki, bir kısım teologların Tanrı'nın önbilgisi ile insanda bulunan özgürlüğün bağdaşmadığını iddia etmelerindeki temel argüman nedir? Onlar bu noktada şu şekilde bir argüman sunmaktadırlar:

X herhangi bir olayı temsil etsin,

1. *"Tanrı önbilgisi ile zorunlu olarak X'i önceden biliyorsa, o zaman X gerçekleşecektir.*
2. *Tanrı X'i önceden bilir.*
3. *Bu sebeple X zorunlu olarak gerçekleşecektir."*[84]

Buradaki argümana göre X zorunlu bir şekilde gerçekleştiğinden kontenjan/olumsal bir olayı temsil etmez. Tanrı'nın önbilgisiyle her şeyi bilmesi sayesinde gerçekleşecek her şey takdir edilmiştir. Craig bu noktada ortaya atılan argümanın biçimiyle alakalı mantıksal bir yanlış olduğunu iddia eder ve aslında (1) ve (2) tarafından gerçekleşmesi beklenen şeyin (3) değil, (3') olduğunu söyler. Yani Craig'e göre argümanın son öncülü:

3'. "Bu sebeple X (kesin olarak) gerçekleşecektir."[85]

şeklinde olmalıdır. Craig, fatalist teologların bu argümanla her şeyi birbirine karıştırdıklarını iddia ediyor. Ona göre, fatalist teologların karıştırdığı nokta sonucun kendisinin zorunlu olması gerektiğini söylemeleridir. Çünkü tümdengelimli ve geçerli bir doğruluğa sahip herhangi bir argümanda öncüller zorunlu olarak sonucu ima eder. Bu doğrudur ve Craig'in buna bir itirazı yoktur. Buradaki sonuç, zikredilen öncüllerden zorunlu olarak meydana çıkar. Yani eğer öncüller doğru ise sonucun yanlış olması imkansızdır. Ancak sonucun kendisinin zorunlu olması gerekmez.[86] Dolayısıyla (1) ve (2)'den zorunlu olarak meydana çıkan şey (3) değil (3')'tür. Ancak fatalist teologlara göre, sonucun kendisi zorunlu olarak doğrudur ve meydana çıkması gereken şey (3)'tür. Craig ise fatalist teologların argümandan çıkan zorunluluğu kafa karışıklığı sebebiyle sonucun bizzat kendisine aktardıklarını dolayısıyla zorunlu olan şeyin sonuç olduğunu kabul ettiklerini ifade etmektedir. Oysaki Craig'e göre, Tanrı'nın X eylemini

[84] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 126.
[85] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 126.
[86] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 126.

gerçekleştireceğime dair bilgisi dolayısıyla X eylemini gerçekleştirmek gibi bir zorunluluğumun gerektiği sonucundan ziyade sadece X eylemini gerçekleştireceğim sonucu ortaya çıkmaktadır. Ancak burada fatalist teologların kafalarının karışmasına sebep olan şey kesinlik ile zorunluluğu birbirinden ayırt edemeyip karıştırmalarıdır. Nitekim Craig'e göre, çağdaş teolojik fatalistlerin yazdıklarına baktığımızda bir şeyin kesinlikle doğru olması ile bir şeyin zorunlu olarak doğru olmasının çokça karıştırıldığını görmemiz mümkündür. İşte Craig, bu durumu kafa karışıklığı olarak nitelemektedir. Çünkü Craig'e göre, kesinlik ifadesi kişilerin bir özelliğidir ve olayın hakikatiyle bir alakası yoktur. Zorunluluk ifadesi ise ifadelerin veya önermelerin bir özelliğidir.[87] Dolayısıyla zorunluluk ifadesi, bir önermenin yanlış olmasının imkânsız olduğunu gösterir. Herhangi bir ifadenin veya önermenin kesinlikle doğru olduğunu kabul ettiğimizde bu kabul sadece ifadenin doğru olduğuyla alakalıdır. Dolayısıyla kesinlik insanlar için geçerli ve zorunluluk ise önermeler veya ifadeler için geçerlidir. Craig, fatalist teologların kesinlik ifadesi ile zorunluluk ifadesini birbirine karıştırarak argümanlarını ilgi çekici hale getirdiklerini öne sürmektedir. Oysaki argümanları mantıksal olarak yanlıştır. Çünkü (1) ve (2) öncüllerine baktığımızda X olayının gerçekleşeceğinden kesinlikle emin olabiliriz. Ancak burada X olayının kesinlikle gerçekleşmesi, X'in zorunlu olarak gerçekleşmesi anlamını taşımamaktadır. Craig'in burada kesinlik ve zorunluluk ayrımını yapması oldukça anlamlıdır. Çünkü bir şeyin zorunlu olarak gerçekleşmesinde failin bir etkisi yoktur. Çünkü zorunluluğun olduğu yerde özgürlükten bahsedemeyiz. Ancak bir şeyin kesin olarak gerçekleşmesinde failin bir etkisi olabilir. Çünkü fail kendi özgür iradesiyle X olayını kesin olarak gerçekleştirebilir. Burada failin özgürlüğü söz konusudur. Örneğin;

a) Hüseyin, X olayını zorunlu olarak gerçekleştirecektir.
b) Hüseyin, X olayını kesin olarak gerçekleştirecektir.

Burada, (a) öncülünde failin özgürlüğünden söz etmemiz mümkün değildir. Çünkü failin özgür olabilmesi için X olayını gerçekleştirirken herhangi bir zorunluluğa tabi olmaması gerekmektedir. Ancak (b) öncülünde ise fail özgürdür ve herhangi bir zorlanmaya tabi olmaksızın kendi özgür iradesiyle X olayını gerçekleştirebilir.

[87] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 127.

Craig, fatalist teologların argümanının yanlış olduğunun çağdaş teolojik fatalistler tarafından fark edildiğini ve argümanı biraz değiştirdiklerini söylemektedir. Nitekim çağdaş teolojik fatalistler önceki argümandaki öncül (2)'ye zorunluluk ekleyerek bu yanlışlığı düzeltmeye ve anlamlı hale getirmeye çalışmışlardır. Bu düzeltmeden sonra argümanın son hali şu şekilde olmuştur:

X yine herhangi bir olayı temsil ediyor olsun,

1. *"Tanrı önbilgisi ile zorunlu olarak X'i önceden biliyorsa, o zaman X gerçekleşecektir.*
2. *Tanrı X'i zorunlu olarak önceden bilir.*
3. *Bu sebeple X zorunlu olarak gerçekleşecektir."*[88]

Craig'e göre, argüman bu şekilde değiştirildiğinde mantıksal yanlışlık ortadan kalkmaktadır. Ancak burada incelememiz gereken nokta öncüllerin doğru olup olmadığıdır. Öncül (1)'e baktığımızda herhangi bir itiraz olmamakla beraber doğrudur. Çünkü Tanrı önbilgisiyle bu bilgiye sahiptir. Tanrı'nın ise bildiği bir şeyin gerçekleşmemesi veya bildiği bir konu hakkında yanılması mümkün değildir. Dolayısıyla bu teologlar, Tanrı'nın X olayının gerçekleşeceğini bildiği ve bildiği şeyin doğru olmak zorunda olması sebebiyle zorunlu olarak X olayının gerçekleşeceğini ima ederler. O halde bilinen bu şey doğruysa gerçekleşecektir. Craig bu noktada teolojik fatalistlerin ortaya koyduğu argümanlarının aslının şu şekilde olduğunu ifade etmektedir:

1. "Zorunlu olarak, eğer Smith X olayının gerçekleşeceğine gerçekten inanıyorsa, o zaman X gerçekleşecektir.*

2. Zorunlu olarak, Smith X olayının gerçekleşeceğine gerçekten inanmaktadır.*

3. Bu sebeple X olayı zorunlu olarak gerçekleşecektir."*[89]

O halde herhangi bir insan gelecekle alakalı doğru bir bilgiye ve inanca sahipse ve aynı zamanda öncül (2)'nin kesin olarak doğru olduğunu da göz önünde bulundurursak bu kez Fatalizmin kaynağı insanların bildiği ve inandığı şeylerden ibaret olacaktır.

[88] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 127.
[89] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 128.

Craig'e göre bu durum ilginç ve hayret verici bir sonuçtur. O halde argümanın içinde herhangi bir failin bulunması anlamsızdır. Antik Yunan fatalistleri de bu durumun farkındadır. Bu sebeple Craig, argümana bir faili eklemektense gelecek zamanlı bir ifade eklemenin argümanı ilerletmek için daha doğru bir seçenek olacağını ifade etmektedir:

> *1**. "Zorunlu olarak, eğer X olayının gerçekleşeceği doğruysa o zaman X olayı gerçekleşecektir.*
>
> *2**. Zorunlu olarak X olayının gerçekleşeceği doğrudur.*
>
> *3**. Bu sebeple X olayı zorunlu olarak gerçekleşecektir."*[90]

Ancak buna rağmen bu çaba da yeterli görülmemiştir. Nitekim Craig, Susan Haack'in teolojik fatalistlerin bu argümanlarını antik Yunan fatalistlerinin argümanlarının detaylandırılmış kafa karıştırıcı bir versiyonu olarak nitelendirdiğini ifade eder.[91] Teolojik fatalistler, argümanlarının faillerle ve gelecekle alakalı ifadelerle sınırlandırmak istemezler. Bundan kaçınmak için öncül (2)'nin Tanrı için doğru olduğunu kabul ederler. Öncül (2)'nin failler ve salt ifadeler için de geçerli olduğunu reddederler. Yani yukarıdaki örnekte Smith'in doğru bir bilgiye ve inanca sahip olması veya gelecek zamanlı bir ifadenin doğru olmasının Tanrı'nın bir inanca ve bilgiye sahip olması konusunda gerekli olmadığını söylerler. Bu durumda, öncül (2)'de geçen "*zorunlu olarak X olayının gerçekleşeceği doğrudur"* ifadesinin doğru olup olmadığını tartışmak gerekir. Craig, bunun açık bir şekilde yanlış olduğunu düşünmektedir. Çünkü bu ifade Hristiyan teolojisine tamamen aykırı bir düşüncedir. Nitekim ifadede bu olayın gerçekleşmesi zorunludur. Oysa Hristiyan teolojisine göre, yaratılan dünya daima Tanrı'nın özgür bir eylemidir. Bu durumda Tanrı, eylemi zorunlu bir şekilde gerçekleştiren değil özgür bir fail olmalıdır. Nitekim Hristiyan teolojisi, Tanrı'nın ister X olayının yaşandığı bir dünya ister de X olayının yaşanmadığı bir dünya ister de hiçbir dünyayı yaratmayabileceğini savunmuştur.[92] "*Zorunlu olarak X olayının gerçekleşeceği doğrudur"* ifadesi, Tanrı tarafından önceden X olayının gerçekleşeceğinin zorunlu olarak bilinmesi anlamına gelmektedir. Bu durum hem Tanrı'nın özgürlüğünü

[90] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 128.
[91] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 128. Ayrıca bkz. Susan Haack, "On a Theological Argument for Fatalism", *The Philosophical Quarterly* 24/95 (Nisan 1974), 158.
[92] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 128.

elinden almak hem de Tanrı'nın yaratabileceği tek bir dünya vardır o da budur demektir. Hristiyan teologların düşüncesi bu şekildedir.

Çağdaş teolojik fatalistlerin bu konudaki düşüncelerine baktığımızda, Craig onların Tanrı'nın önbilgisinin zorunlu olduğunu söylerken kastettikleri şeyin farklı bir tür zorunluluk olduğunu, onların bundan kastının zamansal bir zorunluluk veya geçmişin zorunluluğu olduğunu düşünmektedir. Craig'e göre, teolojik fatalistler zamansal bir zorunluğu veya geçmişin zorunluluğunu kastetmektedirler.[93] Burada geçmişin zorunluluğu ifadesinden kastedilen şey oldukça açıktır. Çünkü herhangi bir olay geçmişte kalmışsa o olayı değiştirmek veya o olaya etki etmek artık imkansızdır. Örneğin, Hüseyin dünkü akşam yemeğinden sonra çay içtiyse artık bu çaydan vazgeçip kahve içemez. Çünkü dün geçmişte kaldı. Dolayısıyla geçmişte kalan bir olay değiştirilemez ve önlenemez. Tıpkı geçmiş gibi Tanrı'nın gelecekteki olayları önbilgisiyle önceden bilmesi artık geçmişin bir parçası olarak görülebileceğinden bunun değişmesi ve buna müdahale edilmesi imkansızdır. Bu sebeple öncül (2)'nin doğru olduğu iddia edilir. Eğer öncül (2) doğruysa öncül (2*) ve öncül (2**) neden yanlış olarak kabul edilir. Craig, teolojik fatalistlerin bu duruma öncül (2*)'de Smith'in inandığı şeyin doğru olmasının veya öncül (2**)'de gelecek zamanlı bir ifadenin doğru olmasının Tanrı'nın bir inanca sahip olması gibi geçmişe ait bir olgu veya olay olmadığı şeklinde cevap verdiklerini söylemektedir. Ancak Craig, cevabı mantıksızlık olarak nitelemektedir. Craig'in bununla ilgili açıklaması şu şekildedir:

"Eğer Smith 1997 yılında "Clinton'ın görevden alınacağına" inandıysa, bu inancının doğru olduğu bir gerçek değil miydi? Eğer Smith bugün aynı inanca sahipse, inancının artık doğru olmadığı (Clinton görevden ayrıldığına göre) bir gerçek değil midir? Eğer Smith'in inancı doğru olmaktan yanlış olmaya doğru değişiyorsa, o zaman o inancın o zaman doğru olduğu bir gerçekti ve şimdi yanlış olduğu bir gerçektir. Aynı şey açıkça "Clinton suçlanacak" ifadesi için de geçerlidir. Bu ifade bir zamanlar doğru olma özelliğine sahipti ve şimdi yanlış olma özelliğine sahiptir. Herhangi bir makul "gerçek" anlamında, bunlar geçmiş ve şimdiki gerçeklerdir.

[93] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 129.

Aslında, bir ifadenin doğruluk değerine sahip olması da makul bir şekilde bir olaydır. Bu durum en bariz şekilde "4750 sefer sayılı Paris uçağı beş dakika içinde kalkacaktır" gibi ifadelerde görülür. Bu ifade kalkıştan beş dakika öncesine kadar yanlıştır, kalkışa beş dakika kala doğru olur ve hemen ardından tekrar yanlış olur. Diğer ifadelerin doğru olması daha uzun süreli olaylar olabilir, örneğin "4750 sefer sayılı Paris uçuşu önümüzdeki bir saat içinde kalkacaktır." Böyle bir ifadenin doğru olması, bir olayı neyin oluşturduğuna dair herhangi bir makul yorumda açıkça bir olaydır."[94]

Craig, teolojik fatalistleri bu noktada oldukça eleştirmektedir. Çünkü onların Smith'in gelecek zamanlı bir ifadeye inanmasının ve gelecek zamanlı bir ifadenin doğru olmasının geçmiş gerçekler veya olaylar olarak sayılmamasını izah edemediklerini hatta bu sorunu ele bile almaktan geri kaldıklarını düşünmektedir. Çünkü eğer teolojik fatalistlerin yapmış oldukları akıl yürütme doğruysa gelecekle alakalı bir ifade doğruysa ya da gelecek zamanla alakalı doğru inanca sahip olduğumuzda bunu bir tür gerçekleşmek zorunda olan bir tür kader olduğunu kabul etmemiz gerekir. Yani Craig'e göre, fatalizm insanın özgürlüğü üzerine çok anlaşılmaz bir engel ve kısıtlama koymaktadır. Bu sebeple öncül (2)'nin kusurlu bir yaklaşım olduğunu ifade edebiliriz. Çünkü Fatalistler, Tanrı'nın önbilgisi vasıtasıyla önceden bildiği olayların nedensel olarak belirsiz olabileceğini kabul ederler ve aynı zamanda Tanrı'nın önbilgisinin insanın özgürlüğü üzerinde mantıksal anlamda bir tür kısıtlama meydana getirdiğini söylerler. Fatalistlere göre, her ne kadar gerçekleştirmek istediğimiz herhangi bir eylemden vazgeçip gerçekleştirmemek için nedensel olarak özgür gibi görünsek de aslında bizim üzerimizde bu eylemi yapmaktan kaçınmamızı imkânsız hale getiren bir kısıtlama vardır.[95]

Craig, bu mantıksal kısıtlamaları bir tür zorunluluk olarak değerlendirmez. Örneğin, hayatım boyunca en az bir defa araba sürdüğüm göz önünde bulundurulduğunda, ilk kez araba sürmem artık imkânsız hale gelir. Dolayısıyla evden çıkıp ilk kez araba sürmek konusunda özgür olmamış olurum. Ancak bu düşünce çokta makul görülmemektedir. Nitekim verilen örnekte, araba sürmek veya araba sürmemek benim özgür irademe dahilde olan bir şeydir. Daha önce araba sürsem de sürmesem de araba sürme

[94] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 129.
[95] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 130. Ayrıca bkz. Harry G. Frankfurt, "Alternative Possibilities and Moral Responsibility", *Free will*, ed. Gary Watson (Oxford University Press, 1982), 829-839.

eylemini kendi özgür irademle gerçekleştirebilirim. Ancak daha önce araba sürdüğüm için yapacağım araba sürme eylemini ilk kez yapmış sayılmayacağım. Fatalistler böyle bir durumda özgür gibi görünsek de eylemlerimizin gizemli bir şekilde kısıtlandığını hayal ederler. Ancak bu hayal görüldüğü gibi çok da makul görülmemektedir.

Bu sebeple Craig, fatalistlerin argümanının çürük ve mantıksız olduğunu iddia eder. Ona göre, öncül (1) kuşkusuz doğru olduğuna göre bu argümandaki sorunun ve hatanın kaynağı öncül (2)'dir. Çünkü burada sunmuş oldukları zamansal zorunluluk kavramı anlaşılamayacak derecede kapalı bir anlam taşır. Öncül (1) için mantıksal zorunluluk ve öncül (2) için de zamansal zorunluluk olduğunu kabul ederler. Bu durumda eğer X olayı gerçekten de gelecek zamanda gerçekleşecek bir olaysa zamansal olarak nasıl zorunlu olabilir? Farz edelim ki X olayı zamansal olarak zorunlu olsun, buradaki zamansal zorunluluğun yapılan eylemi gerçekleştiren kişinin özgür olmadığıyla nasıl bağdaştırabiliriz? Nitekim herhangi bir insanın yapacağı seçim nedensel olarak belirlenmemişse o insan bu seçimin aksini yapmayı seçemese bile bu seçim özgür bir seçimdir. Yani X olayı zamansal olarak zorunlu olsa da X olayının özgür bir eylem sonucu gerçekleşmediği veya seçilmediği açık bir olay değildir. X olayının zamansal olarak zorunlu olması, özgür olarak gerçekleşmediğinin kanıtı olamaz. Bu sorunlar fatalizm argümanının doğru olmasını kabul etmemiz halinde ortaya çıkan sorunlardır. Hatta Craig sadece öncül (2)'nin yanlış olarak kabul edilmesinden ötürü değil aynı zamanda öncül (2)'nin doğru olarak kabul edilmesi halinde dahi yukarıdaki tüm sorunların yine ortaya çıkacağını düşünmektedir.[96] Çünkü zamansal zorunluluğun ne olduğu ve Tanrı'nın geçmiş zaman hakkındaki inançlarının şimdi için neden zamansal olarak zorunlu olduğunu düşünmemize dair teolojik fatalistler tarafından şimdiye kadar mantıksal ve yeterli bir açıklama yapılamamıştır. Eğer Tanrı'nın geçmiş inançlara ait bilgisinin zamansal olarak zorunlu oluşundan kastedilen şey geçmişin değiştirilemezliği veya önlenemezliği ise bu da yeterli bir açıklama değildir. Çünkü geçmiş ne kadar değiştirilemez ise gelecek de bir o kadar değiştirilemezdir. Geleceği değiştirmek demek gerçekleşmesi gereken bir olayın gerçekleşmemesini sağlamak anlamına gelir. Bu da kendi içerisinde çelişik bir durumdur. Eğer bir olay gerçekleşmeyebiliyorsa o gerçekleşmesi gereken bir olay değildir. Dolayısıyla gelecekte gerçekleşecek bir olay

[96] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 131.

da değildir. O halde burada fatalistlerin lehine bir sonuç çıkmaz. Geleceği belirleyebilmek için geleceği değiştirebilmek gerekmez.

Craig'e göre, yapmış olduğumuz eylemleri özgür bir şekilde gerçekleştirebiliyorsak geleceği değiştirmek gibi bir gücümüz olmasa bile gelecekteki olayların gidişatının ne olacağını belirlemek bizim gücümüz dahilindedir.[97] Ancak fatalistler ise geçmişi belirlemek için gelecekteki olayların gidişatına yön vermekteki yeteneğe sahip olmadığımızdan dolayı geçmişin zorunluluğunda ısrar ederler. Craig'in buradaki itirazı geriye doğru nedenselliğin imkânsız olmasıdır. Geçmişin nedensel olarak kapalı olması fatalizm demek değildir. Çünkü Tanrı'nın yapacağını bildiği şeyi yapmaktan vazgeçme özgürlüğü geçmişe dönük nedenselliği kendi içerisinde barındırmaz.[98]

Craig, teolojik fatalizmin içinden çıkamadığı bu duruma Molinist çözüm sunmaktadır. Molinistler şimdiki zamanda yapılabilecek herhangi bir eylemin geçmişe neden olmayacağını veya bu eylemlerin geçmişi meydana getirmeyeceğini şüphesiz kabul ederler. Bununla birlikte özgür bir şekilde bazı *a* eylemlerini gerçekleştirmenin insanın gücü dahilinde olduğunu kabul ederler. Eğer *a* eylemi gerçekleşmiş olsaydı o halde geçmiş gerçekte olduğundan farklı bir şekilde olacaktı.[99] Örneğin, Tanrı'nın sürekli olarak 2030 yılında Uludağ Üniversitesi'nde konferansa katılmak üzere gelecek bir daveti kabul edeceğime inandığını düşünelim. 2030 yılında davet gelene kadar bu daveti kabul etmek veya reddetmek benim gücüm dahilinde olan bir şeydir. Normal şartlar altında Tanrı benim bu daveti kabul edeceğimi bildiği için bu konudaki inancı benim daveti kabul edeceğim yönündeydi. Ancak eğer bu daveti reddedecek olsaydım bu kez Tanrı gerçekte bu konu hakkında sahip olduğu inançtan farklı bir inanca sahip olacaktı. Yani 2030 yılında gelecek daveti kabul etmeme değil reddetmeme dair bir inanca sahip olacaktı. Çünkü bu daveti kabul etmemem durumunda o zaman farklı karşıt olgusal önermeler doğru olacaktı. Tanrı da bu karşıt olgusal önermeleri orta bilgisi vasıtasıyla bilecekti. Ancak burada nedensel bir ilişkinin varlığından söz edemeyiz. Tercih ettiğim eylem ile bu eyleme karşılık gelen bir karşıt olgusal bilgi arasındaki ilişki nedensel bir ilişki olmadığı gibi doğru olan bir karşıt olgusal bilgi ile Tanrı'nın bu bilgiye olan

[97] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 131.
[98] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 131.
[99] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 131.

inancı arasındaki ilişki nedensel bir ilişki değildir. O halde geçmişin nedensel olarak kapalı olması konumuzun dışında kalır. Craig'e göre, eğer fatalistlerin zamansal zorunluluk ile kast ettikleri şey geçmişin nedensel olarak kapalı olması ise bu açıklama fatalizmi desteklemek için yeterli bir açıklama değildir. Bununla birlikte hiçbir fatalist zamansal zorunluluk kavramının geçmişin değiştirilemezliği veya nedensel kapalılığı anlamına gelmediğini söylememiştir. Fatalistler tipik anlamda bu şekilde eylemde bulunmanın benim gücüm dahilinde olmadığı ve eğer bu eylemi durumunda geçmişin farklı olacağını kabul ederler. Dolayısıyla Sabit Geçmiş İlkesini kabul etmiş olurlar. Geçmişin değişmezliğine ya da nedensel olarak kapalı olmasına indirgenemeyen zamansal zorunluluk düşüncesinde Tanrı'nın geçmişe dair olan inanç ve bilgilerinin her zaman zamansal olarak zorunlu olmadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Molinistler bu durumu insanın kendi özgür iradesiyle alakalı yapmış olduğu seçimlerle ilgili doğru olan karşıt olgusal önermeleri yanılmaz bir şekilde takip eden Tanrı'nın orta bilgisi olarak açıklamaktadırlar.[100]

Tüm bunlar ışığında Craig, teolojik fatalistlerin argümanının sağlam ve tutarlı olmadığını söylemektedir. Orta bilgi doktrini ise Tanrı'nın geleceğe dair bilgisi olan önbilgisi ile insanın sahip olduğu özgürlüğün birbiriyle uyumlu olduğunu anlaşılır bir şekilde ortaya koymaktadır. O halde ilahi önbilginin ortaya attığı ikinci soru olan Tanrı'nın gelecekteki olasılıklar hakkındaki bilgisinin temeli nedir? Sorusunu anlamamız gerekmektedir. Tanrı gelecekteki olasılıkları nasıl bilebilir? Tanrı'nın geleceğe dair önbilgisinin olmadığını iddia edenler bir yönüyle gelecekteki olayların henüz var olmadığını öne sürerek Tanrı'nın da gelecekteki olayları bilemeyeceğini öne sürmektedirler. Bu fikre sahip olan teologlar için şu şekilde bir akıl yürütme yapabiliriz:

1. *"Yalnızca gerçekte var olan olaylar Tanrı tarafından bilinebilir.*
2. *Gelecekteki olaylar gerçekte var değildir.*
3. *Bu nedenle gelecekteki olaylar Tanrı tarafından bilinemez."*[101]

Buradaki öncül (2) tartışmadan uzak bir konu değildir. Craig, burada meseleye bilimsel yaklaşıp fizikçileri, zaman ve mekân felsefecilerini örnek göstermektedir. Nitekim

[100] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 132. Ayrıca bkz. Alfred J. Freddoso, "Accidental Necessity and Logical Determinism", *Journal of Philosophy* 80/5 (1983), 257-278.
[101] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 132.

onlara göre, gelecekteki olaylar bize göre henüz gelmemiş ve yaşanmamış olaylar olsalar da aslında gerçekte vardır. Dolayısıyla herhangi bir olayın bizim için şu an gerçek olmaması Tanrı için de gerçek olmadığı anlamına gelmez. Onlara göre, geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman arasındaki fark sadece insanın bilincinin öznel bir meselesidir. Örneğin şu an içinde bulunduğumuz 2024 yılı içerisindeki olaylar bizim için ne kadar gerçekse 1924 yılı içerisinde yaşamış insanlar için de o yıl içerisinde yaşanan olaylar bir o kadar gerçektir. Biz ise 1924 yılında yaşamış insanlar için gerçek olmayanlarız. O halde olayların bizim için gerçek görünmeyip Tanrı için gerçek olması Tanrı'nın dört boyutlu uzay-zaman sürekliliğini aşması ve dolayısıyla da yaşanmış, yaşanan ve yaşanacak bütün olayların Tanrı'da ezeli olarak mevcut olması anlamına gelmektedir. Bu düşünceye göre Tanrı, insanlar gibi zamansal şartlarla kayıtlı değildir. Zamanla kayıtlı olmayan bir Tanrı için tüm zamanlar şimdi gibi bilinip görülebilir. Dolayısıyla bu şekilde Tanrı'nın insanlar için gelecekte yaşanacak olan olayları nasıl bilebileceğini anlayabiliriz.

Craig bununla birlikte öncül (2)'de bahsedilen olayların gerçekliğinin dört boyutlu görünümünün felsefi ve teolojik anlamda çokça itiraza maruz kaldığını ve bunun aşılması güç bir gerçek olduğunu kabul ettikten sonra öncül (2)'yi kabul etme eğiliminde olduğunu ifade etmektedir. Craig'in bu yaklaşımından sonra burada sormamız gereken soru, argümandaki öncül (1)'in doğru olduğunu kabul etmemiz için yeterli manada iyi bir neden olup olmadığıdır.

Tanrı'nın gelecek hakkında hangi olayların gerçekleşip hangilerinin gerçekleşmeyeceğini nasıl bildiği sorusunu değerlendirirken Craig, bu konu hakkında iki ilahi biliş modelinin bilinmesinin ve bu iki modelin birbirinden ayırt edilmesinin faydalı olacağını ifade etmektedir. İki ilahi biliş modeline gelince bunlar; algısalcı model ve kavramsalcı modeldir.[102] Algısalcı model Tanrı'nın bilgisini duyu algısına benzeterek algılar. Bu modele göre, Tanrı herhangi bir olaya bakar ve o olayı kavrayarak orada ne olduğunu görür. İnsanlar için gelecekteki olayların Tanrı tarafından öngörülmesi veya gelecekteki olayların Tanrı tarafından önceden bilinmesi sebebiyle dolaylı olarak böyle bir modelin varlığı kabul edilir. Diğer bir model olan kavramsalcı model, Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisi söz konusu olduğunda gerçek sorunlarla karşılaşır

[102] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 133.

çünkü gelecekteki olaylar gerçekte var olmadığından dolayı gerçekte var olmayan olaylarla alakalı algılanacak hiçbir şey yoktur. Bu duruma karşılık olarak kavramsalcı modelde Tanrı dünya üzerinde gerçekleşen olaylar hakkındaki bilgisini algıya benzer herhangi bir şeyle edinmez. Tanrı'nın gelecek zaman hakkındaki bilgisi ileriye bakmasına ve gelecekte ne olacağını önceden görmesine dayanmaz. Tanrı'nın bilgisi bunlardan ziyade kendi zatında kendi kendine yeten bir bilgi olmakla birlikte zihnin doğuştan gelen fikirler hakkındaki bilgisine benzemektedir.[103] Tanrı kendisinde bulunan her şeyi bilme özelliği sebebiyle tüm gerçekleri bilmektedir. Gelecekteki gerçekleşecek olaylar da bir gerçekliğe sahiptir ve dolayısıyla Tanrı gelecekteki olaylarla alakalı bütün gerçekleri bilmektedir.

Bu noktada orta bilgi doktrini, Tanrı'nın gelecek zamanda gerçekleşecek olaylarla alakalı gerçekleri nasıl bilebildiğini anlamamıza yardımcı olur. Tanrı'nın gelecek hakkındaki ilahi önbilgisi, Tanrı'nın özgür irade sahibi her insanın her koşulda özgür bir şekilde ne yapacağını bilmesine dair olan orta bilgisine ve belirli koşullu durumları yaratmak ve belirli özgür irade sahibi insanları bu yarattığı koşullara yerleştirmek için Tanrı'nın yaratma kararına dair bilgisine dayanır. Craig'e göre, orta bilgi ve Tanrı'nın yaratma hükmü göz önünde bulundurulduğunda Tanrı'nın önbilgisi sonucu otomatik olarak ortaya çıkmaktadır.[104] Bu duruma itiraz edenler, eğer gelecekteki bu seçimler şu an gerçekte mevcut değilse Tanrı'nın insanların özgür bir şekilde yaptıkları eylemlerle ilgili karşıt olgusalları nasıl bilebildiği sorusunu yöneltebilirler. Molinistler yöneltilen bu soruya iki farklı şekilde cevap verebilirler. Birinci cevap, Tanrı'nın mümkün varlık olan her insanın bireysel özünü çok iyi bildiği ve bu sebeple her bir insanın Tanrı'nın kendisini yerleştirdiği herhangi bir koşul altında hangi eylemlerde bulunacağını bildiği şeklindedir. İkinci cevap ise Tanrı özü itibariyle her şeyi bilen bir varlık olarak var olan tüm hakikatleri bildiği ve Tanrı'nın yaratma kararından önce sadece zorunlu hakikatler değil karşıt olgusal hakikatler de olduğu ve bu sebeple Tanrı'nın sadece doğal bilgiye değil aynı zamanda orta bilgiye de sahip olduğu şeklindedir.[105] Bu izahla birlikte artık Tanrı'nın geleceği bilmesi imkânsız bir şey değildir. Orta bilgi temelinde kavramsalcı bir model Tanrı'nın gelecek zamanda gerçekleşmesi mümkün

[103] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 133.
[104] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 133.
[105] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 133.

olan olaylar hakkındaki bilgisini anlamamız noktasında bize kolaylık sağlar. Sonuç olarak hem teolojik fatalistlerin sorunu hem de Tanrı'nın önbilgisinin temeli sorusu açısından bakıldığında Molinist düşüncenin ürünü olan orta bilgi doktrini ilahi önbilgiye ilişkin aydınlatıcı bir perspektif sağlar.

2.1.1.3. Felsefi Argümanlar

Orta bilgiyi temellendirmek için ortaya atılmış argümanlardan biri de felsefi argümandır. Orta bilgi doktrinini felsefi açıdan desteklenmemiz mümkün görülmektedir. Craig orta bilgi doktrininin özünü önermelerle şu şekilde temellendirmektedir:

(1)"Eğer insan özgürlüğünün gerçek karşıt olgusalları varsa, o zaman Tanrı bu gerçek karşıt olgusalları bilir.

(2)İnsan özgürlüğünün gerçek karşıt olgusalları vardır.

(3)Eğer Tanrı insan özgürlüğüne dair gerçek karşıt olgusalları biliyorsa, bunları ya mantıksal olarak Tanrı'nın yaratma kararından önce ya da sadece mantıksal olarak Tanrı'nın yaratma kararından sonra bilir.

(4)Yaratılıştan gelen insan özgürlüğünün karşıt olgusalları sadece mantıksal olarak Tanrı'nın yaratma kararından sonra bilinemez.

(1)ve (2)'den mantıksal olarak şu sonuç çıkar;

(5)Bu nedenle Tanrı, insan özgürlüğüne ilişkin gerçek karşıt olgusalları bilir.

(3) ve (5)'ten şu sonuç çıkar;

(6)Bu nedenle Tanrı, insan özgürlüğünün gerçek karşıt olgusallarını ya bilir (mantıksal olarak Tanrı'nın yaratma kararından önce) ya da sadece mantıksal olarak Tanrı'nın yaratma kararından sonra gelir.

Ve (4) ve (6)'dan şu sonuç çıkar;

(7)Bu nedenle Tanrı, yaratılmış özgürlüğün gerçek karşıt olgusallarını mantıksal olarak ilahi yaratma kararından önce bilir."[106]

Craig, bu argümanın orta bilgi doktrinin özü olduğunu ifade etmektedir. Bununla kalmayıp argümanın her bir önermesini temellendirmeye çalışmaktadır. Craig'e göre Öncül (1)'in doğruluğu Tanrı'nın her şeyi biliyor olmasının bir gereğidir. Herhangi bir X faili için, X her şeyi bilir dememiz önermenin doğru olması şartıyla p önermesi için eğer p ise X, p olduğunu bilir ve p olmadığına inanmaz. Örneğin Tanrı, benim adımın Hüseyin olduğunu bildiği gibi aynı zamanda adımın Hüseyin olmadığına da inanmaz. Yani Tanrı'nın her şeyi bilmesinden kast edilen şey, Tanrı'nın bütün doğruları biliyor olması ve bu doğruların aksi olan ve yanlış olan şeylere inanmamasıdır. Her şeyi biliyor olmanın standart tanımı budur. Bunlarla birlikte eğer karşıt olgusal doğrulardan söz edebiliyorsak ve bunların varlığına inanabiliyorsak o halde her şeyi bilen bir Tanrı'nın bu tür karşıt olgusal doğruları da bilmesi gerekir. Tanrı'nın her şeyi bildiğini kabul ettikten sonra karşıt olgusal doğruları bilmediğini söylememiz mantıksal anlamda çelişkiler meydana getirir.

Tanrı'nın her şeyi bilmesiyle birlikte tüm karşıt olgusalları da bildiğini ifade etmemizin yanında Tanrı'nın ilahi önbilgisine karşı çıkan ve bunu kabul etmeyen teologlar da vardır. Bu teologlar Tanrı'nın gelecek zamanlı olasılıkları ve insanların özgürlüğüne dair olan karşı olgusal bilgileri bilmediğini ifade ederler. Bu teologlar Tanrı'nın bu bilgisini inkâr etseler bile Tanrı'nın her şeyi bildiğini kabul edebilmek için revizyonist her şeyi bilme tanımları ortaya atmışlardır. Örneğin William Hasker'in revizyonist tanımı şu şekildedir:

(O')[107] *Tanrı her şeyi bilir = def. Tanrı'nın bilmesinin mantıksal olarak mümkün olduğu tüm önermeleri Tanrı bilir.*[108]

Revizyonistler bununla da kalmamış daha sonra teolojik fatalistlerin argümanında ifade edildiği gibi gelecek zamanlı olasılıklar hakkındaki önermelerin bilinmesinin mantıksal anlamda mümkün olmadığını ve bu sebeple Tanrı'nın sonsuz sayıda doğru

[106] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 136-137.
[107] (O) kısaltması Omniscience kelimesini ifade eder. Tanrı'nın her şeyi bilmesi anlamına gelmektedir.
[108] Clark H. Pinnock vd., *The Openness of God: A Biblical Challenge to the Traditional Understanding of God* (Downers Grove, Ill: IVP Academic, 1994), 136.

önermeyi bilmemesine rağmen her şeyi bilen bir varlık olarak kabul edilebileceğini iddia etmeye devam ederler.

Bu yönüyle bakıldığı zaman revizyonistlerin ifadesi oldukça kusurlu görünmektedir ki Craig de bu hususta aynı kanaattedir. Nitekim Tanrı'nın hem gelecek zamanlı önermeleri bilmemesi hem de sonsuz sayıda doğru önermeyi bilmemesini ifade etmenin yanında Tanrı'nın her şeyi bilen olduğunu kabul etmek oldukça çelişkilidir. Her akıl sahibinin de inkâr edemeyeceği gibi iki bilmemekten bir bilmek sonucu ortaya çıkmaz. Diğer bir taraftan revizyonistlerin ifadesi Tanrı'nın doğru önermeleri bilmesinin yanı sıra yanlış önermelere inanmasını dışlamaz. Craig'e göre, bunun daha da kötüsü ortaya koymuş oldukları ifadenin aslında Tanrı'nın yanlış önermeleri bilmesini gerektirir.[109] Oysaki bu durum hem tutarsız olduğu gibi hem de teolojik anlamda da kabul edilebilir değildir. Çünkü revizyonist Hasker'in bu ifadesi, Tanrı'nın herhangi bir p önermesini bilmesinin mantıksal anlamda mümkün olması halinde Tanrı'nın p'yi bilmesi gerektiği şeklindedir. Ancak p kontenjan/olumsal olarak yanlış bir önerme ise o halde p önermesinin doğru olduğu ve Tanrı tarafından bilindiği başka olası dünyalar vardır. Örneğin Dünya'nın Güneş'ten büyük olması. Dolayısıyla Tanrı'nın p önermesini bilmesi mantıksal anlamda mümkün olduğu için p önermesini gerçekten bilmesi gerekir ki bu durum Craig'e göre saçma bir durumdur. Bu sebeple Craig, aslında revizyonistlerin kendileri için ifade etmek istedikleri şeyi doğru bir şekilde ifade edemediklerini ve anlatmak istemedikleri şeyi anlatamadıklarını öne sürmektedir. Ona göre revizyonistlerin anlatmak istedikleri ifade şudur:

(O") Tanrı her şeyi bilir = tanım: Tanrı sadece ve sadece mantıksal olarak bilmesinin mümkün olduğu tüm doğru önermeleri bilir.[110]

(O') ifadesi, Tanrı'nın sınırlama konulmaksızın tüm önermeleri bildiğini ifade ederken (O") ifadesi ise Tanrı'nın bilgisini sadece tüm doğru önermelerin belirli bir alt kümesiyle sınırlar. Ancak bununla beraber Craig revizyonistlerin hem (O') ifadesinin hem de (O") ifadesinin kabul edilemez ve yapmacık ifadeler olduğunu öne sürmektedir. Çünkü ona göre, Tanrı'nın her şeyi bilmesi konusunu dilediğimiz şekilde kelimelerin

[109] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 137.
[110] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 138.

yerleriyle oynayıp tanımları revize ederek olumlu bir sonuca varamayız. Tanımları istediğimiz şekilde revize etme özgürlüğüne sahip değiliz. Nitekim özelikle (O") ifadesinde bu durumu görmemiz mümkündür. Çünkü bu ifadeye göre Tanrı, sonsuz gerçek alemlerden habersiz olabilir ama bu alemlerden habersiz olmasına rağmen yine de her şeyi bilen bir varlıktır. Craig bu sebeple (O") ifadesinin yapmacık olduğunu ve bu ifadenin Tanrı'nın ifadesi ile alakalı bahsetmiş olduğu meselenin kabul edilemez olduğunu ifade etmektedir.[111]

(O") ifadesi ile ilgili diğer bir sorun ise Tanrı'nın her şeyi bilmesini modal terimlerle yorumlamasıdır. Tanrı'nın tüm gerçekleri bilmesinden değil bilinebilme imkânı olan tüm gerçekleri bilmesinden bahsetmesidir. Craig'e göre, revizyonistlerin burada yapmış oldukları hata Tanrı'nı her şeyi bilmesi ile Tanrı'nın her şeye gücü yetmesi konularını birbirine karıştırmalarıdır. Çünkü her şeye gücü yetme konusu modal bir kavram iken her şeyi bilme konusu modal bir kavram değildir. Kısaca ifade etmek gerekirse bir varlığın her şeye gücünün yetmesi mantıksal anlamda bakıldığında mümkün olabilecek her durumu gerçekleştirme kapasitesidir. Ancak her şeyi bilme ise bilenebilir doğruları bilmek demek değildir. Yalnızca ve tüm doğruları bilmek anlamına gelir. Bu sebeple her şeyi bilmek modal bir kavram değil kategorik bir kavramdır.[112]

Craig'e göre, revizyonistler bu noktadan sonra gelecekteki gerçek kontenjan/olumsal önermelerin Tanrı tarafından bilinmesinin imkânsız olduğunu iddia edeceklerdir. Çünkü eğer Tanrı gelecekteki gerçek kontenjan/olumsal önermeleri biliyorsa fatalist argümanın da gösterdiği gibi bunlar kontenjan/olumsal olarak doğru değildir. Craig, revizyonistlerin burada hata yaptığını düşünmektedir. Çünkü revizyonistler herhangi bir gelecek zaman önermesi p için Tanrı'nın p önermesini bilmesinin ve p önermesinin kontenjan/olumsal olarak doğru olmasının mümkün olmadığını söylerler. Bu sebeple eğer p önermesi kontenjan/olumsal olarak doğruysa Tanrı'nın p önermesini bilmesi imkansızdır. Dolayısıyla Craig'e göre, fatalistlerin yanlış önermesi olan:

"Tanrı'nın p'yi bilmesinin ve p'nin kontenjan/olumsal olarak doğru olmasının imkânsız olduğu"

[111] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 138.
[112] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 138.

Kabul edilse bile p önermesinin kontenjan/olumsal olarak doğru olmasından Tanrı'nın p önermesini bilmesinin mantıksal anlamda imkânsız olduğu sonucu çıkmaz. [113] Bu sebeple revizyonistlerin öneri olarak sunduğu (O') ifadesinde ve hatta (O") ifadesinde bile Tanrı'nın bilen bir varlık olmadığı ortaya çıkar. Çünkü p önermesi revizyonistlerin ifadelerinden anlayabildiğimiz kadarıyla Tanrı'nın bilmesi mantıksal anlamda mümkün olan doğru bir önermedir ve Tanrı buna rağmen p önermesini bilmez. Dolayısıyla da Tanrı'nın her şeyi bilmediği ve Tanrı'nın mükemmel olmadığı sonucu ortaya çıkar. Tanrı'nın mükemmel oluşunu ve her şeyi bildiğini savunan Molinist Craig açısından bakıldığında bu yaklaşım ve bu ifadeler oldukça kusurludur. Molinist bakış açısına göre Tanrı'nın her şeyi bilmesi insan özgürlüğünün ortaya koyduğu karşıt olgusalları da dahil olmak üzere her şeyi bilmesini gerektirir. Molinist argüman insanların özgürlüğüne dair doğru karşıt olgusalların var olduğunu ortaya atmaktadır. Bu düşünce insanların kendi özgür iradeleriyle gerçekleştirmiş oldukları eylemlerle alakalı bütün karşıt olgusalların doğru veya yanlış olduğuna inanmamızı gerektirmez. Ancak Craig, bize karşıt olgusalların doğru veya yanlış olmasını makul gösterecek bir form sunmaktadır:

"P herhangi bir kişi olsun, A herhangi bir eylem olsun ve C karar noktasına kadar dünyanın tüm tarihini içeren herhangi bir koşullar kümesi olsun,

Eğer P kişisi C'de olsaydı A eylemini özgüre yapardı."[114]

Craig'e göre, insanların özgürlüğünün ortaya koymuş olduğu gerçek karşıt olgusalların var olduğunu düşünmemiz için elimizde bütün nedenler mevcuttur. Örneğin Craig'in yukarıdaki formu göz önünde bulundurulduğunda karşıt olgusalların doğru veya yanlış olmasının makul olduğu görülür. Çünkü bunun için gerekli koşullar net bir şekilde belli olduğunda karşıt olgusalın bir doğruluk değerine sahip olduğunu anlayabiliriz. Bunun aksi olabilecek her türlü belirsizlikler ortadan kalkar. Birçok durumda P kişisinin C'de tıpkı karşıt olgusalın ortaya koyduğu gibi A eylemini özgür bir şekilde yapacağı akla yatkındır.

[113] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 139.
[114] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 139.

Diğer taraftan Craig, bu tür karşıt olgusalların doğruluğunu genellikle kendimizin bilebileceğini savunmaktadır. Örneğin yaşı küçük bir çocuğa bir elimizde oyuncak diğer bir elimizde şurup ilacı sunacak olsak bu çocuğun hangisini seçeceğini kesine yakın bir şekilde bilebiliriz. Bu tür karşıt olgusal gerçeklerin rasyonel davranış ve planlama için ne kadar gerekli olduğu ortaya çıkar. Her birimiz hayatlarımızı karşıt olgusalların doğruluğuna veya yanlışlığına dayandırırız. Bu sebeple karşıt olgusalların doğruluk değerleri hayatlarımızda oldukça büyük öneme sahiptir.

Craig, bir başka temellendirme olarak Kutsal Metinleri örnek göstermektedir. Daha önce de örneklerini çokça verdiğimiz Kutsal Metinlerin pasajlarında bu tür doğru karşıt olgusallar mevcuttur. Örneğin *1. Korintliler* kitabının *2:8* pasajında geçen;

"Bu çağın yöneticilerinden hiçbiri bunu anlamadı. Çünkü anlamış olsaydılar yüce Rabbi çarmıha germezlerdi."

İfadesi buna örnektir.

Craig, insanların özgürlüğüne dair karşıt olgusalların doğruluğunu bu delillerle ortaya koyarken elbette buna yapılmış itirazlar da vardır. Bu itirazların en yaygın ve meşhuru *temellendirme itirazı*dır (grounding objection). Temellendirme itirazının nirengi noktası, bu tür karşıt olgusalların doğru olduğunu ortaya koyacak hiçbir şey olmadığıdır. Çünkü karşıt olgusalların Tanrı'nın yaratma kararından önce mantıksal olarak doğru oldukları kabul edilir. Ancak karşıt olgusalların doğruluklarının bir temeli olmadan doğru olamazlar.

Orta bilgi doktrinin önde gelen savunucularından Thomas Flint, temellendirme itirazının Molinist düşüncenin önündeki başlıca engellerden biri olarak görmektedir.[115] Nitekim bu itiraz birçok filozofun Molinist perspektifi onaylamasına engel teşkil etmektedir. Bu nedenledir ki Molinist perspektif, temellendirme itirazını savunanlar tarafından hiç dile getirilmemiş ve hiç savunulmamıştır. Ancak bu savunucular Molinist savunucularının iddialarına da cevap verememişlerdir. Örneğin Craig, hiçbir Molinizm

[115] "Divine Providence by Thomas P. Flint | eBook", *Cornell University Press* (blog) (Erişim 15 Aralık 2024), 123.

karşıtı filozofun Alvin Plantinga'nın şu basit yanıtına bile cevap veremediklerini ileri sürmektedir:

"*Bana öyle geliyor ki, özgürlüğün bazı karşıt olgusallarının en azından muhtemelen doğru olması, önermelerin doğruluğunun genel olarak bu şekilde temellendirilmesi gerektiğinden çok daha açıktır.*"[116]

Plantinga'nın bu ifadesi, temellendirme itirazı savunucularına cevap niteliğindedir. Burada Plantinga'nın anladığı fakat temellendirme itirazcılarının anlayamadığı bir şey vardır. Temellendirme itirazının arkasında doğruluk ve gerçeklik ilişkisi hakkında tartışmalı bir konu yatmaktadır. Eğer temellendirme itirazı doğruysa bunun açık bir şekilde ifade edilmesi aynı zamanda bu itirazın savunulması ve karşıt olgusallara da uygulanması gerekmektedir. Ancak Craig, böyle bir açıklamayı, savunmayı ve uygulamayı yerine getirmeyi bir tarafa bırakın Anti-Molinistlerin bu konuları ele almaya bile başlamadıklarını öne sürmektedir.

Temellendirme itirazının varsaydığı teori, çağdaş dönem filozoflar arasında *doğrulayıcı* (truth-makers) teorisi olarak bilinen *doğruluğun karşılık gelme teorisi* (correspondence theory of truth) olarak doğruluğun özel bir yorumudur.[117] Doğruluğun karşılık gelme teorisine göre, bir ifadenin doğru olabilmesi için ancak ve ancak gerçeklik o ifadenin tanımladığı gibi olmalıdır. Örneğin "Kan kırmızıdır" ifadesi, ancak ve ancak kan kırmızıysa doğru bir ifadedir. Yirminci yüzyılın başlarında doğruluğun karşılık gelme teorisinin yeniden revaç bulmaya başladığı sıralarda Bertrand Russell ve Ludwig Wittgenstein gibi önemli filozoflar, sadece doğru olma özelliğine sahip ve dolayısıyla da gerçekliğe karşılık gelen doğruluğu taşıyıcıların değil, aynı zamanda cümlelerin veya önermelerin de doğru olduğu gerçeklikte bir şeyin de var olması gerektiğini öne sürmüşlerdir.[118] Doğruluğun karşı gelme teorisinin bu şekilde yorumlanması 1980'lerde *doğrulayıcı teori* (theory of truth-makers) olarak yeniden gündeme

[116] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 140. Ayrıca bkz. James Tomberlin - Peter van Inwagen (ed.), *Alvin Plantinga (Profiles, Vol. 5)* (D. Reidel Publishing Company, 1985), 378.
[117] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 140. Ayrıca bkz. Kevin Mulligan vd., "Truth-Makers", *Philosophy and Phenomenological Research* 44/3 (1984), 287-321. ; William Lane Craig, "Middle Knowledge, Truth-Makers, and the 'Grounding Objection'", *Faith and Philosophy* 18/3 (2001), 337-352.
[118] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 140.

gelmiştir. Craig, doğrulayıcı teorinin bir ifade veya bir önermenin doğru olmasını sağlayan şey olarak tanımlanabileceğini ileri sürmektedir.

Craig, temellendirme itirazı savunucularının insan özgürlüğüne dair karşıt olgusal önermelerin gerçek anlamda doğru olabilmeleri için bunu doğrulayıcıların ya fiziksel nesneler olması ya da fiziksel nesnelerin varlığını ima etmesi gerektiğini düşündüklerini belirtmektedir.[119] Ancak Craig, onların bu düşüncelerinin oldukça yersiz olduğunu düşünmektedir. Çünkü doğrulayıcıları ne fiziksel nesne olan ne de fiziksel nesneleri ima eden diğer olası doğru önerme türlerini düşünebiliriz. Örneğin:

1. *"Hiçbir fiziksel nesne mevcut değildir.*
2. *Dinozorların soyu bugün tükenmiş durumda.*
3. *Bütün kuzgunlar siyahtır.*
4. *Bir çocuğa işkence etmek yasaktır.*
5. *Napolyon Waterloo Savaşı'nı kaybetti.*
6. *2070'teki ABD başkanı bir kadın olacak."*[120]

Birinci ifade doğru olabilir ve ikinci ifade zaten doğrudur. Üçüncü ifade, yalnızca var olan herhangi bir kuzgun için geçerli olmayan evrensel bir ifadedir. Çünkü ifadede bahsedilen var olan bütün kuzgunların siyah olmasıdır. Bu nedenle sadece bir kuzgunun siyah olmasıyla ifade doğru hale getirilmiş olmaz. Dördüncü ifade ne çocukların var olduğunu ne de herhangi birinin işkence gördüğünü ima eden bir değer yargısıdır. Beşinci ve altıncı ifadeler geçmişte var olup şimdi var olmayan veya henüz hiç var olmamış kişiler hakkında hüküm veren ifadelerdir. Craig bu noktada bu ifadelerin doğrulayıcılarının var olması durumunda bunların dünyadaki fiziksel nesneler olamayacağını olsa olsa durum veya olgular gibi soyut varlıklar olabileceğini belirtmektedir. Nitekim Craig, doğru önermelerin doğrulayıcılarının var olup olmadığının bile tartışma konusu olduğunu öne sürmektedir. Çünkü her doğru ifadenin bir doğrulayıcısının olma zorunluluğu yoktur kanaatini taşımaktadır. Hatta Craig, doğrulayıcısı olmadan doğru olan ifadelerin en başında karşıt olgusal ifadelerin gelebileceğini de örnek göstermektedir.[121] Craig'in doğrulayıcıların fiziksel bir nesne olması gerektiği düşüncesine

[119] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 141.
[120] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 141.
[121] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 142.

karşılık olarak karşıt olgusalları örnek göstermesi oldukça mantıklıdır. Çünkü karşıt olgusallar, Tanrı'nın kararının bir sonucu olmadıklarından dolayı Tanrı'nın herhangi bir fiziksel nesneyi yaratma kararından önce bile mantıksal olarak vardırlar. Mantıksal olarak fiziksel nesnelerden önce var olan karşıt olgusalların bu fiziksel nesneler tarafından doğrulanması mantıklı değildir.

Sonuç olarak bakıldığında Tanrı'nın orta bilgisi Kutsal Metinlerde açık ve net bir şekilde bahsedilmemiş olsa bile Kutsal Metinlerle uyumludur. Hem orta bilgi doktrini Tanrı'nın yüceliğine katkıda bulunur. Bununla da kalmaz Kutsal Metinlerin hakikatini anlama noktasında aydınlatıcı bir yol açar. Aynı zamanda orta bilgiyi doğrulamak için yeterli miktarda teolojik ve felsefi gerekçelere sahibiz. Teolojik açıdan baktığımızda orta bilgi doktrini hem Tanrı'nın önbilgisinin gelecek zamanlı olasılıklarla uyumluluğunu hem de Tanrı'nın önbilgisinin temelinin ne olduğunu anlamamızı sağlar. Bunlardan daha da önemlisi orta bilgi, Tanrı'nın özgür irade sahibi insanlardan oluşan bir dünya üzerindeki takdirinin ne olduğunu anlamamıza imkân sağlar. Felsefi açıdan baktığımızda ise her şeyi bilmek diye ifade ettiğimiz Tanrı'nın her şeyi bilmesi, tanımı gereği bütün gerçeklerin bilinmesini gerektirir. İnsan özgürlüğünün karşıt olgusalları mantıksal anlamda bakıldığında Tanrı'nın yaratma kararından önce olduğu için Tanrı, bu karşıt olgusalları o anda bilmelidir. Bu sebepledir ki Tanrı'nın orta bilgiye sahip olduğunu onaylamamız gerekir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CRAİG'E YAPILAN İTİRAZLARIN TAHLİLİ

1. Craig'e Yapılan İtirazlar

1.1. Açık Teizm İtirazı

Bu bölümde Gregory A. Boyd'un Craig'e vermiş olduğu yanıtları ele alacağız. Boyd öncelikle Craig'in ifadeleri göz önünde bulundurulduğunda Molinizmin açık teizme çok yakın olduğunu öne sürüyor. Hatta daha da ileri giderek açık teizmin adının Neo-Molinizm olarak değiştirilmesinde bir sakınca olmadığını iddia ediyor.[122] Özünde klasik Molinist görüşten tek farkı, Tanrı'nın orta bilgisinin içeriğine olabilme ihtimali olan karşıt olgusal bilgileri de ekleyerek içeriği genişletmiş olmasıdır. Boyd bu noktada Tanrı'nın orta bilgisinin kapsamını ele alıp değerlendirmektedir. Craig, Molinizmin orta bilgiye bakışını açıkça belirtmişti. Craig'in ifade ettiğini gibi orta bilgi savunucuları bir taraftan Tanrı'nın gerçekleşmesi mümkün bütün mantıksal olasılıklar hakkındaki bilgisi ile diğer taraftan Tanrı'nın nelerin gerçekte gerçekleşeceğine dair olan bilgisi arasında yer alır. Craig, Tanrı'nın insan özgürlüğünün karşıt olgusalları hakkında bilgisinin olduğunu savunmuştu. Kısacası özgür iradeye sahip faillerin şu anki gerçek dünyada değil de diğer olası dünyalarda yaratılmaları durumunda ne yapacaklarını Tanrı bilebilirdi. Tanrı'da her şeyin bilgisi mevcut olduğu için tüm önermelerin doğruluk değerini bilmesi gerekir. Bu düşüncenin temel amacı, Craig'in de düşündüğü gibi Tanrı'nın dünya üzerinde hâkim ve egemen bir konumda olduğunu ve aynı zamanda insan özgürlüğünün de var olduğunu ortaya koymaktır.

Boyd, klasik Molinizmin teolojik açıdan avantajları olmasına rağmen bazı sorunları da kendi içerisinde bulundurduğunu öne sürüyor. Boyd, var olduğunu iddia ettiği sorunlardan üç tanesine değinmektedir. Birincisi, Tanrı'nın insan özgürlüğü ile alakalı karşıt olgusalları bildiğine dair Kutsal Metinlerde pasajlar olsa bile klasik Molinizm

[122] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 144. Ayrıca bkz. Gregory A. Boyd, *God of the Possible: A Biblical Introduction to the Open View of God* (Baker Books, 2000), 172.

Kutsal Metinlerde geçen "açık motifi" açıklama noktasında klasik teizmin diğer pozisyonlarından daha iyi değildir.[123] Boyd'a göre, Molinistler Tanrı'nın fikrini değiştirdiği, pişmanlık ifade ettiği veya gelecek zaman hakkında olabilecek ya da olamayacak şeyler hakkında bahsettiği tüm pasajları antropomorfik olarak kabul etmek zorundadırlar. Oysa Boyd, Kutsal Metinlerde antropomorfik ifadeler olsa dahi bu tür pasajları antropomorfik olarak kabul etmek için doğru bir gerekçenin olmadığı kanaatindedir.

İkinci bir sorun olarak Boyd, klasik Molinizmin felsefi açıdan sorunlu olduğunu ileri sürmektedir. Molinizme göre, herhangi bir mümkün dünyada herhangi olası özgür irade sahibi bir failin verebileceği her olası karar ezeli bir gerçektir. Gelecek zaman içeren her özgür karar ve gelecek zaman içeren her olası özgür karar, bu kararlar gerçekleşmeden önce ezeliyette kapsamlı bir şekilde karara bağlanır.[124] Peki böyle bir durumda bu ezeli kararı nasıl açıklayabiliriz? Craig, determinizme düşmemek için bunun Tanrı'nın var olmasını istediği için var olamayacağını kabul eder. Çünkü böyle bir gerçekliği kabul etmesi durumunda determinizmi kabul etmiş olacaktır. Ancak bu ezeli kararın, Tanrı'nın dışında kalan özgür faillerin var olmasını istediğini için de var olduklarını kabul edemeyiz. Çünkü kararlar ezeli iken özgür failler ezeli değillerdir. Ezeli olmayan özgür irade sahibi failler, ezeli olan kararları belirleyemezler. Craig, bu sebeple geriye dönük nedenselliği de reddetmişti. Ne Tanrı'nın belirlediği ne de özgür faillerin belirlediği bir durumda gelecek zamanlı özgür eylemlerin ve insan özgürlüğüne dair karşıt olgusalların ezeli olarak sabit olduğunu nasıl ortaya koyabiliriz? Oysaki özgür irade sahibi faillerin her olası durumda hangi eylemleri gerçekleştireceklerine dair ezeli kararın varlığı basit bir şekilde kabul ettiğimiz bir gerçekti. Bu durumu açıklayacak elimizde yeterli bir neden ve delil olmamasına rağmen bu şekilde kabul ettik. Boyd, bu durumun metafiziksel bir varsayım olduğunu ve bu düşüncenin sezgiye aykırı olduğunu öne sürüyor. Ona göre bu düşünce düalist olmakla da suçlanabilir. Çünkü gerçek dünyanın ve olası her bir dünyanın durağanlığı Tanrı'nın katında ezeli bir şekilde var olan fakat yaratılmamış bir gerçeklik olarak tasavvur edilir. Boyd, saymış olduğu bu sebepleri göz önünde bulundurarak orta bilgi doktrinine dair üçüncü sorunun da liberteryan özgürlükle tutarlı olmaması olduğunu iddia ediyor.[125]

[123] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 145.
[124] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 145.
[125] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 146. Ayrıca bkz. Boyd, *God of the Possible*, 24.

Herhangi bir failin her defasında aynı öncüllerin bulunduğu koşullar kümesi göz önünde bulundurulduğunda her defasında farklı şekilde davranmak eğer kendi gücü ve isteği dahilindeyse bu failin özgürlüğe sahip olduğundan söz edebiliriz. Ancak Boyd, bu duruma itiraz yönelterek eylemleri gerçekleştiren faillerin hangi eylemlerde bulunacağına dair bütün bilgilerin ve herhangi bir olası dünyada gerçekleştirecekleri eylemlerin bilgilerinin onların var olmalarından sonsuza kadar değişmez bir gerçek olmasını kabul etmemiz durumunda bu faillerin alternatif başka eylemlerde bulunabilmelerinin ne şekilde mümkün olabileceğini sorgulamaktadır.[126] Bu faillerin herhangi bir koşulda yapacakları eylemlerin kendileri tarafından özgür bir şekilde gerçekleştirdikleri temellendirilmeden kendi kaderlerini tayin ettiklerinden söz edemeyiz. Nitekim ortada bu faillerin henüz dünyaya bile gelmeden önce gerçekleştirecekleri eylemlerin ne olacağına dair kesinliğin var olduğu bir gerçeklik söz konudur. Boyd bu noktada faillerin özgür iradeye sahip olduklarını ve kendi kaderlerini tayin ettiklerini kabul etmemiz için belirsiz olan olasılıkları nihai anlamda olgulara dönüştürenlerin bizzat bu faillerin kendilerinin olması gerektiğini savunmaktadır.

Boyd, Craig'in insan özgürlüğü ile alakalı karşıt olgusal ifadeleri gösteren önermelerin ezeli bir doğruluk değerine sahip olduğunu ve dolayısıyla Tanrı'nın da bunları doğru ya da yanlış olarak bildiğini söylediği ifadelerinde haklı olduğunu ifade edip buna ikna olduğunu itiraf etmektedir. Ancak burada Craig ve klasik Molinistlerin bir hata yaptıklarını ve bunun da karşıt olgusalların yalnızca özgür faillerin hangi eylemlerde bulunup hangi eylemlerde bulunmayacağına dair olduğunu varsaymak olduğunu dile getirmektedir. Çünkü bunlar karşıt olgusal bilgiye dayanan önermelerin mantıksal olasılıklarını tüketmez. Örneğin Boyd,

"X faili Z koşulları altında Y eylemini yapardı."

İfadesinin mantıksal olarak antitezinin

"X faili Z koşulları altında Y eylemini yapmazdı."

[126] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 146.

İfadesi olmadığını ifade etmektedir. Çünkü ona göre, bu önerme çelişkili bir önerme olmasından çok karşıt bir önermedir. Dolayısıyla

"X faili Z koşulları altında Y eylemini yapardı."

İfadesinin mantıksal olarak antitezi,

"X faili Z koşulları altında Y eylemini yapmayabilir."

İfadesi olmalıdır.[127] Boyd, bu son ifadenin de ezeli bir doğruluk değerine sahip olduğunu ve ezeli bir doğruluk değerine sahip olması sebebiyle Tanrı tarafından bilinmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Boyd, insan özgürlüğünün karşıt olgusallarının sunduğu bilgilerin Tanrı'nın orta bilgisine dahi olması durumunda Neo-Molinist pozisyona ulaşacağımızı düşünmektedir. Boyd'un kastettiği Neo-Molinist pozisyona göre, Tanrı'nın bütün mantıksal olasılıklarla alakalı yaratılıştan önceki bilgisi ile Tanrı'nın nelerin gerçekleşeceğine dair yaratılıştan önceki bilgisi arasında Tanrı'nın özgür irade sahibi faillerin belirli koşullar altında ne yapıp ne yapmayacaklarına ve başka koşullar altında olsaydı ne yapıp ne yapmayacaklarına dair orta bilgisi yer alır.[128] X failinin Z koşulları altında Y eylemini yapabileceği veya yapmayabileceği doğruysa X failinin Z koşulları altında Y eylemini yapacağı yanlıştır ya da yapmayacağı yanlıştır. Tanrı bu bilgiye dayanarak olası dünyalardan arasından kendi amacına en uygun olası dünyayı gerçekleştirmeyi tercih eder. Boyd'a göre, Tanrı'nın olası dünyalar arasından gerçekleşmesini tercih ettiği olası dünya, özgür irade sahibi faillerin yapmış oldukları seçimlere bağlı olarak herhangi birinin gerçekleştirilebileceği sınırlandırılmış bir olası dünyalar kümesi olarak tanımlanır.[129] Tanrı sonsuz bir derecede zeki olduğundan dolayı olası dünyalar içerisinden hangi dünya gerçekleşirse gerçekleşsin sanki gerçekleşmesi mümkün olan tek olası dünya o dünyaymış gibi bu duruma her anlamda mükemmel bir şekilde hazırdır.

Anlaşıldığı kadarıyla Boyd, Neo-Molinistlerin insan özgürlüğüne dair karşıt olgusalların varlığını kabul etmekle birlikte Tanrı'nın sonsuz bir derecede zeki olduğu

[127] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 146.
[128] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 146. Ayrıca bkz. Boyd, *God of the Possible*, 172.
[129] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 146.

gerçeğini göz ardı ettiklerini düşünmektedir. Oysaki Boyd, Tanrı'nın sonsuz bir akla sahip olmasıyla birlikte hangi olası dünyanın gerçekleşeceğini bilmesi sebebiyle gerçekleşenin dışında kalan insan özgürlüğüne dair bütün karşıt olgusalların yanlışlanması gerektiği fikrindedir.

Boyd, Neo-Molinizm hakkında bu şekilde eleştirilerde bulunurken aynı zamanda Neo-Molinizmin avantajlarını ve sağladığı kolaylıkları da göz ardı etmemektedir. Neo-Molinizm de Klasik Molinizm de olduğu gibi basit önbilgi ve kalvinist bakış açılarına karşılık olarak özgürlüğü onaylamaktadır. Ancak özgürlüğü onaylarken Tanrı'nın takdirini de dışlamaktadır. Nitekim irade özgürlüğünün varlığının kabul edilmesi, Tanrı'nın takdirinin olmayı aynı zamanda bir şeyleri kontrol edememesi anlamına gelmemektedir. Tanrı'nın "*olur-karşıt olgusallar*" (would-counter factuals) ve "*olabilir-karşıt olgusallar*" (might-counter factuals) hakkındaki bilgisi, özgürlüğün var olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda Tanrı'nın takdiri vasıtasıyla olası dünyalar arasından mümkün olan en iyi dünyayı gerçekleştirip meydana getirmesine imkân tanır.[130] Boyd'a göre, Neo-Molinist görüş bu durumu başarırken aynı zamanda yukarıda bahsedilen klasik Molinizm ile alakalı olan üç problemden de kaçınabilir.

İlk olarak Neo-Molinizm, Kutsal Metinlerin bütün açık motifini antropomorfik olarak reddetmek zorunda değildir.[131] O halde bu durumda Tanrı'nın gelecek zaman için bazen gerçekleşebilecek bazen de gerçekleşmeyebilecek olaylar hakkında geleceği düşündüğü ve konuştuğu düşüncesini kabul edebileceğimizi belirtmektedir. Boyd buna bir örnek olarak Kutsal Metinde *Hezekiel* kitabının *12:3* pasajını örnek göstermektedir:

> *"Sen insanoğlu! Sürgüne gidecekmiş gibi eşyanı topla ve onların gözü önünde gündüz vakti yola çık. Bulunduğun yerden başka bir yere git."*

Sadece geleceğe dair olaylar hakkındaki düşünceleri değil aynı zamanda Tanrı'nın pişmanlık,

> *"İnsanı yarattığına pişman oldu. Yüreği sızladı."* (*Yaratılış* kitabı *6:6*)

[130] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 146. Ayrıca bkz. Boyd, *God of the Possible*, 118.
[131] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 147.

Hayal kırıklığı ve hüsran

"İçlerinde duvarı örecek, gedikte durup önümde ülkeyi savunacak, onu yerle bir etmemi engelleyecek bir adam aradım, ama hiç kimseyi bulmadım." (*Hezekiel* kitabı *29:30*)

Gibi duyguları da yaşayabileceğini açıklamakta zorlanmamış oluyoruz. Bunun sebebi ise insanların normalde alacakları kararlardan daha farklı kararlar alabilecek olmalarıydı. Sadece bununla da kalmaz aynı zamanda Boyd, her şeyi bilen Tanrı'nın önceki fikrini nasıl değiştirebileceğini açıklama noktasında herhangi bir zorluk çekmeyeceğimizi belirtmektedir.[132] Örneğin,

"Tanrı, Ninovalılar'ın yaptıklarını kötü yoldan döndüklerini görünce onlara acıdı ve yapacağını söylediği kötülükten vazgeçti." (*Yunus* kitabı *3:10*)

Aynı zamanda Tanrı'nın insanları niçin ne yapacaklarını öğrenmek ve bilmek için yaratıp sonra imtihan ettiğini açıklamakta zorluk çekmemiş oluruz:

"Rab Musa'ya, "Size gökten ekmek yağdıracağım" dedi.

"Halk her gün gidip günlük ekmeğini toplayacak. Böylece onları sınayacağım: Benim yasama göre yaşıyorlar mı, yaşamıyorlar mı, göreceğim." (*Çıkış* kitabı *16:4*)

Dahası, Kutsal Metinlerde niçin Tanrı'nın bazı zamanlarda belli olaylara karşı şaşkınlık yaşadığının tasvir edildiğini de açıklamakta bize yardımcı olur.

"Bağım için yapmadığım ne kaldı? Ben üzüm vermesini beklerken niçin yabanıl üzüm verdi?" (*Yeşaya* kitabı *5:4*)

Çünkü Tanrı gerçekleşmesi muhtemel olan bütün olası sonuçları kendindeki mükemmellikten ötürü öngörürken bunlar içerisinde olası olmayan bir durum gerçekleştiğinde bu tanım gereği her şeyi bilen olarak kabul ettiğimiz bir Tanrı'nın gerçekleşmesini beklediği bir durum değildir.

[132] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 147.

İkinci olarak Boyd, bazı karşıt olgusal bilgilerin ezeli olarak doğru olduğunu kabul etmemiz durumda özgür iradeyi kendi içerisinde barındıran temelsiz bir ezeli yerleşiklik sorunumuzun kalmayacağını ileri sürmektedir.[133] Çünkü bunu kabul ettikten sonra özgürlüğü kendisini açıklayan herhangi bir problem bulunmamaktadır. Gerçek karşıt olgusal bilgileri kendi içerisinde bulunduran dünyalar da dahil olmak üzere bu dünyalar içerisinden herhangi bir olası dünyanın daha önceden belirlenmiş ve takdir edilmiş yönleri Tanrı'nın iradesinde temellenir. Tanrı'nın kendi iradesiyle yaratabileceği olası dünyalar arasından herhangi bir dünya için o olası dünyayı yaratmaya karar vermesi halinde gerçekleşeceğine karar verdiği olaylar vardır. Dolayısıyla Tanrı'nın olası dünyalar arasından yaratmaya karar verdiği bu dünyada gerçekleşecek şeyler vardır. Eğer bazı karşıt olgusal bilgiler doğruysa (bu durum dünyanın ezelden bu yana tam olarak belirli olmadığını gösterir) gelecek zamandaki özgür irade vasıtasıyla yapılmış eylemlerin veya diğer olası dünyalardaki özgür irade vasıtasıyla yapılmış eylemlerin sözde ezelde belirlenip takdir edildiğini anlaşılır kılmak için artık herhangi bir problem yoktur.[134] Neo-Molinizmin düşüncesine göre, özgür iradeyi içinde bulunduran eylemler için ezeli bir yerleşiklik yoktur. Yalnızca yapılabilecek veya yapılamayacak şeylerin ezeli olasılıkları vardır.

Boyd, karşıt olgusalların gelecek zamandaki özgür irade sahibi failler için geçerli olması durumunda bu failleri bunları yapacaklarını belirtmektedir. Bunun için de iki seçenek ve olasılık sunmaktadır. Bu faillerin bu eylemleri yapma sebebinin, ya Tanrı'nın onlara verdiği karakterden (habitus infisus) ya da belirli herhangi bir olası eylemin yolunu takip etmeleri durumunda elde edecekleri karakterden (habitus acquisitus) kaynaklandığını ifade etmektedir. Ancak bu her iki durumda da klasik Molinizmde olduğu gibi karşıt olgusal bilgiler temelsiz değildir. Eğer Tanrı, özgür iradeye sahip X ajanını yaratmayı seçerse onun A, B, ve C'nin temel özelliklerine sahip olacağını ezelden itibaren bilir. Aynı zamanda Tanrı, X ajanının belirli bir olası hayat serüvenini kendi özgür iradesiyle takip etmesi durumunda X ajanının Z koşulları altında ne yapacağını ve nasıl bir kişi olacağını ezelden itibaren bilir. X ajanının bir fail olarak ahlaki açıdan

[133] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 148.
[134] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 148. Ayrıca bkz. Boyd, *God of the Possible*, 22.

sorumlu olduğu karşıt olgusallar, ahlaki açıdan sorumlu olduğu karşıt olgusallara bağlıdır.[135]

Sonuç olarak Boyd, açık teizm pozisyonunu savunması sebebiyle Tanrı'nın gelecek zamanla alakalı her şeyi bilmediğini savunmaktadır. Tanrı gelecek zamandaki olasılıkları biliyor olsa bile faillerin özgür olmaları sebebiyle gelecekte ne olacağı net bir şekilde belli değildir. Tanrı'nın gelecek zaman hakkında her şeyi bilmesi, insanın tam anlamda özgür bir fail olmasına engel olacağını düşünmektedir. Dolayısıyla insanın tam anlamda özgür olabilmesi için Tanrı'nın insanın yapacağı tercihleri önceden bilmemesi gerekmektedir. Bu sebeple Boyd, Molinizmin orta bilgi teorisinin ortaya koyduğu Tanrı'nın insan özgürlüğüne dair karşıt olgusalları da bilemeyeceğini öne sürmektedir. Oysa Craig, orta bilgi teorisiyle insanın hem özgür bir fail olduğunu hem de Tanrı'nın gelecek zaman hakkındaki her şeyi ve insan özgürlüğüne dair karşıt olgusalları da bildiğini ortaya koymuştu. Bu bölümde Boyd'un açık teizm itirazını ele aldık. Gelecek bölümde ise David Hunt'ın basit önbilgi itirazını inceleyeceğiz.

1.2. Basit Önbilgi İtirazı

Bu bölümde basit önbilgi perspektifinden David Hunt'ın itirazlarını ele alacağız. Hunt, öncelikle genel pozisyonu itibariyle Craig'in kendi düşüncelerine en yakın kişi olduğunu ifade ediyor. Ancak bazı detay konularda felsefi açıdan farklı fikirlere sahip olduklarını söyleyebiliriz. Hunt bu noktada Craig'in Tanrı'nın önbilgisine karşı insan özgürlüğü şeklinde ortaya konulmuş klasik soruna vermiş olduğu yanıtı ve daha sonrasında Tanrı'nın önbilgisini desteklemek için savunmuş olduğu orta bilgi doktrinini ele alacak.

Hunt, Craig ile beraber Tanrı'nın önbilgisi ve özgür irade problemi çerçevesinde orta pozisyonda bulunduğunu kabul ediyor. Hunt'ın Craig ile bu noktada aynı düşünceye sahip olmasının sebebi, ikisinin de bu klasik sorunun çözüme kavuşmasının ne Tanrı'nın önbilgisinden ne de özgür iradeden vazgeçmeden mümkün olabileceğini düşünüyor olmalarıdır. Hunt bu klasik sorunun ortaya koyabileceğini düşündüğü bazı

[135] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 148.

temel tereddütlerinde Craig ile aynı safta yer almaktadır. Örneğin bu sorunun Hristiyanlığa meydan okumadan ziyade felsefi bir sorun olduğunu düşünerek bu sorunun çözümünün teolojik bir yolla değil felsefi bir yol ile çözüme kavuşması gerektiğini düşünmektedirler.[136] Ancak Craig ve Hunt, bu felsefi çözümün ne tür olması gerektiği konusunda ortak bir fikre sahip değillerdir.

Craig, teolojik fatalizmin, Yunan fatalizmi olarak tanımladığı şeyin gereksiz ve karmaşık bir versiyonu olduğunu düşünmekteydi. Craig'e göre, bu iki fatalizm mantıksal anlamda birbirine eşdeğer olduğundan dolayı aynı nedenden ötürü doğru sonuca ulaşamayıp başarısız olurlar. Ancak Hunt, Craig'in bu görüşüne katılmamaktadır. Hunt'a göre, teolojik fatalizm, Yunan fatalizminden çok daha zorludur. Dolayısıyla bu konunun çözümü de basit bir mantıksal yanlışlığı düzeltmekle mümkün olmayacaktır. Bu çözüm için çok daha fazlası gerekmektedir. Craig'in ifade etmiş olduğu şekliyle fatalist argüman, gelecekteki herhangi bir X olayı için:

(3) Zorunlu olarak X gerçekleşecektir.

Hunt, fatalistlerin öncelikle zorunlu olarak bağlı olduğu başka bir olguya atıfta bulunarak ve daha sonra bu olgunun da kendisinin zorunlu olduğunu ifade ederek bizi bu sonuca ikna etmeye çalıştıklarını düşünmektedir.[137] Hunt'ın bakış açısıyla meseleyi anlamaya çalıştığımızda hem teolojik fatalizmin hem de Yunan fatalizminin bu meseleyi argümanlarında farklı yaklaşım biçimleri ile ortaya koymak istediklerini görürüz. Örneğin Yunan fatalizminin argümanına baktığımızda:

*"(1**) Zorunlu olarak, eğer X'in gerçekleşeceği doğruysa, o zaman x gerçekleşecektir.*

*(2**) Zorunlu olarak, X'in gerçekleşeceği doğrudur."*

Bu argüman bahsedilen olgu ile ilgili olarak gelecek zamanla alakalı önceki bir gerçeği göstererek temellendirme yapmayı amaçlar. Teolojik fatalizmin argümanına baktığımızda ise:

[136] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 149.
[137] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 150.

"*(1#) Zorunlu olarak, eğer Tanrı X'in olacağına inanıyorsa, o zaman x olacaktır.*

(2#) Zorunlu olarak, Tanrı X'in olacağına inanıyordu."

Bu argüman ise gelecek zaman hakkında o olay gerçekleşmeden önceki ilahi bir bilişe atıfta bulunarak temellendirme yapmayı amaçlar.[138] Her iki argümanda temelde bakıldığı zaman (3)'ün gerçekleşmesini ima eder. Her iki argümanın da ilk öncülleri doğrudur. Argümanların ikinci öncüllerine baktığımızda X olayının gerçekleşeceğini kabul edersek hem X olayının gerçekleşeceğinin doğru olduğu hem de Tanrı'nın X olayının gerçekleşeceğine inandığı sonucuna ulaşırız. Hunt'a göre burada sorulması gereken tek soru, öncül (2**)'nin ve öncül (2#)'nin ortaya koymuş olduğu gibi X eyleminin gerçekleşmesinin zorunlu olarak doğru olup olmadığıdır. Bunun zorunlu olarak gerçekleşeceğini kabul etmemizin tek dayanak noktası, ortaya koymuş oldukları olguların geçmişe atıfta bulunmasıdır.[139] Hunt, Yunan fatalistlerin ortaya koymuş oldukları argümanların öncül (2**)'de gramer kurnazlığı yaptıklarını ifade ediyor. Çünkü bu argüman temellendirmesini geçmişe atıfta bulunarak yaptığından dolayı X olayının geçmişte herhangi bir zamanda gerçekleşmesinin neye göre gerçeklik ifade edeceğini sormamız gerekir. Aslında bu X olayının gerçekleşecek olması sebebiyle bir gerçeklik ifade ediyordu. Ancak Hunt, geçmişle ilgili bir gerçeği gelecek zaman üzerine uyarlayamayacağımızı düşünüyor. Bu durum teolojik fatalistlerin argümanındaki öncül (2#) için de geçerlidir. Tanrı'nın X olayının gerçekleşmesine inanıyor olması neye göre bir gerçekliği ifade eder? Bu durum geçmişle alakalı herhangi bir gerçekten gelecek zamanla alakalı bir çıkarım yapmamız mümkün olsa bile gerçekleşecek bir şey nedeniyle bir gerçekliği ifade etmez. Hunt bu gerçekliğin o esnada Tanrı'nın ne düşündüğü sebebiyle bir gerçekliği yansıttığını ifade ediyor. Hunt'a göre, geçmişle ilgili bu *"katı"* (hard) gerçek, öncül (2**)'de bahsedilen *"ılımlı"* (soft) gerçeğin aksine şimdi zamansal anlamda gereklidir.[140] Ancak Craig, bu durumu kabul etmez ve zamansal zorunluluk kavramına meydan okumayı tercih eder. Hunt ise bu durumu eleştirir ve doğru bir strateji olduğunu söyler. Çünkü Hunt'a göre, geçmişin sona ermiş olması ve bitmesi

[138] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 150.
[139] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 150.
[140] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 151.

düşüncesi bir veridir ve burada tartışılması gereken bir mesele değildir. Craig'in düşündüğü gibi nedensel kapalılık fikirlerine de indirgenemez. Çünkü nedeni henüz gerçekleşmemiş olan geçmişteki herhangi bir olay yine de zamansal anlamda zorunlu olacaktır. Aquinas, zamansal zorunluluğun sadece nedensel zorunlulukları istediği zaman yapabilen ve yapmayan Tanrı için bile bağlayıcı olduğunu savunmaktadır.[141]

Hunt, Craig'e "*kendine özgü modalite*" (peculiar modality) hakkında yapmış oldukları açıklamaların yetersiz olduğu eleştirisinde hak vermektedir. Çünkü Hunt, felsefi olarak yeterli düzeyde bir nedensellik teorisi ortaya koyamadıklarını ve bundan yoksun olduklarını kabul etmektedir. Ancak burada ayırt etmemiz gereken bir durum var. Yeterli düzeyde bir nedensellik teorisinin ortaya koyulamaması, hiçbir neden veya sonucun olmadığı anlamına gelmemektedir. Yalnızca bir şeyin başka bir şeye neden olması durumunda neler olup biteceğinin gerçek anlamda anlaşılamadığı anlamına gelmektedir.

Hunt, aynı zamanda zamansal zorunluluğa dair de felsefi anlamda yeterli, ikna edici ve titiz bir açıklama getiremediklerini itiraf etmektedir. Ancak ona göre, zamansal zorunluluk için yeterli bir açıklama yapılamamış olması bunun gerçek olmadığı anlamına gelmemektedir. Hunt, bu noktada hissi ve sezgisel davranıp zamansal zorunluluğun varlığına dair inançlarının ve derin hislerinin bu konunun felsefi bir teori tarafından onaylanmaya ihtiyaç bırakmadığına inanmaktadır. O halde Hunt'a göre, Yunan fatalizminin argümanı ile teolojik fatalistlerin argümanı arasında önemli bir fark var. Ona göre, Yunan fatalizminin argümanındaki ikinci öncül yanlış iken teolojik fatalizmin argümanındaki ikinci öncül doğrudur. O halde antifatalistler bu noktada öncül (2#)'in doğruluğuna itiraz etmektense argümandaki gerçek kusuru bulmaya yönelmelidirler. Hunt'a göre buradaki kusur, argümandaki öncül (3)'ün gerçekten de özgür irade vasıtasıyla eylemde bulunma ile tutarsız olduğu yönündeki varsayımdır.[142]

Hunt, buraya kadar Craig'in Tanrı'nın önbilgisi sorununu ele alışını inceledikten sonra orta bilgi doktrini hakkında da görüşlerini ifade etmektedir. Hunt, bu meselenin ele alınırken hem teorik hem de pratik açıdan değerlendirilmesi gerektiği kanaatindedir.

[141] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 151. Ayrıca bkz. Aquinas Thomas, *The "Summa Theologica" of St. Thomas Aquinas* (London : Burns Oates & Washbourne, 1912), 162. (https://archive.org/details/summatheologi01thom/page/162)
[142] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 151.

Burada pratik anlamdaki sorumuz Molinizmin Hristiyanlık inancına herhangi bir faydasının olup olmadığı yönündedir. Nitekim Craig, Molinizmin faydasına değinirken "şimdiye kadar gördüğüm en verimli teolojik kavram" diye söz etmişti.[143] Hunt'a göre, Tanrı'nın takdiri hakkında sunulan teoriler için sorulması gereken önemli iki soru vardır. Birincisi, sunulan teori insanın özgürlüğünü elinden almadan Tanrı'ya ne kadar kontrol imkânı sunar? İkincisi, sunulan teori Tanrı'nın kontrolünü elinden almadan insana ne kadar özgürlük imkânı sunar? Bu soruların cevabı çerçevesinden bakıldığı zaman Hunt, Tanrı'nın takdiri ve eylemler üzerindeki kontrolü konusunda orta bilgi doktrininden daha makul ve başarılı bir takdir açıklaması olmadığını kabul etmektedir.[144] Çünkü orta bilgi doktrini, insan özgürlüğünün var olduğunu savunurken Tanrı'nın takdirini ve kontrolünü tehlikeye atmadığı gibi Tanrı'nın takdirini ve kontrolünü savunurken de insan özgürlüğünü tehlikeye atmamaktadır. Bu görüşler ışığında Hunt, orta bilgi teorisine itiraz etmemektedir. Bu sebeple Hunt, bu konuda düşünce anlamında Craig ile aynı fikirde olsa bile orta bilgiye getirdiği eleştirilerinden de söz edebiliriz.

Hunt'ın orta bilgi doktrini hakkındaki görüşleri sadece bununla sınırlı değildir. Öyle ki Hunt, orta bilgiyi sadece övmekle kalmaz aynı zamanda bazı noktalarda da eleştiri yapmaktadır. Örneğin orta bilginin kötülük problemine çözüm olmaktan çok engel olacağını düşünmektedir. Hunt'a göre, kötülüğün varlığı Kutsal Kitap'ın Tanrı'sı için büyük bir sorundur. Çünkü Kutsal Kitap göz önünde bulundurulduğunda Tanrı'nın her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten bir varlık olduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Ancak buna rağmen kötülüğün varlığı bir problem olarak karşımızda durmaktadır. Bu durumda Hunt, "Tanrı'nın bu bilgisinin üstüne orta bilgiyi de ekleyip Tanrı'yı daha da bilgili bir şekilde kavramsallaştırmak kötülük problemini daha da sorunlu hale getirmez mi?" sorusuna cevap aramaktadır. Bu soruyu soyut olarak cevaplamak zor olduğu için somut bir örnek vermeyi tercih etmektedir. Hunt, ölümden sonrası için kötülük problemi meselesi üzerinden meseleye yaklaşmaktadır. Kutsal Metinlerden anlaşıldığı üzere çoğu insanın sonsuza kadar cehennemde kalacağı bildirilmektedir. Her ne kadar bu durum böyle olsa da Tanrı'nın insanları ve dünyayı yaratmasındaki temel maksat, insanların sonsuza kadar cehennemde kalmaları değildir. Nitekim Kutsal Metinlerden anlaşıldığı gibi Tanrı hiçbir insan için bunu istemez. Ancak Hunt'ın burada sorguladığı

[143] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 125.
[144] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 152.

nokta, eğer Tanrı gerçekten de orta bilgiye sahipse herhangi bir insanı yaratmadan önce onun cehenneme gidip gitmeyeceğini biliyordu. Tanrı herhangi bir insanın sonsuza kadar cehenneme gideceğini orta bilgisi vasıtasıyla biliyorsa o insanı hiç yaratmayıp bundan kaçınabilirdi.[145] Hunt, Tanrı'nın bu durumdan neden kaçınmayıp sonsuza kadar cehenneme gidecek insanı yaratmasını sorgulamaktadır. Ona göre, bu soruya cevap verme noktasında Molinistler en çok zorlanacak kişilerdir. Çünkü açık teistler Tanrı'nın bu bilgiden yoksun olduğunu ve basit önbilgi savunucuları ise Tanrı'nın gerçek geleceği bildiğini ama bu bilgisini önceden bildiği bir şeyi değiştirmek için kullanamayan bir varlık olduğunu düşünmekteydiler. Bu sebeple bu problemin muhatabı Tanrı'nın orta bilgisiyle hangi insanın cehenneme gideceğini bilebileceğini ortaya atan Molinistlerdir.[146] Tanrı'nın sonsuza kadar cehennemde kalacak insanları orta bilgisiyle bilmesi durumu, Tanrı'nın o insanları yaratması için hiçbir neden olmadığını göstermez ancak Molinistlerin bu tür nedenleri ortaya koyup bu savunmayı yapmaları gerektiğini düşünmektedir.

Hunt'a göre, Molinizmin bu tür zorlukları olmasına rağmen Molinizmin doğru olması halinde yeterince avantajının var olduğunu düşünmektedir. Buradaki asıl soru, Molinizmin doğru olup olmadığıdır. Ancak Hunt, genel itibariyle bakıldığında Molinizmin yanlışlığının doğruluğundan daha ağır bastığı kanaatindedir.[147]

Gerçekten de insan özgürlüğünün karşıt olgusalları varsa Tanrı bunları mutlaka bilmelidir. Çünkü Tanrı, Kutsal Metinlerin de ifadesiyle her şeyi bilen mükemmel bir varlıktır. Dolayısıyla bu tür karşıt olgusalların var olması durumunda Tanrı bunları bilmelidir. Ancak burada tartışmalı olan mesele insan özgürlüğünün karşıt olgusallarının gerçekte var olup olmadığıdır. Craig, bu noktada Molinizmi temellendirme itirazının bir versiyonuna karşı savunmuştu. Ancak Hunt, Molinizme karşı çok daha zorlayıcı itirazların olduğunu ve Craig'in bu zorlayıcı itirazları deyim yerindeyse görmezden

[145] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 152. Ayrıca Bkz. David P. Hunt, "Evil and Theistic Minimalism", *International Journal for Philosophy of Religion* 49/3 (2001), 133.
[146] William Hasker vd., *Middle Knowledge: Theory and Applications* (Peter Lang, 2000), 244-268. Ayrıca bkz. MacGregor, *Luis de Molina*, 37. Molina'ya göre Tanrı'nın belirli kişileri yaratmayı seçmesinin, yarattığı kişilerin Tanrı'nın lütfuna ne şekilde karşılık verecekleriyle hiçbir ilgisi yoktur; Tanrı sadece istediği dünya düzenini seçer ve bu seçim için ilahi iradenin kendisinden başka hiçbir gerekçe aranmamalıdır. Bu anlamda, Molina'ya göre kader tamamen karşılıksızdır, ilahi iradenin sonucudur ve hiçbir şekilde yaratıkların erdemlerine veya erdemsizliklerine dayanmaz.
[147] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 153.

gelip daha kolay gördüğü ve cevap verebileceğini düşündüğü itirazlara yöneldiğini iddia etmektedir. Hunt, bize bunu bir örnekle açıklamaya çalışmaktadır:

"Eğer bu su ocakta tam beş dakika kalmış olsaydı, kaynayacaktı."[148]

Acaba böyle bir cümle kullandığımızda tam olarak neyi kastetmiş oluyoruz? Bu cümle anlaşıldığı gibi karşıt olgusal bir cümledir. Bu karşıt olgusal cümlenin ilk kısmı, suyun ocakta gerçekte olduğundan beş dakika daha fazla kaldığını düşündürtmektedir. Oysaki gerçekte olan suyun karşıt olgusal cümlenin ifade ettiğinden beş dakika daha az ocakta kalmış olmasıydı. O halde bu karşıt olgusal cümle bize gerçekte var olandan farklı bir senaryo ortaya koymaktadır. Karşıt olgusalın ikinci kısmı yani sonucu ise bu senaryoda ne olacağını ifade etmektedir. Yani suyun kaynayacağını belirtir. Bu şekilde bakıldığında Hunt'a göre, karşıt olgusalların hem gerçek hem de gerçek olmayan dünyalarda bir ayağı vardır. Karşıt olgusalın ilk kısmı olan öncül, bize gerçekliği görmezden gelmeyi ve başka bir şekilde görmemizi sağlar. Örneğin gerçekte ocakta on dakika kalan suyun on beş dakika kalmasını bizlere sunar. Ancak karşıt olgusal ikinci kısmı olan sonuç ise kendini başka bir sonuca bağlamaktadır. Hunt'ın burada sorduğu soru, neden karşıt olgusaldaki koşullar göz önünde bulundurulduğunda suyun kaynamayacağı doğru değil de suyun kaynayacağı doğrudur? Sorusudur. Hunt bu sorunun cevabını fizik yasalarına bağlamaktadır.[149] Nitekim gerçek dünyada belli fizik yasaları vardır. Nitekim karşıt olgusalın ilk kısmının ifade ettiği suyun beş dakika daha ocakta kalıp ısıya maruz kaldıktan sonra kaynamaması gerçek dünyada var olan fizik yasalarına aykırı olacaktı. Yani kısaca değerlendirecek olursak karşıt olgusalların bizden istediği şey, dünyayı gerçekte olduğu şekliyle kabul etmemiz ve gerçekliği ise yalnızca karşıt olgusalın ilk kısmı olan öncülde öngörülen ölçüde değiştirmemizdir. Hunt bu durumu formda şu şekilde anlatmaktadır:

"*Eğer P geçerli olsaydı Q da geçerli olurdu."*[150]

P'nin geçerli olma durumu herhangi bir dünya ile alakalı değildir. P'nin geçerli olduğu gerçek dünyaya en yakın ya da bu dünyaya en çok benzeyen dünya ile alakalıdır. Aynı

[148] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 153.
[149] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 153.
[150] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 153.

zamanda P'nin geçerli olduğu bu dünya hakkında söylenen bir diğer şey ise Q'nun da geçerli olmasıdır. Şimdi formdaki bu analiz üzerinden aşağıdaki karşıt özgürlük olgusunu göz atabiliriz:

"(J) Jones'a iş teklif edilseydi bunu özgürce kabul ederdi."

"(J~) Jones'a iş teklif edilseydi bunu özgürce reddederdi"[151]

Burada görüldüğü gibi iki farklı karşıt olgusal cümlemiz varken bunlar aynı zamanda birbirine karşıttır. O halde yukarıdaki analiz göz önünde bulundurulduğunda neden (J~) karşıt olgusalı yerine (J) karşıt olgusalı doğrudur? (J)'yi doğru yapan şey nedir? Hunt, bu sorunun cevabının basit bir şekilde belirli koşullara karşılık gelen ve gerçek olmayan bir W dünyasının var olduğu ve gerçek olmayan bu W dünyasında Jones'in kendisine teklif edilen bu işi kendi özgür iradesiyle kabul ettiği şekilde olduğunu belirtmektedir. Buradaki koşullara gelince Hunt'a göre, bu koşullar Jones'a iş teklif edilmesi ve diğer her şeyin de mümkün olduğu nispette gerçek dünyaya benzemesidir. C, bahsettiğimiz bu koşullara karşılık geldiği için W dünyasının tüm özelliklerini temsil ediyor olduğunu kabul edersek o halde W dünyası, C'nin gerçekleştiği ve Jones'ın işi kabul ettiği dünyasıdır ya da

W: C + A.[152]

Bu sebeple W dünyasında olanlardan dolayı (J~) değil (J) doğrudur. Bu sonuçtan dolayı Hunt, Jones'ın bu kararının özgürlük ile uyumlu olmadığını iddia etmektedir. Çünkü ona göre, eğer Jones W dünyasında kendisine teklif edilen işi kendi özgür iradesi vasıtasıyla kabul ediyorsa C'nin kendisine teklif edilen bu işi kendi özgür iradesiyle reddetmesine nedensel olarak açık kapı bırakması gerekir. Bu varsayım Craig ve Hunt'ın ortak varsayımıdır. Dolayısıyla W~ dünyasında Jones'ın kendisine teklif edilen işi reddetmesi dışında C'ye göre W dünyasına benzeyen olası bir W~ dünyası vardır ya da

W~: C + not-A.[153]

[151] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 153.
[152] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 154.
[153] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 154.

Böyle bir durumda ise Hunt'a göre (J) doğru olamaz. W dünyası ve W~ dünyasının her ikisi de C'yi kendi içlerinde bulundurduklarından dolayı gerçek olan dünyaya eşit derecede benzerler. O halde (J~) ne kadar doğruysa (J) de o kadar doğru olma hakkına sahiptir. İşte Hunt'ın Molinizm ile alakalı eleştirisi buraya kadardır. Nitekim Hunt, aslında hem (J)'in hem de (J~)'nin doğru olmadığı kanaatindedir. Hunt'a göre, doğru olan şudur:

"Eğer Jones'a iş teklif edilirse kabul edebilir de etmeyebilir de."[154]

Hunt, her ne kadar bu argümanla Molinizmi eleştirmiş olsa da bu argümanın Molinizmi tam anlamıyla çürütemediği kanaatindedir.

Sonuç olarak Hunt, basit önbilgi savunucusu olarak Tanrı'nın gelecek zaman hakkında tam ve yanılmaz bilgiye sahip olduğunu kabul etmekle beraber insanın da bazı faktörlerden etkilense de özgür irade sahibi olduğunu kabul etmektedir. Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisinin insandaki özgür irade ile uyumlu olduğunu ortaya koyması noktasında orta bilginin faydalı olacağını düşünmektedir. Ancak insan özgürlüğüne dair karşıt olgusalların varlığının net bir şekilde bilinemeyeceğini düşünmektedir. Diğer bir taraftan önbilgi sahibi bir Tanrı'ya orta bilginin de ithaf edilmesi özellikle kötülük problemi noktasında ortaya sorunlar çıkaracağını ve dolayısıyla orta bilgi teorisinin bu noktada kolaylık sağlamayacağını ifade etmektedir. Bu bölümde Hunt'ın basit önbilgi itirazını ele aldık. Gelecek bölümde ise augustinusçu-kalvinist itirazı inceleyeceğiz.

1.3. Augustinusçu-Kalvinist İtiraz

Bu bölümde Paul Helm'in Craig'e yöneltmiş olduğu itirazları ele alacağız. Öncelikle Helm, indeterministik bir özgürlükten ziyade deterministik anlamda özgür iradenin varlığını savunmaktadır. Aynı zamanda Tanrı'nın önbilgisinin liberteryan anlamda bir özgür irade ile uyuşmayacağını ifade etmektedir.[155] Craig'e yapmış olduğu itirazlara gelince Helm, öncelikle Craig'in açık görüş hakkında sunmuş olduğu görüşlerine aynı zamanda açık görüşün felsefe ile olan ilişkisi hakkındaki söylediklerini büyük ölçüde katıldığını ifade etmektedir. Aynı zamanda Tanrı'nın bilgisinin doğası hakkında ifade

[154] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 154.
[155] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 162. Ayrıca bkz. Paul Helm, *Eternal God: A Study of God without Time* (Oxford, New York: Oxford University Press, 2010), 129.

ettiklerinin yani "kavramsalcı" yaklaşımının makul göründüğü düşünmektedir.[156] Tıpkı Craig'in "revizyonist" Tanrı'nın her şeyi bilmesi ile alakalı ifade ettikleri gibi. Bu bölümde Helm'in, Craig'in karşıt olgusallar, fatalizm ve daha sonra da Tanrı'nın kötülüğün neresinde olduğuna dair görüşlerine olan yaklaşımına göz atacağız.

Helm, Craig'in karşıt olgusallarla alakalı olan fikirlerini ilginç karşılamakla beraber augustinusçu görüşün Dominiken pozisyonla eşdeğer olduğunu ima ettiği fikrine katılmaktadır. Bu sebeple Tanrı'nın karşıt olgusal bilgiye sahip olduğunu ifade etmiş olması güç bir durum değildir. Ancak Helm, bununla birlikte Craig'in bu görüşlerinin açığa kavuşturulması gerektiğini düşünmektedir. Helm'e göre, Tanrı'nın karşıt olgusallarla alakalı bilgisinin Craig'in Dominikenler diye adlandırdığı kişiler için Tanrı'nın dünyayı yaratma kararından mantıksal anlamda sonra olmasını gerektiren sadece fiili dünyanın gerçek karşıt olgusalları ile alakalıdır. Tanrı'nın herhangi bir dünyayı yaratma kararından önce mantıksal olarak bilebileceği fiili olmayan dünyaların gerçek karşıt olgusalları vardır. Bu tür karşıt olgusallara şöyle bir örnek verebiliriz:

"Eğer Tanrı, Jones ve Smith'i içeren bir dünyayı yaratmaya karar verirse o zaman Tanrı, Jones ve Smith'in o dünyada tanışmış olmaları durumunda çok iyi arkadaş olacaklarını bilirdi."[157]

Helm'in bu noktada sorguladığı şey, Tanrı'nın gerçek dünya ile alakalı sahip olduğu karşıt olgusalların bilgisinin mantıksal anlamda o dünyayı yaratma kararından önce olduğu varsayıldığında orta bilgi doktrininin özgür irade ve Tanrı'nın önbilgisi sorununu çözmeye nasıl yardımcı olacağıdır.

Craig, Petrus'un İsa'yı üç kez reddettiği dünyadaki aynı koşullar altında Petrus'un İsa'ya iman edip onayladığı olası bir dünyanın var olduğunu varsaymıştı. Ancak Tanrı, Petrus'un İsa'yı üç kez inkâr ettiği olası dünyanın gerçek olmasını ister. Peki o halde Tanrı bu olası dünyaya hükmedebilir mi? Tanrı, C koşulları altında Petrus'un İsa'yı özgür iradesiyle inkâr ettiği olası dünyanın var olmasını istediğinde bu dünyanın gerçek dünya olacağından nasıl emin olabilir? Helm'e göre, Tanrı'nın sahip olduğu bilgilerin bir kısmını orta bilgi diye adlandırmamız bize Tanrı'nın C koşulları altında

[156] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 155.
[157] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 155.

Petrus'un fiili varlığı göz önünde bulundurulduğunda Petrus'un kendi özgür iradesiyle ne yapacağını ve neye karar vereceğini nasıl bilebileceğini göstermez. Çünkü görünüşe göre Tanrı, sahip olduğu orta bilgiyi kullanmak suretiyle Petrus'un İsa'yı inkâr etmesi gerçeğini sağlamadan önce Petrus'un İsa'yı inkâr edip iman etmediği bir dünyayı kararlaştıramaz ve böylelikle Petrus'un Molinist şeması için çok önemli olan indeterministik özgürlüğü tehlikeye atmış olur. Helm, Craig'in kendi makalesinin sonuna doğru Molinizm ile alakalı yapmış olduğu felsefi savunmanın herhangi bir argümana dayanmadığını ve yaratılmış özgürlüğün gerçek karşıt olgusalları olduğunu iddia ettiğini öne sürmektedir. Craig'in bu iddiayı ortaya atmasının sebebi, eğer gerçekten yaratılmış özgürlüğün karşıt olgusalları varsa Tanrı'nın her şeyi biliyor olması sebebiyle bu karşıt olgusal bilgilere de sahip olacağıdır. Ancak Paul Helm, bu durumun yalnızca Tanrı'nın önbilgisinin indeterministik insan özgürlüğü ile uyumlu olması durumunda makul olabileceğini düşünmektedir. Helm burada asıl sorulması gereken sorunun bu olduğunu ve Molinist düşüncenin bu meseleyi geçiştirip bu soruyla yüzleşmek istemediğini öne sürmektedir. Ancak Luis de Molina'nın bizzat kendisi Tanrı'nın orta bilgisinin içeriğini oluşturan önermelerin bilgisine "üst kavrayış" ile sahip olduğunu iddia ederek bu fikre sığınmıştır.[158] Örneğin Tanrı, gerçek dünya içerisinde C koşulları altında Petrus'un İsa'yı üç kez inkâr edeceğini yanılmaz bir şekilde bilmektedir. Tanrı bu yanılmaz bilgiye üst kavrayışı sayesinde sahip olmaktadır. Ancak Helm'e göre, üst kavrayış doktrini tutarlı bir sığınak değildir. Çünkü ona göre, üst kavrayışın nasıl çalıştığı Tanrı'nın önbilgisi ile insan özgürlüğü arasındaki uzlaşmayı nasıl başarılı bir şekilde gerçekleştirdiğine dair yeterli ve tatmin edici bir açıklama bulunmamaktadır.

Helm, Craig'in insan özgürlüğünün karşıt olgusallarını temellendirmek maksadıyla Kutsal Metinleri kullanarak sunmuş olduğu kanıtların da net olmayıp belirsiz olduğunu düşünmektedir. Bu sebeple, bu temellendirmeyi yetersiz görmektedir. Zaten Craig de Kutsal Metinlerde insan özgürlüğüne dair karşıt olgusal bilgiye dair pasajların olmasının Tanrı'nın orta bilgiye sahip olduğunun yeterli bir kanıtı olmadığını kabul etmişti. Ancak Helm bununla da kalmayıp orta bilgiyi temellendirmek için sunulan teolojik argümanın da orta bilgi lehine olmadığını öne sürmektedir. Netice itibariyle

[158] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 156. Ayrıca "üst kavrayış" hakkında bkz. Molina, *On Divine Foreknowledge*, 51-53.

Molinizmi bir ağaca benzetirsek bu ağacın yetiştirdiği hiçbir meyvenin augustinusçu-kalvinist perspektifin istediği ve kabul ettiği bir meyve olmayacağını düşünmektedir.[159]

Helm, Craig'in fatalizmi anlatırken bunu tanımlamadığını ve bu sebeple de yazısında bununla alakalı aklında ne olduğunun açık ve anlaşılır olmadığını düşünmektedir. Nitekim Helm'e göre, Craig'in anlatımları göz önünde bulundurulduğunda Fatalizm önce teolojik fatalizme ve daha sonra da augustinusçu-kalvinist bakış açısı olarak adlandırılan bir şeye dönüşür. Ancak ona göre, augustinusçu veya kalvinistleri bu şekilde lekelemek açıkça yanlıştır. Çünkü bu iki grup, her şeyin var olup gerçekleşmesini sağlayan Tanrı'nın yaratma hükmünün mantıksal anlamda kontenjan/olumsal olduğunu savunmaktadırlar. Çünkü Tanrı gerçekleşenden başka bir şekilde de karar verebilirdi. Daha da ötesi Tanrı, karar verdiği hükümleri gerçekleştirirken kendisinin birincil nedeni olduğu araçlar kullanır. Helm buna örnek olarak, Pavlus hem kendisinin hem de gemideki arkadaşlarının kurtulacağına dair ilahi güvence aldığında (*Elçilerin İşleri* kitabı *27:24*), sadece filikalara binmedikleri için kurtulurlar (*Elçilerin İşleri* kitabı *27:31*).[160] Filikalara binmiş olsaydılar Pavlus'un ve gemideki arkadaşlarının kurtulamayacakları sonucunu çıkarabiliriz. Çünkü onların kurtulmaları filikalara binmemelerine bağlıydı. Dolayısıyla Helm buna dayanarak Craig'in antik Yunan fatalistleri ile kurmaya çalıştığı paralelliğin kesinlikten uzak olduğunu düşünmektedir. Çünkü Tanrı'nın önbilgisi ve özgür irade meselesinin kadim fatalizm sorunuyla eşdeğer olmadığını düşünmektedir. Helm'e göre, fatalizm Craig'in öne sürdüğü şekilde çürütülmüş olsa bile gelecek zamandaki olayları yanılmaz ve şaşmaz bir şekilde önceden bilen Tanrı'nın ortaya çıkardığı bir sorun olacaktır.

Craig daha önce Tanrı'nın önbilgisi ile insanın indeterministik özgürlüğü arasında ilk bakışta uyuşmazlığı konusunda bir tür gizem olduğunu öne sürmüştü. Eğer bu bahsedilen uyumsuzluk varsa bir tür mantıksal anlamda kısıtlamanın var olduğunu ve eylemlerimizin gizemli bir şekilde kısıtlandığını öne sürmüştü.[161] Ancak Helm ise bu konuda en ufak bir gizemin olmadığını düşünmektedir. Ona göre, eğer Tanrı'nın önbilgisi ile indeterministik özgürlük birbiriyle tutarlıysa o zaman biz indeterministik olarak

[159] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 157.
[160] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 157.
[161] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 130.

özgür olabiliriz. Ancak eğer Tanrı'nın önbilgisi ile indeterministik özgürlük birbiriyle tutarlı değilse o zaman indeterministik olarak değil başka bir anlamda özgür olabiliriz veya belki de hiç özgür olamayabiliriz. Burada ihtiyacımız olan şey Tanrı'nın önbilgisi ile indeterministik özgürlüğün uyumlu olduğuna dair argümanların varlığıdır. Nitekim Helm, Tanrı'nın önbilgisi ile indeterministik özgürlüğün uyumlu olamayacağını düşünmektedir. Helm'e göre, Craig Tanrı'nın önbilgisi ile indeterministik özgürlüğün uyumlu olduklarına dair argümanları sunmamaktadır veya ikisinin uyumsuz olduklarını çürütmeye çalışmamaktadır. Craig'in yaptığı şey, zamansal ve mantıksal zorunluluğun geçerli olup olmadığı, gelecekte gerçekleşecek bir olayın zamansal anlamda geçerli olup olmayacağı ya da bir eylemin zamansal anlamda zorunlu olmasının o eylemin zamansal anlamda özgür olup olmasıyla uyumlu olup olmadığı konularına ilişkin argümanlara sadece giriş yapmaktadır. Oysaki Helm'in Craig'den beklentisi, bu iddiaların geçersiz olduğunu düşünmesi halinde neden bu şekilde düşündüğüne dair sağlam argümanlar sunmasıdır. Nitekim Craig, zamansal zorunluluğun ne olduğunu ya da ne anlam içerdiğinden bahsettiği geçmişin nedensel kapalılığı hakkında bir argüman sunmuştu. Helm de geçmişin salt nedensel kapalılığının eylemlerimizin belirlenmiş olduğu anlamına gelmediğini kabul etmektedir. Ancak bir bilgi iddiasının ya da gelecekle alakalı ilahi bir inancın nedensel kapalılığının bunu ima edebileceğini ve argümanın da bununla ilgili olduğunu düşünmektedir.[162]

Helm, Craig'in augustinusçu-kalvinist bakış açısının teolojik fatalizme ve daha da basiti fatalizme eşdeğer olarak gördüğünü düşünmektedir. Çünkü Craig, Tanrı'nın önbilgisinin önceden belirlemeye dayandığını ve Tanrı'nın gelecekte ne olacağını önceden bildiğini savunmaktadır. Çünkü o olayları karar verip gerçekleştirenin Tanrı olduğunu ifade etmekteydi. Helm ise bu durum için üç şey ortaya koymaktadır. Birincisi, Craig'in bu iddiasının kabul edilmesi durumunda bu düşünce antik Yunan fatalistlerinin kabul edeceği bir doktrin değildir. İkincisi, Helm bu ifadenin yanlış olduğunu düşünmektedir. Çünkü ona göre, Tanrı'nın X olayını önceden takdir etmiş olması Tanrı'nın X olayını gerçekleştirmesi ile eşdeğer bir durum değildir. Nitekim augustinusçu-kalvinist perspektifine göre, Tanrı herhangi bir kötülüğe bizzat isteyerek izin verir ve onun gerçekleşmesini takdir eder. Üçüncüsü ise kötülüğün var olmasının

[162] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 158. Ayrıca bkz. Helm, *Eternal God*, 126.

sorumluluğu noktasında augustinusçu-kalvinist perspektif ile Craig'in anlattığı Molinizm arasında hiçbir fark yoktur.[163] Craig'in Molinizmden esinlenerek ifade ettiğine göre, Tanrı sadece bu koşulları ve yalnızca olmasını istediği şeyi özgürce yapacak insanları yaratmaya karar vermiştir.[164] Helm'e göre, Craig'in ifade etmiş olduğu bu tanım açısıyla bakıldığında Tanrı kötülüklerin var olmasının sorumlusu değildir ancak Tanrı bütün kötülük içeren eylemlerin gerçekleşmesine karar veren kişidir. Eylemler iyilik veya kötülük içermelerine bakılmaksızın Tanrı'nın gerçekleştikleri şekliyle karar verdiğini gösterir ve doğal olarak bunu gerektirir. Durumun bu şekilde kabul edilmesine karşılık Helm, Molina'nın ifade ettiği Tanrı'nın kötülük olgusu hakkında augustinusçu-kalvinist bakış açısının ifade ettiği Tanrı ile aynı mesafede ve eşdeğer olduğunu ifade etmektedir.

Sonuç olarak Helm, Tanrı'nın önbilgisinden ziyade Tanrı'nın bilgisi olduğunu ve insanın deterministik anlamda özgür iradeye sahip olduğunu savunmaktadır. Özgür iradenin doğru bir şekilde anlaşılması durumunda indeterministik bir özgür iradenin Tanrı'nın önbilgisiyle uyumlu olup olmadığını tartışmamıza ihtiyaç kalmayacağını düşünmektedir. Bu sebeple, liberteryan anlamda özgür iradenin Tanrı'nın önbilgisiyle uyumlu olmayacağını savunmaktadır.[165] Oysaki Craig, liberteryan anlamda özgür iradenin Tanrı'nın önbilgisiyle uyumlu olacağını savunmaktaydı. Bu anlamda Helm, fikir olarak Craig'den ayrışmaktadır.

[163] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 159.
[164] Boyd vd., *Divine Foreknowledge*, 134.
[165] Helm, *Eternal God*, 125.

SONUÇ

Bu çalışmada, özgür irade ile Tanrı'nın gelecek zaman hakkındaki bilgisi arasında bir uzlaşı olduğunu savunan Molinizmin orta bilgi teorisini, zamanımızın önde gelen çağdaş Molinist görüş temsilcisi William Lane Craig bağlamında değerlendirdik. Tezimizin birinci bölümünde de vurguladığımız üzere gerek özgür irade problemi hakkında gerekse Tanrı'nın geleceğe dair bilgisi hakkında farklı görüşlerin olduğunu tespit ettik. Bu sebeple tezimizin birinci bölümünde özgür irade ve Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisinin mahiyetine değindikten sonra hem özgür irade hakkındaki farklı görüşlere hem de Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisi hakkındaki farklı görüşleri ele aldık.

Görüldüğü üzere kimi teolog ve filozoflar özgür iradenin varlığının Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisiyle uyumlu olmadığını düşünmelerinden ötürü özgür iradeyi reddederken kimileri ise özgür iradeyi kurtarmak için Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisini reddetmişlerdi. Ancak görüldüğü üzere her iki durumda bazı sorunları beraberinde getirmekteydi. Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisinin reddedilmesi Tanrı'nın her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten bir varlık olmasına uygun bir düşünce değildi. Zira Tanrı, mükemmel bir varlık olması sebebiyle her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten olmalıdır. Çünkü Tanrı'nın mükemmel bir varlık olması ile her şeyi bilmesi arasında gereklilik ilişkisi mevcuttur. Özgür iradenin varlığının reddedilmesi durumunda ise insanın gerçekleştirmiş olduğu eylemlerde özgür bir fail olmadığı sorununu ortaya çıkarmaktaydı. Her iki durumda da birinin varlığını kabul edip diğerinin varlığını reddetmek makul görünmemektedir. Birinin varlığını kabul edip diğerini reddetmektense her ikisinin birden varlığını kabul edeceğimiz bir düşünce yapısını kabul etmememizin daha makul olacağı kanaatindeyim. Çünkü ne Tanrı kendi bilgisinden ne de insan kendi özgürlüğünden vazgeçmeyecektir. Bu sebeple, her ikisinin birden kabul göreceği bir teoriye ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum.

Filozofumuz Craig, ihtiyacımız olan bu teoriyi tezimizin ikinci bölümünde Molinizmin orta bilgi teorisi olarak bizlere sunmuştur. Orta bilgi teorisi, bir taraftan insanların gerçekleştirmiş olduğu eylemlerde özgür bir fail olarak özgür irade sahibi olduklarını kabul ederken diğer taraftan Tanrı'nın gelecek zaman hakkındaki bilgisinin olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı zamanda insan özgürlüğüne dair karşıt olgusalların da Tanrı tarafından bilinebileceğini savunmaktadır. Özgür eylemlere karar veren merkez her ne

kadar sonsuz olmayan bir özgür irade olsa da Tanrı hangi durumun gerçekleşmesi gerektiğini orta bilgisi vasıtasıyla bilebilir. Tanrı bu tür koşullu karşıt olgusal durumlarının sonuçlarının ne olacağını ve dolaylı olarak gerçek dünya içerisinde henüz gerçekleşmemiş olan kontenjan/olumsal olaylar hakkında önbilgiye sahiptir. Tanrı'nın önbilgisi gelecekte meydana gelecek olaylara ilişkin algısına ya da herhangi bir harici duruma dayanmaz. Molina'nın ifadesiyle bu bilgi tamamen Tanrı'nın aklından türetilmiştir. Tanrı'nın gelecek zaman hakkında bilgisi, insan özgürlüğüne dair karşıt olgusalların bilinmesi (insanın özgür bir fail olarak hangi şartlar altında ne yapacağının Tanrı tarafından bilinmesi) ve aynı zamanda insanın gerçekleştirmiş olduğu eylemlerde özgür irade sahibi bir varlık olarak kabul edilmesi elbette makul görünmektedir. Bu durumda hem insan özgürlüğünü reddetmemiş hem de mükemmel bir varlık olan Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisini reddetmemiş oluruz. Bu noktada orta bilgi teorisinin doğruluğunu kabul etmemizin makul olacağı kanaatindeyim. Molinizmin orta bilgi teorisini Craig bağlamında tüm detaylarıyla ele aldıktan sonra bu bölümde Craig'in orta bilgiyi temellendirmek için sunduğu üç argümanı ele aldık. Craig, orta bilginin Kutsal Metinler, teolojik deliller ve felsefi delillerle temellendirilebileceğini düşündüğü argümanları ele aldık. Ele aldığımız bu argümanlar oldukça kuvvetli olmakla beraber orta bilgiyi doğrulayabileceği kanaatindeyim. Nitekim orta bilgiye yöneltilen itirazlar onun doğruluğunu çürütmeye yeterli olmamıştır.

Tezimizin son bölümünde, çalışmamızın asıl konusu olan Molina'nın öne sürdüğü ve filozofumuz Craig bağlamında ele aldığımız orta bilgi teorisinin başarılı olup olmadığını ve Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisiyle özgür iradeyi uzlaştırıp uzlaştıramadığını değerlendirebilmek için orta bilgiye yöneltilen itirazları ele aldık. Orta bilgiye yöneltilen açık teizm, basit önbilgi ve augustunusçu-kalvinist itirazları inceledik. Ancak bu itirazları yapan filozofların da bütünüyle orta bilgiyi reddettiklerinden söz edemeyiz. Çünkü sunmuş oldukları argümanlar orta bilginin çürütülmesine yeterli gelmediği gibi bu argümanların orta bilginin ortaya koyduğu gerçeklikten daha değerli olmadığı kanaatindeyim. Örneğin açık teistler, insanda özgür iradeyi kabul ederken özgür iradenin Tanrı'nın gelecek zamanla ilgili bilgisiyle uyumlu olmayacağını düşündüklerinden Tanrı'nın bu bilgisini kabul etmemektedirler. Oysaki Tanrı'nın gelecek zamanla ilgili bilgisinin olmaması Tanrı'nın mükemmel bir varlık olarak her şeyi bilmesiyle uyuşmayacağı kanaatindeyim. Bu sebeple bu görüşün reddedilmesi gerektiğini ve

Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisinin kabul edilmesi gerektiğini düşünüyorum. Diğer bir taraftan augustinusçu-kalvinistler, deterministik anlamda bir özgür iradenin savunulabileceğini iddia etmektedirler. Oysaki determinizmin kabul edilmesi durumunda özgür iradeyi kabul etmenin zorlukları olacağı kanaatindeyim. Nitekim eylemlerin yeter sebepler ve geçmiş olaylar tarafından belirlendiğini kabul ettikten sonra insanın özgür irade sahibi olabileceğini iddia etmek çok daha güç bir durumdur. Bu sebeple deterministik anlamda bir özgür iradeden ziyade liberteryan anlamda bir özgür iradeyi savunuyorum. Molina'nın orta bilgi teorisi, bizlere hem liberteryan anlamda bir özgür iradenin var olduğunu sunarken aynı zamanda Tanrı'nın gelecek hakkındaki bilgisini reddetmeme imkânı sunmaktadır.

Sonuç olarak, Molina'nın orta bilgi teorisi gerek kendisine dair yapılmış olan temellendirmeler ile gerekse de kendisine yapılan itirazların yeterli düzeyde başarılı olmaması sebebiyle Tanrı'nın gelecek zaman hakkındaki bilgisinin insandaki özgür irade ile uyumlu olması yönüyle önemli bir delil teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

Basinger, David. "Middle Knowledge and Divine Control: Some Clarifications". *International Journal for Philosophy of Religion* 30/3 (01 Aralık 1991), 129-139. https://doi.org/10.1007/BF00161634

Bayam, Emine n. *Açık Teizm Bağlamında Tanrı'nın Önbilgisi ve İnsan Hürriyeti*. Araştırma Yayınları, 2024.

Boyd, Gregory A. vd. *Divine Foreknowledge: Four Views*. Westmont: IVP Academic, 2009.

Boyd, Gregory A. *God of the Possible: A Biblical Introduction to the Open View of God*. Baker Books, 2000.

Craig, William Lane. *Divine Foreknowledge and Human Freedom: The Coherence of Theism : Omniscience*. Leiden: Brill Academic Pub, 1990.

Craig, William Lane. "Middle Knowledge, Truth-Makers, and the 'Grounding Objection'". *Faith and Philosophy* 18/3 (2001), 337-352. https://doi.org/10.5840/faithphil200118329

Craig, William Lane. "No Other Name: A Middle Knowledge Perspective on the Exclusivity of Salvation Through Christ". *Faith and Philosophy* 6/2 (1989), 172-188.

Craig, William Lane. *The Only Wise God: The Compatibility of Divine Foreknowledge and Human Freedom*. Baker Book House, 1987.

Craig, William Lane. "The Problem of Divine Foreknowledge and Future Contingents from Aristotle to Suarez". Brill, 1988. https://brill.com/display/title/2058

Deniz, Gürbüz. *İnsan Hürriyetinin Metafizik Temelleri*. Litera Yayıncılık, 2017.

Doko, Enis. *Metafiziğin Temelleri Analitik Metafiziğe Giriş*. Mona Kitap, 2020.

Frankfurt, Harry G. "Alternative Possibilities and Moral Responsibility". *Free will*. ed. Gary Watson. Oxford University Press, 1982.

Freddoso, Alfred J. “Accidental Necessity and Logical Determinism”. *Journal of Philosophy* 80/5 (1983), 257-278. https://doi.org/10.2307/2026498

Haack, Susan. “On a Theological Argument for Fatalism”. *The Philosophical Quarterly* 24/95 (Nisan 1974), 156. https://doi.org/10.2307/2217720

Hasker, William. *Metaphysics*. InterVarsity Press, 1983.

Hasker, William vd. *Middle Knowledge: Theory and Applications*. Peter Lang, 2000.

Hasker, William. “The Foreknowledge Conundrum”. *Issues in Contemporary Philosophy of Religion*. ed. Eugene Thomas Long. 97-114. Dordrecht: Springer Netherlands, 2001. https://doi.org/10.1007/978-94-010-0516-6_7

Helm, Paul. *Eternal God: A Study of God without Time*. Oxford, New York: Oxford University Press, Second Edition, Second Edition., 2010.

Huemer, Michael. *Bilgi, Gerçeklik ve Değer Çoğunlukla Sağduyulu Bir Felsefe Kılavuzu*. çev. Cihan Çapan. Liberus, 2023.

Hunt, David P. “Evil and Theistic Minimalism”. *International Journal for Philosophy of Religion* 49/3 (2001), 133-154. https://doi.org/10.1023/a:1017904112924

Inwagen, Peter van. *An Essay on Free Will*. Oxford, New York: Oxford University Press, 1986.

Kane, Robert (ed.). *The Oxford Handbook of Free Will*. Oxford ; New York: Oxford University Press, 2nd edition., 2011.

Laing, John D. *Middle Knowledge: Human Freedom in Divine Sovereignty*. Kregel Academic, 2018.

Laing, John D. *Middle Knowledge: Human Freedom in Divine Sovereignty*. Kregel Academic, 2018.

MacGregor, Kirk R. *Luis de Molina: The Life and Theology of the Founder of Middle Knowledge*. Grand Rapids: Zondervan, 2015.

Molina, Luis de. *On Divine Foreknowledge: Part IV of the Concordia*. Cornell University Press, 2004.

Mulligan, Kevin vd. "Truth-Makers". *Philosophy and Phenomenological Research* 44/3 (1984), 287-321. https://doi.org/10.2307/2107686

Pink, Thomas. *Özgür İrade Kısa Bir Giriş*. çev. Kurtul Gülenç. Say Yayınları, 2023.

Pinnock, Clark H. vd. *The Openness of God: A Biblical Challenge to the Traditional Understanding of God*. Downers Grove, Ill: IVP Academic, 0 edition., 1994.

Plantinga, Alvin. *Tanrı, Özgürlük ve Kötülük*. çev. Musa Yanık. Fol Kitap, 2022.

Plantinga, Alvin. *Tanrı ve Diğer Zihinler İnsanlığın Ezeli Sorusuna Yanıt*. çev. Musa Yanık. Fol Kitap, 2024.

Sanders, John. *The God Who Risks: A Theology of Divine Providence*. InterVarsity Press, 2009.

Swinburne, Richard. *The Coherence of Theism*. Oxford: Clarendon Press, Rev. ed. repr., 1995.

Thomas, Aquinas. *The "Summa Theologica" of St. Thomas Aquinas*. London : Burns Oates & Washbourne, 1912. http://archive.org/details/summatheologi01thom

Tomberlin, James - Peter van Inwagen (ed.). *Alvin Plantinga (Profiles, Vol. 5)*. D. Reidel Publishing Company, 1985.

SparkNotes. "An Enquiry Concerning Human Understanding Section VIII: Part 1 Summary & Analysis". Erişim 24 Ocak 2025. https://www.sparknotes.com/philosophy/understanding/section8/

Cornell University Press. "Divine Providence by Thomas P. Flint | eBook". Erişim 15 Aralık 2024. https://www.cornellpress.cornell.edu/book/9781501711862/divine-providence/